

K. LEHT

ene
nōukogude
kirjandus

2169086

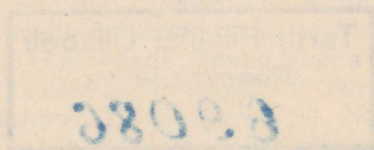
A

28287

K. LEHT

ВЕНЕ НÕUKOGUDE
KIRJANDUS

3. väljaanne

УДОКЪИИЯ

KIRJASTUS „VALGUS“ TALLINN 1967

8 V
L 33

Kaane kujundanud R. Tungla

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

2

ARHIIVKOGU

NÕUKOGUDE KIRJANDUSE TEKKIMIS- JA KUJUNEMISAASTAD (1917—1930)

I

Sotsialistliku revolutsiooni võit 1917. aasta oktoobris lõi eelduse nõukogude kirjanduse tekkimiseks ja viljakaks edasiarendamiseks, kogu kultuurielu korraldamiseks sotsialismi teenimise suunas.

Nõukogude kirjandus ei tekkinud tühjale kohale: ta on vene ja teiste rahvaste kirjanduse paremate traditsioonide pärija ning edasiarendaja uue kirjandusliku meetodi — *sotsialistliku realismi* alusel. Kõik suured sõnameistrid revolutsioonieelsest kirjandusest on oma loominguga teeninud rahvast: nad kujutasid inimeste sotsiaalset hädapõlve, mõistsid hukka sotsiaalse ülekohtu ja kutsusid võitluse selle vastu. Üle aegade jäävad elama kriitilise realismi suurmeistrid — A. Puškin, N. Gogol, I. Turgenev, L. Tolstoj, N. Nekrassov, A. Tšehhov, H. de Balzac jpt. Nad armastasid inimest, tundsid talle kaasa, ülistasid inimõistuse jõudu, kuid ei osanud veel kätte näidata rõhumisest vabanemise teed — revolutsioonilise võitluse teed.

Oktoober tähistas kodanlikus ühiskonnas kujunenud realismi lõpulejõudmist ning proletaarse revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise ideedele rajatud kirjanduse algust. Kahe ajastu piirimail seisab Gorki vägilaskuju, kes kündis sotsialismiajastu kirjanduse esimesed vaod juba Oktoobri eel. Tema romaan «Ema» (1906) oli esimene tähtteos, mis kujutas töölisklassi *teadlikku* võitlust vana korra kukutamise eest; kogu ta senine looming seisab uue aja lävel otsekui suur ja pidulik sissejuhatus tulevikku. (L. Aragon.) M. Gorki ja teiste revolutsiooniliste kirjanike (A. Serafimovitš, D. Bednõi, V. Majakovski jt.) looming Oktoobri-revolutsiooni-eelsesel perioodil oli nõukogude kirjanduse vahetuks eelkäijaks.

Uue kirjanduse ja kunsti ideelises suunamises on hindamatud teened V. I. Leninil, kes määratles proletaarse kirjanduse ideelised alused juba ammu enne Oktoobrit oma töös «*Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus*» (1905).

Revolutsiooniaastail pöörasid Lenin ja Nõukogude valitsus üli-suurt tähelepanu kultuurivarade kaitsmisele ning kultuurielu organiseerimisele uutel, nõukogulikel alustel. Kirjanduse kättesaadavaks tegemiseks asutati riiklik kirjastus; paberipuudusega võideldes anti välja palju kunstiväärtuslikku kirjandust, nii algsuurest kui ka tõlkeid võõrkeeltest. Tol ajal oli enamuse Venemaa rahvast kirjaoskamatu. Algas kirjaoskamatuse likvideerimise suur ja pingutav töö ning sellega ühenduses ka Venemaa rohkearvuliste rahvaste maa-aladel nende emakeelse kirjanduse väljaandmine. Sel teel loodi eeldused paljurahvuselise nõukogude kirjanduse tekkimiseks.

Oktoobrirevolutsioon tähistas rahva elus grandioosset pööret; ta muutis sedavõrd põhjalikult senist elukorda, et isegi neil kirjanikel, kes juba varem olid revolutsiooniliselt meelestatud, polnud kerge revolutsiooni juurde otseteed leida. Ometi oli küsimus — kuidas suhtuda revolutsioonisse — iga kirjaniku jaoks vältimatu.

Osa kirjanikke, heitunud vana korra kokkuvarisemisest ja suutmata mõista revolutsiooni, lahkus Venemaalt (I. Bunin, A. Kuprin jt.). Rahvast ja kodumaast lahus elades kaotasid nad loomistööks vajaliku toitva pinnase ja nende kirjanikutee käis allamäge. Oktoobrielse kirjanduse paremad jõud — M. Gorki, A. Blok, V. Brjussov, V. Majakovski, S. Jessenin, A. Serafimovitš, F. Gladkov jt. — liitusid revolutsiooniga. Pärast ajutist emigratsioonis viibimist pöördus kodumaale tagasi A. Tolstoi.

Revolutsiooni sügavam mõistmine ja loominguline ümberkasvamine ei toimunud muidugi korrastealt. Paljud kirjanikud, kes olid küll end sidunud revolutsiooniga, käsitasid seda veel üsna uduselt ja elasid üle suuri siseheitlusi. Seepärast oli nende aastate kirjanduslik elu eriti kirju ja vastuoluline.

Nõukogude kirjanduse rinnet tugevdasid suuresti need kirjanikud, kes kaitsesid Kodusõjas oma noort riiki ja astusid pärast sõja lõppu kirjandusse. Nende hulgas olid M. Šolohhov, N. Ostrovski, D. Furmanov, A. Fadejev, N. Tihhonov, L. Leonov, V. Katajev, A. Gaidar, V. Višnevski, Vs. Ivanov jpt.

Nõukogude kirjandus kujunes võitluses kodanliku ideoloogiaga ja nende kirjanduslike ringkondadega, kes suhtusid revolutsioonisse eitavalt. Selle kõrval tõkestasid kirjanduse ja kogu kultuurielu nõukogulikkude arenemist ka proletaarsete kultuuriorganisatsioonide mõned väärseisukohad. Esijoonel käib see massilise proletarse kultuurharidusliku organisatsiooni (Proletkult) kohta. Selle juhid kujutasid kultuuritööd parteist ja riigivõimust eraldatud kultuuriorganisatsioonide tegevusena. Proletkultlaste tõsi-seks veaks oli ka eitav suhtumine klassikalisse kirjandusse ja mineviku kultuuripärandisse üldse.

Proletkulti kahjulikke vaateid kritiseeris teravalt V. I. Lenin

oma sõnavõttudes. Nende alusel avaldas VK(b)P Keskkomitee 1920. aastal sellekohase otsuse.

Kodusõja-aastate nõukogude kirjandus peegeldab esijoones kõikehõlmavat võitlust revolutsiooni võidu eest. Ehkki revolutsiooni mõistmises oli palju subjektiivset ning selle kujutamises lihtsustatud, iseloomustas kogu kirjanduslikku liikumist heitlus vana ja uue maailma vahel. Sellest kasvas välja ka sotsialismi idee eest võitlev kangeline kirjanduses, olgugi algelisel kujul. Ajastu meeolule vastavalt olid kirjanduses valdavad heroism ja romantiline paatos.

Loominguliste otsingute kõrval toimus kirjanduselu pingeline organiseerimine.

Mõnesuguse kõhklemise ja kõrvaloleku järel asus kogu hingega revolutsiooni teenima **Maksim Gorki**. Suur kirjanik ei loonud esialgu küll uusi teoseid, kuid kõrgelt hinnatav on tema tegevus maailmakirjanduse tõlkimise organiseerimisel, puudust kannatavate kirjanike, kunstnike ja teadlaste abistamisel ning hoolit-suses kultuurivarade säilitamise eest.

Tormiliselt arenevad sündmused ja kirjanike otsene osavõtt nendest ei võimaldanud rikkaliku aine süvenevat kunstilist töötlemist aeganõudvais kirjanduse suurvormides. Seepärast andis võrsuv kirjandus oma esimesed viljad peaaesjalikult **luule** näol, mis haaras ajajärku kiiresti ja vahetult. Proosa ei ulatu esialgu kaugemale lühijutust ja kiiresti levivast olukirjeldusest.

Kõige tähelepandavamaks nähtuseks tolle aja kirjanduses oli **Vladimir Majakovski** (1893—1930) luule. Juba Veebruarirevolutsiooni tervitav värsskroonika «*Revolutsioon*» oli ideede tulejõu ja uudse vormi poolest midagi seniolematut:

Kodanikud!

Väriseb igivana «Eile».

Täna revideeritakse maailma alused.

Uus

viimse kui nõõbini kuuel,
meile

elu naeratab vana valudest.

Kodusõja heitlikel päevadel annab Majakovski poemi «150 000 000», mille põhihoovuseks on revolutsioonipaatos, revolutsioonilisi marsse («*Vasakmars*») ja hümn. Suure agitatsioonijõuga olid värstekstid ROSTA¹ «satiiriakendele». Nõukogude dramaturgia esimeseks pääsukeseks oli V. Majakovski näidend «*Koomiline müsteerium*», mille autor kirjutas Oktoobrirevolutsiooni esimeseks aastapäevaks.

¹ Venemaa Telegraafiagentuur, hiljem TASS.

Oktoobrirevolutsiooni kaasakiskuv mõju oli sedavõrd tugev, et tema poole astusid mitmed väga tuntud luuletajad, nende hulgas **Aleksander Blok** (1880—1921). Suure Oktoobri künnisel leidis Blok endas vaimujõudu, et mehiselt lahti rebida sidemed vana maailmaga, seniste kirjanduslike ringkondadega, ja avatud südamega tervitada uut:

Pilk ava halvale ja heale
ning elu musta õudu näe!
Ja kuni isamaal ei jää
sul piksest kivi kivi peale —
sa toida endas õiglast viha
ja töö jaoks hoia valmis käed...

Juba 1918. aasta alguses annab Blok oma luule küpseima vilja — poemi «**Kaksteist**». Sellest õhkub suure ajaloolise pöörde ülevat tunnet. Revolutsioon kangastub marutuulena, mis pühib minema vana maailma:

Õhtu must
ja lumi valge.
Tuul ja tuul!
Seisad vaevalt veel jalgel.
O, milline tuul
kõikjal sel talvekuul.

Kaksteist punakaartlast, kes võimsal sammul astuvad läbi lumise Petrogradi, sümboliseerivad revolutsiooni jõudu. Mineviku kehastajaid tabab poeet mõjuvate satiirikujunditega:

Pursui see nagu peni nälgiv
seal seisab hääletult kui känd.
Ta varjus aga peni jälgiv —
see vana maailm, sorgus häänd.

Ehkki poeem ei väljenda revolutsiooni täielikku mõistmist, pääseb mõjule usk selle jõusse. Blok ise kutsubki oma luules seda usku nägema ja mõistma:

Kui ränk on elu unelikkus,
kui lämbubki ses unes rind —
ehk rõõmus nooruk tulevikus
kord ütleb meenutades mind:

Ta süngus andeks andkem! Selgus,
et polnud see ta sisim püüd.
Ta oli tervenisti — helgus
ja vabaduse võiduhüüd!

Olgu muide märgitud, et aastail 1907—1910 oli Blok korduvalt külastanud Tallinna, kuhu ta ema oli elama asunud.

Mõnes suhtes A. Blokiga kokkulangev on Valeri Brjussovi (1873—1924) elu ja loominguline käekäik. Tunnustatud luuletaja ning kultuuritegelase Brjussovi erakordselt suured teadmised ja avar mõistus aitasid tal orienteeruda selles ühiskondlikus võitluses, mis viis Oktoobrirevolutsioonini.

Brjussovi küpsema loomingu peamine sisu on Venemaa minevik, areng ja koht inimkonna kultuuri ajaloos. Tema nõukoguliku elutunnetuse näiteks on luuletused «*Leninile*», «*Vene revolutsioonile*», «*Seltsimeestele intelligentidele*» jt. Pärast Oktoobrirevolutsiooni astus Brjussov Kommunistlikku Parteisse.

Brjussov oli väljapaistev luuletaja, tõlkija ning teadlane. Tema kohast vene kultuuriloos loovad kujutluse Gorki sõnad: *Kaua ja hoolikalt jälgin ma Teie ennastsalgavat elu, Teie kultuurialast tööd ja ma kõnelen Teist alati: see on kõige kultuursem kirjanik Venemaal. Suuremat ülistust ma ei tunne...*

Heitlikuks ja traagiliseks kujunes väga omapärase andega luuletaja **Sergei Jessenini** (1895—1925) elu. Ta tuli kirjandusse revolutsioonieelseil aastail. Noorukiea luuleaineks on külaelu ja vene loodus, armastus kodupaiga ja kodumaa vastu. Jessenini värsid on algusest peale imetlusväärselt lihtsad, seejuures pildirikkad ja emotsionaalsed:

Maha kaugele kodupaik jäi,
helesinise valguse riik.
Vana ema nüüd üksinda käib
seal, kus kaskede vahel on tiik.

Lasub lösakil veepeegli peal
lame kuu nagu kuldne konn.
Isal habemes siin ja seal
uibuõitena halli ju on.

Revolutsiooni mõjul tekib luuletajal poolehoiutunne Nõukogude Venemaa uue elu vastu, siiras püüd seda elu mõista ja toetada («*Nõukogude Venemaa*», «*Ballaad kahekümne kuuest*», «*Stantsid*», «*Kevad*», poem «*Anna Snegina*» jt.). Selle kõrval loob Jessenin tundeHELLA lüürikat kodust ja omastest, armastusest ja loodusest.

Nõukogulikku elu tervitades ei suutnud Jessenin ometi päriselt mõista kõike uut, mida ta ülima siirusega ka luules tunnistas:

Ma pole uute seast!
Mis salata!
Ma ühe jalaga veel eilses seistes
küll terasväega koos teed püüan alata,
kuid järjest komistan,
jään maha teistest.

Jessenin elas väga sügavalt läbi kodanliku intelligenti lõhestumismeeleolusid ja ehkki ta oma nõrkusi hukka mõistis, ei jät-

kunud tal jõudu neist jagu saada. Suure tunnustuse võitnud luuletaja lõpetas 1925. aastal oma elu enesetapmisega.

Jessenin andis vene luulesse palju aegumatuid väärtusi. V. Majakovski ütleb suure ande enneaegse varisemise puhul:

Te suutsite ju
sellist luua,
mida ükski
pole loonud veel.

Kodusõja ajal said laialt tuntuks **Demjan Bednõi** (1883—1945) värsid, kelle varasema loomingu peamiseks vaatlusalaks oli küla-proletariaadi elu. Tema valmid, värssföljetonid ja poliitiline satiir toetasid kõige vahetumalt partei võitlust nõukogude võimu eest.

II

Kodusõja lõppemise järel asus Nõukogudemaa ülesehitavale tööle. Need olid erakordselt pingerikkad aastad. Noorel sotsialismimaal tuli kapitalistlike elementide vastupanu murdes üle saada majanduslikust laosest.

Erilise tähtsuse omandas neil aastail rahva kommunistlik kasvatamine. Oli tarvis otsustavalt jagu saada tsarismi süngest pärandist — kirjaoskamatuses, kasvatada töötajaid marksismi-leninismi vaimus, likvideerida Venemaa rõhutatud rahvaste kultuuriline mahajäämus.

Ajajärgu keerukus väljendus ka kirjanduselusel. Äge klassivõitlus, mis eriti uue majanduspoliitika (nep) aastail iseloomustas maa majanduslikku ja poliitilist elu, peegeldus ka ideoloogia vallast. Kirjanduses puhkes poleemika kunstiloomingu sisu, suuna ja meetodite üle uues ühiskonnas. Kodanlike kirjandussuundade mõju elavnes, tekkis ohtralt mitmesuguseid kirjanduslikke ajakirju ja rühmitusi.

Paljude rühmituste olemasolu kirjanike hulgas soodustas ideelist segadust ja pidurdas kunstiloominguks soodsa õhkkonna kujunemist. Seepärast võttis VK(b)P Keskkomitee 1925. aastal vastu tähtsa otsuse «*Partei poliitikast ilukirjanduse alal*», milles analüüsitakse põhjalikult nõukogude kirjanduse olukorda ja arenguteid.

Resolutsioonis nenditakse, et Nõukogudemaa on astunud kultuurirevolutsiooni ajajärku, mis loob eelduse edasiliikumiseks kommunismi poole. Üheks tõenduseks selle kohta on nõukogude kirjanduse lootusrikas kasv. Otsuses rõhutatakse vajadust võidelda kodanliku ideoloogia tungimise vastu nõukogude kirjandusse. Ühtaegu peetakse tähtsaks taktilist suhtumist neisse kirjanikesse, kes kõiguvad kahe maailma vahel ega ole siiani suutnud leida teed sotsialistliku ideoloogia juurde. Kõnesolev otsus juhtis

tähelepanu suurima nõukogude kirjanike organisatsiooni — Venemaa Proletaarsete Kirjanike Assotsiatsiooni (RAPP) juhtkonna väärvaadetele, esijoones alahindavale suhtumisele kultuuripärandisse ning vältivale ja ebatahtlikule hoiakule nende kirjanike suhtes, kes mõnikord kõikisid kahe ideoloogia vahel.

20-ndate aastate kirjanduses võib täheldada sotsialistlikus revolutsioonis teostunud suure ühiskondliku pöörde mõistmist ja kujutamise püüet. Kirjanike loomingulise huvi keskpunkti tõusis uue, sotsialismiajastu inimese sünni ja kasvamine, kommunismi võrsete tekkimine, millest V. I. Lenin rääkis 1920. aastal oma artiklis «Suur algus». Uut kirjandust ühendavaks kangelaseks saab nõukogude inimene, kes kaitses Kodusõja rinnetel Oktoobri võitu ja ehitab uut ühiskonda.

20-ndate aastate luulet kujundab esijoones **V. Majakovski**. Sel kümnendil loob ta oma põhiteosed — poemid «*Vladimir Iljitš Lenin*» ja «*Hästi*» ning rohkesti luuletusi, milles senitundmata poeetilise sügavusega on nähtud nõukogude elu ja inimest («*Seltsimees Nettele — aurikule ja inimesele*», «*Luuletus Nõukogude passist*», «*Kõnelus seltsimees Leniniga*», «*Kõnelus luulest finantsinspektoriga*» jpt.). Niisamuti arvustavad tema värsid teravalt nõukogude elu kasvu saatvaid väärnähtusi (eriti «*Istungite palavik*»).

Oma elu lõpuaastail andis nõukoguliku elutundega luuletusi **S. Jessenin** («*Nõukogude Venemaa*», «*Lahkuv Venemaa*», «*Ballaad kahekümne kuuest*» jt.). Noorusliku värskusega kujundasid nõukogude luule palet veel A. Surkov, N. Tihhonov, E. Bagritski, M. Svetlov jt.

Kodusõja ajal valdavaks tõusnud luule kõrval hakkab 20-ndaial aastail viljakalt arenema ka **proosa**. Prosaistegi köitis peamiselt lähisiminevik — ägedad sotsiaalsed kokkupõrked, revolutsiooni võidutee, suur ajalooline pööre ja selle tähtsuse tunnetamine.

Gorki lõi sel kümnendil sotsiaal-ajaloolised epopöad «*Artamonovite ettevõtte*» (1925) ja «*Klim Samgini elu*» (kaks osa 1925—1936). Nõukogude rahva kangelasliku võitluse ajalugu valgekaardi ja interventide vastu kujutasid **A. Tolstoi** («*Kaheksateistkümmnes aasta*» — 1927. a. ilmunud teine osa triloogiast «*Kannatuste rada*») ja **M. Šolohhov** (suurromaanis «*Vaikne Don*», mille kaks esimest osa ilmusid aastail 1928—1929).

Esimesi tähelepanuväärseid teoseid vaadeldava ajajärgu proosas on **Aleksander Serafimovitši** (1863—1949) «**Raudne vool**» (1924).

Teose aluseks on tõsieluline episood Kodusõja ajaloost — kontrrevolutsiooni poolt äralõigatud Punaarmee üksuse taandumisretk Kubanimaalt: Olukorra tegi keeruliseks väeüksusega liitunud talupoegade mass. Rängad tingimused — nälg, haigused, vaenlase rünnakud, meelega ja anarhia pursked — seadsid taandujad valiku ette: kas elu või surm.

Romaani ideeliseks väärtuseks on rahvahulkade arengutee näitamine stiihilisest massist teadliku võitlusvõimelise rahvani. Lähemalt ilmestatud üksiktegelastest on esileküündiv tahtekindel komandör Kožuhh ja Gorpina eit, kelle kaudu ilmnevad rahvahulga meelsuses tekkivad nihked. Romaan annab hästi edasi ajastu ja olustiku koloriiti.

Aine poolest on Serafimovitši teosele lähedane A. Fadejevi romaan «Kaotus» (1927), mis jutustab ühe partisanisalga võitlusteest Kaug-Idas. D. Furmanovi revolutsioonipaatooset rikkas romaanis «Tšapajev» (1923) on eriti selgesti näidatud töölisklassi ja partei osa revolutsioonis.

Fjodor Gladkov (1883—1958) tõi romaaniga «**Tsement**» nõukogude kirjandusse uue aine — sotsialistliku ülesehitustöö ning nõukogude inimese töövapruse. Autor võttis varasest noorusest peale osa revolutsioonilisest tegevusest (oli 1906. aastast bolševike partei liige) ning võitles Kodusõja rindel.

Romaanis jutustatakse sõja-aastail lammutatud tsemenditehase ülesehitamist. Revolutsioonis ja Kodusõjas karastunud kangelaslikkus saab uueks jõuks — ülesehitavaks tööpaatooseks.

Teose kandvaks tegelaseks on andunud töömees Gleb Tšumalov, endine Punaarmee komandör. Tema juhtimisel saavad töölised jagu uskumatuist raskustest, taastavad rahvamajandusele ülitarviliku ettevõtte. Romaan lõpeb rõõmuhümniga nõukogude inimeste töö auks. Teoses on ülistatud kollektiivse töö jõudu ja väärtust. Selle juht ja algataja Tšumalov kehastab partei tahet. Põhiprobleemi kõrval on puudutatud ka nõukogude perekonna ja moraali küsimusi.

Minu arvates on see väga tähtis, väga hea raamat. Selles on esmakordselt revolutsiooniajast alates tõsiselt võetud ja eredalt valgustatud kaasaja tähtsaimat teemat — tööd. Sellise hinnangu andis Gladkovi raamatule M. Gorki.

Uue ühiskonna kultuurinõuete seisukohalt oli väga oluline nõukoguliku **näidendi** kujunemine ja kasv, millest olenes nõukogude teatri repertuaar. Draamakirjandus annabki 20-ndail aastail esimesed sotsialistliku realismi vaimus loodud teosed.

Nõukogude dramaturgia küpsemaid saavutusi on **Konstantin Trenjovi** (1878—1945) näidend «**Ljubov Jarovaja**» (1926), mis püsib siiani nõukogude teatrite repertuaaris.

Õpetajanna Ljubov Jarovaja seob endastmõistetavalt oma elu ja saatuse revolutsiooniga. Ometi on see raske sisevõitluse ja endasalgamise hinnaga astunud samm, sest Jarovaja mees, valgekaartlik ohvitser, on vastasleeris. Kuid kangelanna kodanikutundmused on kõrgemal isiklikust elust ja armastusest. Ta leiab endas jõudu mitte ainult mehega sidemete katkestamiseks, vaid temaga võitlussegi astumiseks. Trenjov ise ütles, et ta püüdis «joonis-tada neid tegelasi, kes Kodusõja ajal kujunesid rindel». Seepärast ongi nad otsekuu nende aastate elust raamatusse astunud. Jarovaja toetub oma seesmisel endaületamises mehisele karakteriga komissarile Roman Koškinile, kes kehastab parteilist tahtekindlust. Revolutsiooni vastasleeri — valgekaartlasi, spekulante ja usuteenreid — tabab autori mõjuv satir.

Näidendi lavalise õnnestumise aluseks on revolutsioonilisest ideest lähtuv konflikt ja tegelaste sügavalt nähtud sisemaailm.

Mõjuvat osa etendasid selles kirjandusliigis Majakovski näidendid «Saun» ja «Lutikas», mille satiiritulle sattusid ebaterved nähtused nõukogude elus. (Nimetatud teosed on olnud ka Nõukogude Eesti teatrite repertuaaris.)

*

Vaadeldud aastad tähistavad nõukogude kirjanduse kujunemist ja esimesi kunstivõite. Oktoobri-eelse kirjanduse silmapaistvate nimede kõrval (M. Gorki, A. Blok, V. Brjussov, V. Majakovski, A. Serafimovitš, S. Jessenin jmt.) tuli kirjandusse uusi jõude: D. Furmanov, N. Tihhonov, V. Kaverin, L. Leonov, M. Šolohhov, A. Fadejev, K. Fedin, I. Ehrenburg jt.

Olulisim on aga kirjanduse kunstiline kasv. Noores nõukogude kirjanduses kujunes peamiseks Oktoobrirevolutsiooni, Kodusõja ning sotsialistliku ehitustöö kujutamine Kommunistliku Partei ideede ja eesmärkide valgusel. See andis mitmeid kunstiküpseid teoseid, mil on püsiv väärtus sotsialistliku realismi kirjanduses.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage nõukogude kirjanduse tekkimise ja kujunemise eeldusi pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu.

2. Neil aastail asetaski elu iga kirjaniku ette vältimatu küsimuse — kuidas suhtuda revolutsioonisse. Kuidas see suhtumine kajastus tolelaegses kirjanduses?

3. Milliste väärtendentside vastu sotsialistliku kultuuri arengus tuli neil aastail võidelda (Proletkult)? Milliseid tähtsaid mõtteid esitas Lenin võitluses Proletkulti vastu?

4. Mis on revolutsiooni- ja Kodusõja-aegse kirjanduse peamiseks kujutusala? Mis on sellele kirjandusele kõige iseloomulik?

5. Lugege läbi A. Bloki poem «Kaksteist». Harjutage seda ilmekalt esitama. Leidke revolutsiooni sümboliseerivaid kujundeid. Millist meeleolu poem sisendab?

6. Lugege õpiku lisast läbi S. Jessenini luuletused. Milline neist jättis kõige tugevama mulje? Iseloomustage tema luuletuste põhilist laadi. Millised vastuoksused ja kõhklused nendes kajastuvad? Esitage värsinäiteid, milles kätkeb uus, nõukogulik elutunne. Milles näete Jessenini luule veetluse ja sugestiivsuse saladust? Lugege võimaluse korral läbi Jessenini eestikeelne luulevalimik («Loomingu» Raamatukogu» 1962, nr. 51).

7. Milliseid muutusi nõukogude kirjanduses võib täheldada pärast Kodusõja lõppu? Millises suunas toimub kirjanduselu organisatsiooniline korraldamine?

8. Nimetage nõukogude kirjanduse silmapaistvamaid saavutusi vaadeldavas ajaloigis (1920—1930). Millega seletada proosa esilenihkumist?

9. Nimetage proosa viljelejaid ning nende paremaid saavutusi. Iseloomustage lühidalt tähtsamaid proosateoseid.

MAKSIM GORKI

Lapse- ja noorpõlv oli sedavõrd raske, et tulevane kirjanik tabas end sageli mõttelt: «On vaja midagi ette võtta, muidu hukkun...» Ometi suutis ta saada maailmakirjanduse üheks suuremaks esindajaks. Nagu vähesed maailmas, on Gorki igasugusest korrapärasest kooliharidusest ilma jäädes kustumatus teadmistejanus ja väsimatu iseõppijana tõusnud maailma kultuuri tippudele.

Maksim Gorki (kodanikunimega Aleksei Maksimovitš Peškov) sündis 16. märtsil 1868. aastal **Nižni Novgorodis** (Gorkis). Isa Maksim Peškov suri, kui poiss oli kuueaastane. Varsti kaotas ta ka ema. Orvuks jäänud poisi koduks sai vanaisa — värvimistöokoja omaniku perekond.

Autobiograafilise jutustuse «*Lapsepõlv*» lehekülgedel kangastub jultumise ja vihkamise õhkkond, mis Alekseid vanaisa majas otse lämmatama kippus. Lapseea mälestustesse jäi soojendava kiirena vaid vanaema Akulina Ivanovna, hea ja südamlrik inimene, kes kaunite muinasjuttudega Aljoša kurba lapsepõlve kaunistas ja tema ergast kujutlusvõimet rikastas. Kui poiss sai kümneaastaseks, ütles vanaisa: «Noh, Leksei, sina pole auraha — ära jää minu kaela rippuma, see pole sinu koht. Mine õige inimeste sekka...»

Siitpeale elu «inimeste seas» algaski. Ta oli jalanõude kaupluses «poisiks», seejärel töötas joonestaja juures, kust jooksis ära Volga jõelaevale nõudepesijaks.

See oli küllalt oluline vahepeatus: laevakokk Smurõi äratas oma abilise huvi raamatute vastu. Tema raamatukirst oli Gorki ütluse järgi «kõige imelikum raamatukogu maailmas» — kummaline segu kollasest kirjandusest, odavatest rahvaraamatutest ning suurte sõnameistrite (Gogol, Nekrassov, Scott, Fielding) teostest. Selle paeluva maailma mõjul kujuneski noorukis veendumus: ma ei ole üksi maa peal — ja ma ei hukku!

Eluheitlused jätkusid. Ühiskonnast väljatõugatud inimeste tundmaõppimine tekitas protestitunde elu «tinaraskete jäleduste» vastu. Väärtkirjanduse mõjul hakkas ta ümbritseva elu traagilist mõttetust selgemini nägema.

1884. aastal sõitis kuueteistkümneaastane Gorki **Kaasanisse**, kavatsedes seal ülikooli astumiseks ette valmistuda. Kuid selleski linnas võimutses politsei vägivald ning kummitas nälg ja niisugused lootused võisid ainult karile joosta. Meeleheitlikku võitlust olemasolu eest tuli edasi pidada. Ometi sai Kaasani ajajärk Gorki elus määravalt tähtsaks.

Laadijana, aednikuna, pagarina ja koorilauljana leiba teenides nägi ta elu vastuolusid ja töörahva uskumatut viletsust veelgi lähemalt. Selles olemasolu eest heitlemise pöörises leidis Gorki ometi jõudu oma haridust täiendada. Ta õppis tundma vene revolutsiooniliste demokraatide (Tšernõševski, Dobroljubov, Pissarev) ning marksistide töid («Kommunistliku Partei Manifest», Marxi «Kapitali» I köide, Plehhanovi teosed) ning luges laialdaselt vene ja väliskirjandust. Kaasani puutus ta kokku revolutsiooniliselt meelestatud inimestega. Ühiskondlike suhete selgumine ongi uueks astmeks Gorki vaimse kujunemise teel.

80-ndate aastate lõpul matkas Gorki mööda Venemaad. Need olid rahutud **rännuaastad**; ta töötas muu hulgas Kaspia merel kalurina ja tegi talupoegade hulgas revolutsioonilist kihutustööd. 1889. aastal arreteeriti ta esimest korda revolutsiooniliste sidemetest pärast.

Mõne aasta järel asus Gorki taas matkateele mööda Venemaad. Juhuslikust tööst viletsat elatist hankides rändas ta tuhandeid versti Volga- ja Donimaal, Ukrainas, Bessaraabias, Musta mere rannikul. Jõudnud lõpuks **Tiflisi** (Tbilisi), lõi ta otsemaid sidemed revolutsiooniliste töölisringkondadega. Täendusrikkaks osutus tutvus revolutsionääri-narodniku Kaljužnõiga, kes märkas noormehe ebatavalist annet ja äratas temas kirjanikukutsumuse. Tema soovitusel kirjutas Gorki jutustuse «*Makar Tšudra*», mis oli, nagu autor hiljem märkis, «esimeseks ebakindlaks sammuks» tema kirjanikuteel. Sellele esimesele trüki avaldatud teosele (ilm. 1892) kirjutas autor alla varjunime — M. Gorki. Siitpeale võime märkida Gorki **kirjandusliku tegevuse algust**.

Edasi töötas Gorki Samaara (Kuibõševi) ajalehe juures, aval-

dades seal jutustusi, olukirjeldusi, artikleid ja följetone. Juba nimeka ajakirjanikuna seadis Gorki oma töö põhimõtteks paljastada näilist ja avada nähtuste tõeline sisu. Tema järgmised jutustused «Tšelkašš», «Vanaeit Izergil», «Laul Kotkast» jt. pääsesid juba pealinna ajalehtede ja ajakirjade veergudele. 1898. aastal ilmusid Gorki jutustused esmakordselt omaette väljaandena, mis tõi autorile ülemaalise kuulsuse. Lühizanridele järgnesid pikem jutustus «Fomaa Gordejev» ja sajandi alguses näidendid «Väikekodanlased» (1901) ja «Põhjas» (1902).

Tähelepanelikult jälgis Gorki loomingulist käekäiku V. Korolenko, tolle aja tuntumaid kirjanikke. Ta oli õieti esimene, kelle lakoonilised, ent väärtuslikud näpunäited suunasid noore ande arengut. Hiljem puutus Gorki kokku ka Lev Tolstoiga (nad kohtusid esmakordselt 1900. aastal). Paljuski Gorkiga nõustumata, tunnustas vanameister tema suurt ja omapärast annet. Osavõtlikku tähelepanu osutas Gorki loomingule Tšehhov; nende vahel kujunesid lähedased isiklikud suhted.

Loomingulise töö arenedes intensiivistus ka Gorki **revolutsiooniline tegevus**. Noor kirjanik otsis ammugi teed, mis viiks inimkonna välja viletsuses ja ebavõrdsuses väärdunud elust, ning leidis selle marksismis. **Nižni Novgorodis**, kuhu Gorki saabus 1898. aastal, arendas ta viljakat kultuurilist ja poliitilist tegevust. «Peškov ühendab osavalt legaalse tegevuse (töö toimetuses, ühingu- gutes jne.) põrandaaluse tegevusega ja nii muutub igasugune legaalne töö revolutsiooniliseks,» märkis tsaaripolitsei.

Sajandi alguses lähenes Gorki Sotsiaaldemokraatliku Partei revolutsioonilisele, leninlikule tiivale — iskralastele ja toetas neid aktiivselt. «Iskra» nimetas Gorkit «protesteerivate rahvahul- kade andekaks esindajaks kunstis». Pärast «Laulu Tormilinnust» ilmumist (1901) hakati Gorkit nimetama «tormikuulutajaks». Tsaarivõimude silmis oli ta juba mõnda aega kehtiva korra ohtlik vaenlane. Aastail 1898—1905 arreteeriti Gorki mitmel korral ja ainult avaliku arvamuse vahelesegamine päästis kirjaniku sandarmite meelevallast.

Teaduste Akadeemia valis Gorki tähelepanuväärsete kirjan- duslike teenete eest oma auliikmeks. Raevunud Nikolai II tühistas valimise. Protestiks loobusid Tšehhov ja Korolenko akadeemia auliikme nimetusest.

Gorki populaarsus aina kasvas. Ta sai uue ja progressiivse ideeliseks ning kunstiliseks väljendajaks Venemaal. 1903. aastal organiseeris Gorki kirjastuse «Znanije» iikirjanduslike kogu- teoste väljaandmist. Tema ümber koondunud demokraatlikud kir- janikud võitlesid reaktsioonilise kirjanduse vastu.

Gorki osavõtt 1905. aasta revolutsioonist oli vahetu ja aktiivne. 9. jaanuari verisel pühapäeval oli Gorki traagiliste sündmuste tunnistajaks. Ta meenutas neid järgmiselt: *1905. aasta 9. jaa- nuaril olin ma hommikust saadik tänavatel, nägin, kuidas inimesi*

mõõkadega raiuti ja tulistati... Kõik oli õudne, kõik masendas sel neetud, kuid õpetlikul päeval. Vahetu mulje ajal kirjutas ta vihase proklamatsiooni, milles kutsus üles isevalitsust kukutama. Selle eest pandi kirjanik Petropavlovskaja kindlusesse, kust vabanes ägeda ühiskondliku protesti survele.

Gorki osavõtul asutati 1905. aastal ajaleht «*Novaja Žizn*», mille veergudel Lenin avaldas oma artikli «*Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus*». Detsembri relvastatud ülestõusu ajal Moskvas aitas Gorki ülestõusnutel relvi kokku osta. Kirjaniku korteris peeti võitlusrühmade juhtide nõupidamisi. Neid sündmusi on Gorki kujutanud oma romaanis «*Klim Samgini elu*». Revolutsiooni ajal toimus ka Gorki esimene kohtumine Leniniga.

1906. a., pärast vangistust Petropavlovskaja kindluses, sõitis Gorki partei nõuandel **Lääne-Euroopasse** ja seejärel propagandistlikul eesmärgil **Ameerikasse**. Reisimuljed Ameerikast ilmusid olukirjelduste ja pamflettide kogus «*Kollase Saatana linn*» ja «*Üks vabariigi kuningaid*», milles ta maalís märkitabava pildi sellest arenenud, kuid suurte vastuoludega kapitalistlikust maast. Samal ajal ilmus ka tema kuulus romaan «*Ema*» (1906).

Tsaarivalitsuse poolt tagakiusatuna pidi kirjanik välismaale jääma. Ta asus pikemaks ajaks elama **Itaaliasse Capri saarele**, kus viibis kuni 1913. aastani. Rängad noorusaastad ja tööpinge olid tugevasti ohustanud kirjaniku tervist.

Kõige tähtsamaks sündmuseks sel perioodil oli **tihedate sõprussidemetekujunemine Leniniga**. Nende teine isiklik kohtumine toimus partei V kongressil Londonis 1907. aastal, kuhu Gorki sõitis nõuandva hääleõigusega delegaadina.

Sõprus V. I. Leniniga oli paljuandev Gorki elus ja loomingus. Lenin jälgis tähelepanelikult Gorki loomingulist käekäiku ja isiklikku elu, aitas tal eksimustest üle saada, toetas rasketel puhkudel. N. Krupskaja ütleb selle kohta järgmist: ...*alates Londoni kongressist, millest ka Gorki osa võttis, säras Iljitši nägu ja pehmenesid silmad alati, kui ta Gorkist rääkis.*

Artiklis «*Tormi eel*» andis Lenin juba pealkirjaga poliitilise mõtte «*Laulule Tormilinnust*». Lenin nägi ja hindas esimesena romaan «*Ema*» suurt sütitavat mõju kogu maailma töölisliikumisele.

Kuid Lenin oli nõuandjana ja kritiseerijana kirjaniku kõrval ka siis, kui viimasel ideeline kandepind kõikuma kippus. Need nõuanded ja kriitilised märkused ei kandnud kunagi hukkamõistu ja eitamise ilmet. Vastuoksa, Gorki oli Lenini arvates bolševike partei suur kunstnik ja vene klassikalise kirjanduse parimate traditsioonide jätkaja. Kirjanik ise tunnistas, et Lenini «*suhtumine minusse oli karmi õpetaja ja hea, hoolitseva sõbra suhtumine*».

Lähedusel Leninile ja parteile oli Gorki elus ja tegevuses tähtsaim osa. Välismaal tegi ta aktiivset kaastööd parteilistele

väljaannetele, kus ilmusid ta teosed, nagu autobiograafilise triloogia esimene osa «Lapsepõlv», «Muinasjutud Itaaliast» jt.

1913. aastal pöördus Gorki Venemaale tagasi.

Esimese maailmasõja aastail, mil kodanlik kirjandus ülistas imperialistlikku röövvallutust ja poetiseeris veriseid «kangelastegusid», võitles Gorki järjekindlalt sõja vastu. Ta asutas ajakirja «Letopis», milles avaldas sõjavastaseid seisukohti, niivõrd kui see sõjatsensori valve all võimalik oli.

Oktoobrirevolutsiooni võidu järel sukeldus Gorki sotsialistliku kultuuri loomise pingelisse töösse. Temast sai arvukate kultuuriürituste algataja ning otsene kaastöötaja. Lenini juhendusel korraldas ta teadlaste ja kirjanike organiseerumist uutal alustel. 1918. aasta detsembris juhatas Gorki esimest rahvusvahelist miitingut Petrogradis, mille eesmärgiks oli kaasa aidata vana intelligentsi paremate jõudude ühinemisele nõukogude võimuga. Gorki algatusel asutati kirjastus «Maailmakirjandus», mis rasketes oludes andis välja suurel hulgal kirjandusklassikute teoseid.

1921. aastal halvenes Gorki tervislik seisund, ägenes tuberkuloosiprotsess. Lenini tungival soovitusel sõitis ta Itaaliasse ravile. Ravimise ajal korraldas Gorki suurt propagandatööd Nõukogude Venemaa kirjandusele välismaal ja asutas selleks vajaliku kirjastuse, kasutades seejuures oma Lääne sõprade abi. Eriti neil aastail süvenes Gorki sõprus kuulsa prantsuse kirjaniku Romain Rollandiga.

1928. aastal tuli Gorki tagasi Nõukogude Liitu, kus suure pidulikkusega pühitseti ta kuuekümnendat sünnipäeva.

Oktoobrijärgsel perioodil ilmus Gorkilt mitu silmapaistvat teost: romaanid «Artamonovite ettevõte», «Klim Samgini elu», essee «V. I. Lenin», autobiograafilise triloogia viimane osa «Minu ülikoolid» jne. Suurromaan «Klim Samgini elu» jäi kirjanikul lõpetamata.

Erakordse viljakusega töötas Gorki ka ühiskonnategelasena. Tema eestvõttel asutati mitmesuguseid väljaandeid ja ajakirju. Mitmekülgse publitsistina käsitles ta ülesehitava töö, kultuurielu ja rahvusvahelise olukorra probleeme.

Kõrgesti tuleb hinnata Gorki tööd nõukogude kirjanduse juhina ja organiseerijana. Ta kirjutas suundaandvaid artikleid sotsialistlikust realismist, võitles kirjanduse kõrge ideelise ja kunstilise taseme eest, nõukogude kirjanduse keele puhtuse ja rikkuse eest.

Erilise tähelepanu ja hoolega jälgis Gorki noorte kirjanike loominguist käekäiku. Juba 1914. aastal ilmus proletaarsete kirjanike koguteos, millele Gorki kirjutas eessõna. Selles väljendas ta kindlalt veendumust, et töölikklass loob oma kirjanduse. Nõukogude võimu aastail sai ta noorte kirjanike eeskujuks ja kas-

vatajaks. Igast Nõukogudemaa nurgast saatsid algajad kirjanikud Gorkile oma töid, ja suur kunstnik leidis aega kõigile üksikasjaliselt vastata. Paljudes artiklites («Algajaist kirjanikest», «Kirjad algajaile literaatidele» jpt.) analüüsis ta nende teoste väärtusi ja puudujääke, õpetas ühendama kõrget ideelisust ja kunstimeisterlikkust. Tema tähelepanu ja abi osaliseks said ka mitmed nimekad kirjanikud — Šolohhov, Fedin, Gladkov, Fadejev, Makarenko jmt.

Pärast ÜK(b)P KK otsust «Kirjandus- ja kunstorganisatsioonide ümberkujundamisest» (1932) juhtis Gorki ettevõtmistustööd Nõukogude Kirjanike Liidu loomiseks. 1934. aastal juhatas ta nõukogude kirjanike esimest kongressi ja esines ettekandega nõukogude kirjanduse arenemisteedest. Sel kongressil valiti Gorki Nõukogude Kirjanike Liidu esimeheks.

Oma suure kunstiande ja hiiglasliku tööga uue, proletaarse kunsti loomisel oli Maksim Gorki võitnud Nõukogude rahvaste ja kogu maailma töötajate armastuse ja lugupidamise.

Maksim Gorki suri 18. juunil 1936. aastal.

* * *

*

Kui Gorki vene kirjandusse tuli, käisid revolutsioonilise võitluse lained juba kõrgelt ja raputasid pehkinud tsaarikorra alustugesid. V. I. Lenini astumine töölisliikumisse pani aluse märksimi ühendamisele töölisliikumise ja loodi esimesed tööliklassi revolutsioonilised organisatsioonid, rajati Venemaa Sotsiaaldemokraatlik Partei. Selles olukorras oli Gorki suure ande ilmumisel erakordselt suur tähtsus: ta kujunes lühikese ajaga proletaarse revolutsiooni tormilinnuks.

Kõnealusel ajal iseloomustas vene kirjandust realismi suurmeisterite jätkuv kirjanduslik tegevus (Tolstoi, Tšehhov, Korolenko). Selle kõrval olid pinda võitnud naturalism ning sümbolism.

MAKSIM GORKI LOOMING

sai Aleksei Tolstoi sõnade järgi «elavaks sillaks» vene klassikalise kirjanduse ja uue, proletariaadi võitlust teeniva kirjanduse vahel.

Varasem looming.

Siin on tähtsal kohal uut aimav ja ihkav ning selle eest võitlev romantiline kangelane, kelle kaugem areng viib võitlusele rahva eest — ka oma elu ohverdades. Paremad heroilis-romantilised teosed on «*Vanaeit Izergil*», «*Tütarlaps ja Surm*», «*Laul Kotkast*».

Nimetatud teostes näemegi kangelasi, kes peavad kõige kalli-

maks vabadust ja täisväärtuslikku elu; tühine, nokitsev olesklemine on neile surmast vastumeelsem. Kõrge, üleva eesmärgi poole pürgides anduvad nad sellele kogu hingega, mitte millegi ees tagasi kohkumata. Sellised inimesed on suutelised elu ümber kujundama. Seepärast kõlavadki need jutustused ülistuslauluna tugevatele, uhketele, võitlevatele inimestele, kutsena vägitegudele ja vabale elule. *Vaprata meeletus on elu tarkus* («Laul Kotkast») on selle loomingujärgu juhtmotiiviks. Tugevaid tundeelamusi, ebatavalisi inimesi ja olukordi kujutades on esimesed jutustused oma laadilt romantilised; neist õhkuv üleskutse võitlusele parema elu eest annab romantilisele tundetoonile revolutsioonilise kõlajõu.

Kõnealustest jutustustest on eriti iseloomulik «**Vanaeit Izergil**» (1895).

See raamjutustus sisaldab loo vanaeidest Izergilist, tema oma-pärasest tormilisest elust, ning Izergili jutustusena kaks legendi — Larrast ja Dankost.

Legend Larrast, naise ja kotka pojast, on traagiline lugu kõrgi individualisti elutühjusest ja kannatustest. Larrat iseloomustab uhke enesearmastus ja põlgus rahva vastu, ta on põhiolult lähedane Lermontovi kangelasele Petšorinile. Kuid seesama rahvas karistab teda igavese üksinduse piinadega: «Tal pole elu, ja surm ei naerata talle. Ja tal ei ole kohta inimeste keskel... Nõnda tabas saatus inimest tema uhkuse pärast!»

Larra vastandiks on Danko, tõelise, ennastohverdava kangelasmeelsuse kehastaja. Et rahvale teed juhatada, lõhestas ta kätega oma rinna, rebis sealt välja südame, tõstis selle kõrgele pea kohale ja «see leegitses heledalt nagu päike, päikesest heledamaltki, ja kogu mets jäi selle suure inimarmastuse tõrviku valguses vait, ning pimedus taganes selle ees ja langes metsasügavuses võbisedes soo madalõugade vahele».

Suurim kannatus on olla rahvast eemale kistud, ülim õnn on tema nimel ennast jäägitult ohverdada — selline on jutustuse üksikosi ühendav idee.

Larra ja Danko lugu jutustatakse muinasjutulise looduse taustal; niisama mõjuvalt on kujutatud ka inimesi.

Elule ei ole heroiline romantism võõras. Kauni ja kangelaslikkuse ideaale kannab rahvas ise, rahva unistustes ja tema luuleloomingus on need iidsetest aegadest alates elanud ning tema teed valgustanud.

Romantiline proosapoeem «**Laul Kotkast**» (1895) ülistab «vaprata meeletust». Kotkas sümboliseerib inimesi, kes tahavad elada julgete ja vaprate leegitsevat võitlejaelu, kes püüdlevad kogu hinge jõuga kõrguste poole, eelistades jõuetule nokitsemisele surma. Tühiseid, maapinna ligi hoiduvaid argu hingi kehastab Madu.

Teose võimukas idee on kokku võetud sõnadesse:

Oh julge Kotkas! Kesk võitlust jooksis rind verest tühjaks. Kuid tuleb aeg ja su veretilgad, mis tulisemad kui tuleleegid, kesk sünget elu veel loitma löövad ja ohtralt julgete südameses siis süttib võimas tung vabadusse ja valgusesse.

«Laul Kotkast» oli mõeldud hünniks vabaduse eest võitlevale rahvale ja selleks ta saigi. Mitmed laused «Laulust» võeti revolutsionääride võitlusproklamatsioonidesse, neid kasutas Lenin.

Gorki revolutsioonilis-romantilisi jutustusi on tugevasti mõjutanud rahvalooming (legendi ja muinasjutu žanri kasutamine). Ühtaegu võime täheldada ilmset sidet vene ja maailmakirjanduse romantiliste traditsioonidega.

Varasemad olevikuainelised jutustused. Romantiliste, enamasti minevikust võetud või ilma kindlate ajatunnusteta teoste kõrval kuuluvad Gorki varasemasse loomingsusse ka mitmed jutustused selgete olevikujoontega, nagu «Tšelkašš», «Konovalov», «Endised inimesed» jmt. Nendes seob Gorki inimeste hädapõlve surveühiskonna pahede ja vastuoludega. Jutustuste tegelasteks on kodutud hulkurid — tolle aja ühiskonna ohvrid. Seepärast peetigi Gorkit omal ajal hulkurite laulikuks.

Neid viletsusse surutud inimesi ühendab leppimatus orjatöö ja alandustega. Nad töötavad üksnes äärmise häda sunnil, kuid ei ütle ära ka kerjamisest ja varastamisest; nad põlgavad ühiskonda, suutmata selle vastu võidelda, ja äratavad juba oma olemasoluga sotsiaalset protesti; nad võitlevad ühiskonna vastu ka sellest põgenedes ja niiviisi enesele vabadust nõutades.

Üheks niisuguseks inimeseks on jutustuse «Tšelkašš» (1895) nimitegelane.

Juba teose alguspildis kätkeb kontrast, millest lähtub ideeline arendus. See on suure sadama elu panoraam: rängast ja tuimast rühmamisest vaevatud sadamatöölised ning võimsad seadeldised, masinad ja suured kaubalaod — orjatöö vili.

Seesugusel taustal astub lugeja ette peategelane Griša Tšelkašš, «vana kogenud hunt, sadamarahvale hästi tuntud, kõva joodik ja osav ning julge varas». Tema olemuse selgitab Tšelkaši ja külapoiisi Gavrila ühise varguse lugu. Ja alles sellest ilmneb, et Tšelkašis, julges omapärasest inimesest, ei ole lootusetult kaduma läinud elu kustutanud ei raevu ega üllameelsust. Gavrila, tuimapealise ja otsustusvõimetu talupojaga, toimub aga sootuks vastupidist: raha nägemine aheldab seda lihtsameelset ja omamoodi siirast talupojahinge sedavõrd, et ta Tšelkaši silme all kaotab inimväärikuse.

Jutustuse kahe peategelase dramaatilisest kokkupõrkest tulevad sügavad järeldused, mis õpetavad nägema inimkaraktereid seoses sotsiaalsete oludega.

Gorki 90-ndate aastate loomingsus on tähelepandav ühelt poolt kaasaja ühiskonna pahede terav arvustamine, teiselt poolt revolutsioonilise kangelaslikkuse mõjuv kujutamine.

Olgu tähendatud, et Gorki varasem looming leidis üsna kiiresti tee ka eesti lugejate juurde. Esimese Vene revolutsiooni eelseil aastail ilmub eestikeelses perioodikas mitukümmend Gorki varasemat teost, sealhulgas «Makar Tšudra», «Tšelkašš», «Laul Kotkast» jt., mis annab tunnistust suure kirjaniku kasvavast populaarsusest tolleaegsete eesti lugejate hulgas.

* * *

XX sajandi alguaastail elas Venemaa tormilist poliitilist elu. Revolutsioonilise liikumise võimas laine haaras kogu maa; elati suure ajaloolise pöörde ärevas ootuses. Proletaarse vabadusvõitluse ülemaailmse kuulsusega laulikuks oli tõusnud Maksim Gorki; järgnev etapp tema loomingus võikski kanda pealkirja

Gorki ja esimene Vene revolutsioon.

Juba 90-ndate aastate loomingus ülistas Gorki revolutsioonilist eneseohverdust. Otsustavat ideelist edasiarenemist tähistab aga proosaluuletus «Laul Tormilinnust» (1901), revolutsioonitormi pilt, millest kõlab kirglik võiduennustus. Tormilind ongi võiduka revolutsiooni kehastaja:

Kisendades mere kohal tiirleb tormikuulutaja, musta välgu sarnane. Nagu nool ta pilvedesse üles sööstab, laineharjalt vahtu lõikab tiivaga.

Seal ta lehvib nagu deemon, tormideemon — must ja uhke, naerab, nuuksub korraga ...

Puhkeva tormi pildis on tähendusrikas osa ärevusse sattunud kajakatel, hirmunud kauridel ja kaljupraos pelgupaika otsival juhnil pingviinil: nad sümboliseerivad väikekodanlikku argust, meelekindlusetust, vaimunärbumist. Teosele on iseloomulik väljapeetud allegoorilisus — laialdaselt viljeldav kujutusvõte revolutsioonieelses kirjanduses.

«Laul Tormilinnust» sai ajastu kunstiliseks ja poliitiliseks võitlussekutseks, mis levis väga laialdaselt, sealhulgas ka lendlehtedena. Selle lõpuhüüe — *Võimsamini puhke, maru!* — kõlas otse revolutsioonilise loosungina.

Gorki senine loominguline arenemine oli küpseks eelduseks Venemaa sotsiaalse elu veelgi sügavamaks realistlikuks läbivalgustamiseks. A. Tšehhovile pühendatud pikem jutustus «Fomaa Gordejev» (1899), mida kirjanik ise nimetas üleminekuks «kirjandusliku tegevuse uue vormi poole», annabki laiaulatusliku ja mitmekülgse kujutuse kapitalistlikust ühiskonnast. Selles elutruus pildis vene algelise kapitalismi lähiminekust ja olevikust etendavad tooniandvat osa kaupmehed, ettevõtlikud ja nupukad, kuid julmuseni kasuarvestavad inime-

sed, sellised nagu Anani Štšurov ning Jakov Majakin. Viimane ütleb oma elutõe küünilise avameelsusega välja:

Kõigel, mis inimene teeb, on kaks nägu. Üks on kõikide silmade ees — see on võlts; teine peidus — see on ehtne. Või teisel: Elu, kulla Fomaa, on väga lihtsalt seatud: ei karga sa teistele kõrri, siis tallatakse sind ennast porri...

Teataval määral tõe ja südametunnistuse hääleks on romaanis nimikangelane Fomaa Gordejev, rikka ja võimuka kaupmehe poeg. Oma klassi julmus ja alatus, mida Fomaa lähedalt näeb, avaldab noormehesse vapustavat ja eemaletõukavat mõju, ja ta ütleb selle välja, asju õigete nimedega nimetades:

See, mis te olete teinud, ei ole elu, vaid vangla... Te ei loonud korda, vaid panite inimese ahelatesse... Mõrtsukad olete... Kas te saate aru, et elate ainult inimeste kannatlikkuse tõttu?

Fomaa süüdistus on väga terav ja teose ideeline mõju esijoones selles seisnebki. Fomaa hullumajja saatmine teose lõppplahendusena arendab ideed edasi: üksikisik, kellel puudub rahvahulkade toetus, on võimetu valitsevat korda väärama. Tõsi küll, kirjaniku vaateväljas on ka trükitöölised, kuid neile kui uuele jõule ei ole antud veel määravat osa. Kodanluse pahede kunstiline läbinägemine selles teoses on aga sedavõrd veenev ja mõjuv, et see sai revolutsioonilise propaganda vahendiks.

Elu mitmekülgse kujutamise taotlus tõi Gorki loomingusse küsimuse haritlaskonna osast revolutsioonis. Näidendites «Väikekodanlased» (1901) ja «Suvitajad» (1904) tabab kirjaniku hukkamõist rahvast eraldunud ja oma heaolule andunud kodanlikku haritlaskonda.

Gorki draamaloomingu kõrgpunktiks on neljavaatuseline draama «Põhjas», mille ta kirjutas 1902. aastal Moskva Kunstiteatri jaoks.

Gorkile imponeeris selle teatri otsiv vaim ja kunstitaotlused. Sellist teatrit mitte armastada, «temale mitte töötada on kuritegu», ütles kirjanik. Teatris lavastatigi kõik paremad Gorki näidendid. Kirjaniku loominguline koostöö Moskva Kunstiteatriga tugevdas teatri ideelist ja kunstilist mõju.

«Põhjas» oli mõnda aega tsensuuri keelu all. Lõpuks anti siiski lavastamisluba, ilmse arvestusega, et teos laval läbi kukub. Kuid näidendil oli tohutu menu ja seda lavastati paljudes Vene- ja välismaa teatrites.

Näidendi erakordselt soe vastuvõtt on seletatav kõigepealt sellega, et vaataja nägi teatrilaval talle senitundmatut maailma vapustavalt siiras, realistlikus kujutuses.

Draama «Põhjas» tegevuspaigaks on Kostõljovi öömaja. Koo-
bast meenutava võlvistiku all on ulualuse leidnud kõige erinevama iseloomu ja sotsiaalse päritoluga inimesed. Siin on lõbutüdruk Nastja, endine näitleja, parun ja tööline Kleštš. Kirevale minevikule vaatamata ühendab seda inimhulka elu liivajooksmise

tunnetamine. Need on ebaõiglase elukorralduse ohvrid, kes võinuksid väärida paremat saatust.

Näidend ei anna ulatuslikumat tagasisivaadet tegelaste senise elukäigu kohta, kuid mõned napid vihjed on see-eest väga tähendusrikkad. Töölisnaise Anna elutraagikat on ilmetatud mõne lausega:

Ei mäleta, millal mu kõht oleks täis olnud. Iga leivapalakese pärast värisesin... Kogu elu olen värisenud... Piinlesin... et kas äkki ei söö rohkem kui teine... Kogu elu olen käinud kalgudes... kogu oma õnnetu elu... Tema mees Kleštš meenutab oma hädapõlve: Tööd ei ole — jõudu ei ole! Vaat sulle tõe! Kodukatust, eluaset ei ole! Kärva või maha...

Puhuti süttib «põhja» inimesegi hinges heledam tuluke. See-sama Kleštš unistab ausast tööst, näitleja kurdab taga endist kuulust, Nastja kujutluses lööb hõõgvele suur, tõeline armastus... Kuid need on vaid jõuetud pinnavirvendused. Öömajamülkas jätkub inimsaatuste traagiline lõppvaatus — kõlbeline ja füüsiline häbumine.

Esimesel hoobil näib öömaja omaette sünge nähtusena. Kuid ei — siiaagi hüljatud maailma ulatuvad klassiühiskonna hundiseadused. Öömaja omanik Kostõljov näeb oma niigi õnnetuis üürnikes vaid kasukopika võimalust. Tema naises Vassilissas on julmus ühte sulanud taltsutamatu naudinguihaga.

Näidendis on tähtsal kohal kodanliku ühiskonna traagiliste vastuolude kujutamine, sotsiaalse hädapõlve paljastamine ja kirglik hukkamõistmine. Ometi ei piirdu teose ideeline haare ainult sellega: draamas on kõrgele tõstetud humanismi idee, mis «Põhja» haledustäratava elu taustal tähendusrikkalt edasi areneb. Kui inimene on oma olemuselt kaunis ja üksnes ebaõiglane ühiskond ta nii hirmuäratava seisundini viib, siis tuleb see kord hävitada ning luua tingimused vabaks ja kauniks eluks. Millised teed viivad selle eesmärgi juurde?

Tööline Kleštš loodab ausa tööga Kostõljovi öömajast välja pääseda ja taas inimeseks saada. Kuid näidendi lõpul jooksevad Kleštši illusioonid karile — selle ühiskonna hädasid ei saa ravida ausa tööga.

Rändur Lukaa arvab inimeste rasket ja rõõmutut elu kergendavat lohutava valega. See tee on olemuselt reaktsiooniline: tõe väljajütlemise ja rõhumise vastu võitlusse kutsumise asemel püüab ta rõhutuid rõhujatega lepitada.

Gorkile oli näidendi loomise ajal juba tuttav inimkonna vabastamise ainuvõimalik tee — revolutsioonilise võitluse ja sotsialismi tee. Selle valgusel võis ta leppimise filosoofiat ainult taudida. Lukaa lohutava vale kummutabki sõnaselgelt Satin. Ta deklareerib: «Vale on orjade ja peremeeste usutunnistus. Tõde on vaba inimese jumal!» Ometi ei ole Satingi positiivne kangelane. Ta mõistab küll teistest paremini asjade olemust ja protesteerib

väärade eluseaduste vastu, kuid tal puudub peamine — võime töötada, tegutseda. Öömaja elanikud ei ole suutelised Venemaa elu ümber korraldama, järeldab vaataja. Küll aga kätkeb nende äärmine viletsus mõjuvat sotsiaalset konflikti.

Ehkki tegelased sotsiaalse seisundi poolest on ühenäolised, pääseb hästi mõjule nende individuaalsus, mis on kujunenud endise elu survel. Sotsiaalse olemuse ja isikupära ühtesulamine ongi vaadeldava teose tähelepandavaks kunstivõiduks.

Gorki meisterlikkuse üks peamisi külgi on ilmekas keeleline karakteristika, mis isegi tõlkes mõjule pääseb. Näidendis on välditud pikki monolooge, mistõttu dialoogil ja tähendusrikastel repliikidel on eriline kandvus. Tegelaste väljendusliku isikupärastamise suhtes kehtib kirjaniku enda sõnastatud põhimõte: «Inimene tuleb näidendi jaoks luua nõnda, et iga tema lause, iga tegevuse mõte oleks täiesti selge, et teda oleks võimalik põlata, vihata ja armastada nagu elavat.» Lukaa targutavat juttu iseloomustavad aforismid, teravmeelitsused, vanasõnad. Näitleja kõnel on deklamatsiooni varjund. Paruni kõnest kostab omaaegse härrasmehe kõrkust ja praeguse hulguse pingsesurutist.

Eesti keeles ilmus näidend «Põhjas» 1903. aastal ja muutus üheks levinumaks tõlketeoseks. Leidnud peatselt tee lavale, jätkus näidendi ulatuslikum tutvustamine juba teatri vahendusel, kõigepealt «Estonias», seejärel Tartus, Viljandis ja Pärnus. E. Vilde, kellele see teos sügavat mõju avaldas, märkis «Estonia» lavastuse head kordaminekut.

Gorki loomingu ideelist edasiarenemist tähistab ka 1905. aastal kirjutatud näidend «Vaenlased», mis kuulutab lepitamatut vastuolu proletariaadi ja kodanluse vahel ning revolutsiooni paratamatust.

* *
*

Gorki senine looming kujutas kapitalistliku ühiskonna haardesse surutud inimesi, lämbumistunnet, mille all töörahvas selles ühiskonnas kannatas. Ühtaegu kõlas tema revolutsioonielseist teostest otsene kutse revolutsioonile. Ideelise arengu loogilise etapina pidi nüüd järgnema töölisklassi vabadusvõitluse süvenev käsitlemine. Selliseks teoseks saigi

ROMAAN «EMA».

Gorki kirjutas romaani «Ema» 1906. aastal. Venemaal ilmus ta koguteoses «Znanije». Tsensuuri nõudel tuli osa tekstist välja jätta, osa asendada punktiiriga. Peale selle otsustas tsaarivalitsus

kirjaniku vastu kohtulikku juurdlust alustada. Tervikuna ja moonutamata kujul sai romaan ilmuda alles 1917. aastal. Välismaal aga ilmus teos peatselt valmimise järel ja seda toimetati salaja Venemaale.

Romaani «Ema» aineks on Sormovos ja Nižni Novgorodis 1901.—1902. aastal toimunud revolutsioonilised sündmused, mille vahetuks tunnistajaks ta ise oli. Peategelaste Pavel Vlassovi ja ema algkujudeks olid tööline Zalomov ja ta ema. Mõistagi läks Gorki fantaasia varal kaugemale Sormovo töölisliikumise ja sellest osavõtjate kujutamisest, üldistades kogu Venemaa proletariaadi ajaloolist võitlust.

Teose ideeline taotlus — kujutada revolutsionääride ja laiade töölishulkade võitlusteed — oli vene ja kogu maailmakirjanduses esmakordne ning nõudis uudset kunstilist lahendust.

Lühikesse, kriitilise realismi laadis sissejuhatusse on keskendatud tööliste hädapõlv, nende röömutu elu. Tuim tööorjus oli purenud ja moonutanud inimeste hinge:

Inimeste vahekordades oli kõige rohkem varitseva tigiduse tunnet, see oli niisama sügavale juurdunud kui lihaste parandamatu väsimuski. Inimesed sündisid selle isadelt päritud hinge- haigusega ning see saatis neid musta varjuna hauani, kihutades neid elu jooksul sooritama rida oma sihitult julmuselt jõledaid tegusid.

Selle elu sünge vili on ka Paveli isa traagiline saatus, mis samuti on mahutatud sissejuhatuse raamidesse. Nappide joontega antud ekspositsioon nagu rõhutab, et romaan ei ole pühendatud tööliklassi senise olukorra kujutamisele. Mihhail Vlassovi surm 2. ptk. lõpul tähistabki kahe ajajärgu piirdepunkti Venemaa tööliklassi elus. Ideeline edasiarendus kätkeb

peategelaste arenemistees.

Romaani süžeeliseks ja ideeliseks sõlmpunktiks on töölisnooruki **Pavel Vlassovi** elutee valik. Õige lühikest aega astub Pavel isa jälgedes; ometi on tunda, et seesugune elu on Paveliga nagu meelevaldselt kokku sobitatud — nii sügavale nooruki hinge on tunginud vastumeelsus senise elu vastu.

Paveli revolutsioonilised veendumused kujunevad üheskoos kõlbeline kasvuga. See seesmine ümbersünd tuleb ilmsiks kõiges: käitumises, uutes harjumustes, kõnes ja välimuses. Ema tähelepanekute kaudu rõhutatakse Pavelis endassesüvenemist, vaikivat, kuid ümbritsevat elu teraselt jälgivat olekut, südamlikku, ent kindlajoonelist suhtumist inimestesse. Palju inimlikku sära annab sellele karmivõitu noormehele üha tundesoojemaks ja mõistvamaks muutuv suhtumine oma emasse. Revolutsiooniideede mõjul on Pavelis toimunud suur seesmine kirgastumine, kõlbeline uuestisünd.

Algul on tähelepanu keskendatud Paveli ideelisele kasvule,

tema veendumuste kujunemisele. Edaspidi avarduvad romaani tegevuse raamid — Pavel asub revolutsioonilist teadvust rahvahulkadesse viima. «Sookopika» lugu on esimeseks õppetunniks ja enesekatsumuseks niihästi Pavelile kui ka teistele töölistele. Esimese osa kõrgpunktiks on 1. mai demonstratsioon, mis võtab kokku senised arenguniidid ja annab tunnistust Paveli valmisolekust jätkuvaks võitluseks. Kohtustseenis, romaani kulminatsioonis, on Paveli arengutee jõudnud sellele heroilisele kõrgusele, mis tõeliselt esines Venemaa revolutsioonilises liikumises ja kordub teiste maade revolutsioonides. Tema sugestiivne võiduveendumus on ühes lauses: «Meie, töölisel, võidame!»

Pavelit iseloomustab vaadete avarus ja julgus, ideeline vankumatus, jäägitu andumine revolutsioonile. Gorkil on õnnestunud need võitlejaomadused ühendada kangelase isikupäraga. Meid paelub Paveli puhas ja karske armastus Saša vastu, hoolitsev ja tähelepanelik suhtumine emasse, ustavus sõpruses. Ta on kunstiliselt ilmestatud näide selle kohta, kui õilsaid ja tugevaid inimesi sünnitab proletaarne revolutsioon.

Paveli emas **Pelageja Nilovnas** kehastub rahvahulkade revolutsioonilise teadlikkuse ärkamise ja kasv uue revolutsioonäärde põlvkonna ennastsalgava tegevuse mõjul.

Romaani alguspeatükkides ilmub lugeja ette julma ja ebaõiglase elu alandlik ohver, kelle hinge on muljunud püsiv hirm ja mure. *Lai ovaalne nägu oli kurruline ja pondunud. Seda valgustasid tumedad silmad, ärev-nukrad, nagu enamasti kõigil agulinaistel.* Mehelt ja kogu elult saadud hoopide all oli ta vimma kooldunud ning, külg ees, käima harjunud. Romaani lõpul on see töölinaine selja sirgu ajanud, ta suudab mistahes parteiülesandega toime tulla ning tööliklassi töö nimel vaenlasele vastu astuda. Sellise sisearengu veenvaks kunstitööks ümbervalamine võis tollal ainult Gorkile jõukohane olla.

Sõna «sotsialism» sisendab Pelagejasse esialgu tumedat ja ärevat kartust, hirmutunne määrab ka suhtumise poja keelatud tegevusse. Kuid heade ja ausate inimeste nägemine Paveli ümber hakkab kasvatama uut veendumust — poeg võitleb head, õiglast võitlust. Seda arusaama tugevdab läbiotsimise stseen: sandarmi kollases näos tunneb ta ära halastamatu vaenlase. Elu teisele kaldale jõudmist tähistavad ema enda sõnad:

Kogu elu olen mõelnud ainult seda, et kui saaks päeva õhtusse, elada päevad tähelepandamatult, et sind ei puudutataks. Aga nüüd mõtlen kõigist, ma ehk ei saa teie tööst alati õieti aru, aga teie kõik olete mulle lähedal, kõigist on kahju, kõigile tahaks head.

Kuidagi märkamatu tõmmatakse Pelageja revolutsioonilise tööse. Esialgu ajendas teda soov aidata poega, hiljem poja vääriline olla, tema töö kõrgusel seista ja tema võitlusest osasaamise

ülevat tunnet jagada. Pärast Paveli arreteerimist tõuseb ema teadliku võitlejana sündmuste sõlmpunkti. Emahirmu ja kõhkluse asemele astuvad hoopis uued omadused: julgus ja leidlikkus, oskus inimesi mõista ja kohelda. Ema hingesuurus, võime inimesi oma headusega soojendada, neis paremate omaduste vastuhelki äratada rikastab võrratult kogu romaani. Seesugusena on ta revolutsioonilise rahva sümbol või, nagu ütles Hispaania kommunistide juht Dolores Ibarruri, «kõigi proletaarsete emade, kõigi revolutsionääride emade sümbol».

Romaani kunstilises õnnestumises etendab tähtsat osa kahe peategelase — ema ja poja — ideelise ja kõlbelise koosarenemise emotsionaalne läbivalgustamine. See areng jõuab vaadete ja veendumuste ühtekuuluvuseni, mis Pavelis toetub esijoones pingelisele mõttetööle, emas aga rohkem avarale, heale ja ausale avatud südamele.

Teised revolutsionäärid liituvad koos peategelastega mõtte- ja tahteühtsuses. Nende hulgas näeme töölisi — Gussevit, Mazinit, Nahhodkat, Vessovtšikovi. Inimestena ei ole nad hoopiski ühenäolised. Nende hulgas on Andrei Nahhodka oma avala südame ja kannatusriikka minevikuga, mida ta püüab varjata lepitava huumori ja rahutute mõttemõlgutustega. Paindumatu ja printsiipiaalne Nikolai Vessovtšikov kipub esialgu toimima mitte poliitilise mõistuse, vaid keevaliste tunnete ajal, kuni leiab viimaks sisemise tasakaalu. Fedja Mazin võlub oma noorusliku tarmu ja ägedusega, millega ta mõnikord püüab peletada hinge pugevat kartust.

Suure tegelaste rühma moodustavad noored haritlased: Jegor Ivanovitš, Nataša, Saša. Ka nemad on revolutsiooniliikumisele kõikumatult ustavad üllad inimesed.

Proletariaadi võitlust hakkavad toetama juba üksikud talurahva rühmad. Parteiorganisatsiooni poolt väljaantav ajaleht «hõõrub talupoegadel silmad lahti», nagu ütleb üks nendest. Agitaatorite lihtsad ja õiglased sõnad on leidnud tee talupoegade südamesse. Tähtis osa selles töös on Mihhail Rõbinil, suure sisemise jõuga inimesel. Mõnikord löövad temas välja talupoegliku loodusjõulise anarhia jooned, kuid teda iseloomustab väsimatu tööetsimine ja viha rõhumise vastu. Selle najal ta lõpuks teadlikuks võitlejaks kujunebki. Rõbin oli tolle aja elus veel haruldane, kuid jällegi sagenev nähtus. Ehkki Rõbini taolistel talumeestel ei olnud Vene revolutsiooniliikumises nii suurt osa kui Paveli ja Andrei taolistel töölistel, arenes siin esialgu väikestes mõõdetes tulevane tööliklassi ja talurahva revolutsiooniline liit.

Revolutsionääride pingutused ei võinud viljatuks jääda. Tööliikumise ärkamine ja kasv, proletariaadi teadlikkuse virgumine etendavad raamatus tähtsaimat osa. Tegelaste isikliku saatuse ühtesulamine tööliklassi revolutsioonilise võitlusega on aluseks kogu romaani **kompositsioonile**.

Ekspositsioon rõhutab tööliste poliitilist tuimust, harimatust: *Oskamatu, jõuetu mõtte üksikud sädemed vilkusid vaevaliselt päevade igavas üksluisuses.* Esimesi üleskutseid luges kaasaelamisega noorsugu, tööliste valdav osa suhtus neisse umbusuga. Rahvas ei toetanud Pavelit ka «sookopika» loo puhul. Pavel ise mõistab, et süüdi pole rahvas: *«Olen noor, nõrk — nii see on! Mind ei usutud, ei tulnud minu töö järele — tähendab, ma ei osanud seda öelda.»* — *«Täna ei saadud aru — homme saadakse...»* toetas ema poega.

Ja tööpoolest, esimese mai demonstratsioonis — esimese osa kõrgpunktis — vallandub masside revolutsiooniline energia. Paveli kõne kohtus andis juba sotsialistliku revolutsiooni programmi ja rahvas toetas seda täiel häälel. Episoodid revolutsioonilisest tööst maal ja ema viimased sõnad rahva jõudude koondamisest ennustavad, et võitluse tõmmatakse üha laiemad rahvahulgad.

«**Ema**» sotsialistliku realismi teosena. Sisult ja ideedelt teedrajava teosena oli «Ema» uudseks nähtuseks ka oma kunstilise meetodi poolest.

Gorki kujutas oma teoses inimesi ja elunähtusi revolutsioonilises arenemises, võitluses oma aja äraelanu ja tekki vahel. Kriitiline realism piirdus oleviku kriitilise nägemisega, ilma et oleks andnud tulevikuperspektiive. Sajandi alguses näis paljudele, et kapitalism ja isevalitsus on kõigutamatud, et proletariaat ja tema partei pole suutelised seda väärama. Gorki romaan veenab lugejat kapitalismi hukkumise paratamatuses ja tööliklassi võimuletuleku seaduspärasuses. Seega peab kirjanik määravaks ja tüüpiliseks mitte valdavalt olemasolevat, vaid kasvavat ja valdavaks kujunevat. Paveli ja Pelageja Vlassova taolised ei moodustanud vaadeldaval ajal tööpoolest enamust tööliklassist, kuid nad kehastasid Vene proletariaadi seaduspärasest arenguteed: nendetaoliste hulk kasvas ja arenes, nende jälgedes astusid uue põlvkonna parimad inimesed, kes kasvasid võitlustes. Ja ajalugu ise kinnitas seda tõde: üksteist aastat pärast romaani loomist saavutas tööliklass ajaloolise võidu.

Gorki romaan andis vene ja maailmakirjandusele uut tüüpi revolutsioonilise kangelas. Pavel Vlassov ja tema võitluskaaslased on uue elu ja revolutsioonilise töö kehastajad. Tõde, mida teos kuulutab, on kirjaniku ja tema kangelaste ühine tõde. Lenini nõue — luua kirjandus, mis on avalikult seotud proletariaadi võitlusega — oli esmakordselt kunstiküpselt vilja kandnud.

Gorki romaani rikastab revolutsioonilise võitluse sotsiaalne romantika. Romantilise põhitooni annavad romaanile juba ülevad ideed, mis tõstavad tegelased, nende ideede kandjad, kangelaste tasemele. Paveli ja tema sõprade sõnades ja tegudes on nii palju ülevat, et see kiskus kaasa lugejate suuri hulki. Nende kangelaste kindlat pilku tulevikku iseloomustavad hästi Andrei sõnad:

Kui hea silmaga maakerale pilgu heidad ja näed, kui palju on meid, töölisi, kui palju jõudu me kanname — siis valdab südant üksugune rõõm, üksugune suur pidupäev on rinnas! ... Meie kõik oleme ühe ema lapsed — see on võitmatu mõte maakera kõigi maade töörahva vendlusest.

Heroiline romantika on tuttav juba Gorki varasemast loomingu-
gust. Pavel Vlassovit tundma õppides kerkib kujutlusse Danko
legendaarne kuju. Seesugusel võrdluspildil on alust: mõlemad soor-
ritasid kangelasteo rahva õnne eest. Ometi on Pavel oma muinas-
jutulisest eelkäijast sootuks kõrgemal. Ta ei võitle enam muinas-
jutupärasel miljões, vaid kaasajas; tema võitlus on parteiliselt
eesmärgikindel. Seega oleneb kangelaslikkuse suurus ja ülevus
võitluseesmärkide reaalsusest. Ühtaegu on selgesti
nähtav, kuidas võitlus suurte eesmärkide nimel kujundab inim-
hinge kõige kaunimaid omadusi ja satub lepitamatusse konflikti
kitsalt egoistlikuga (Pavel Vlassovi vaimne ja kõlbeline ärkamine,
Danko ja Larra teravdatud vastandamine).

Ülevalt ja romantiliselt mõjub ka ema liitumine noore põlv-
konnaga, tema uhkustunne ja meeleliigutus noorte mõtete ja
tegude suuruse üle.

Tolleaegses kirjanduses mõjus uudselt ja revolutsiooniliselt
romaani sugestiivne optimism, seda enam, et teoses
kujutatud miljöö ja sündmused kätkevad nii raskeid inimlikke
kannatusi. Seda optimismi väljendavad hästi Nikolai Ivanovitši
sõnad: *Ma kõnelen noortest töolistest — tugevad, erksad, täis
iha kõike mõista. Vaatad neid ja näed — Venemaast saab maa-
ilma kõige eredam demokraatia!*

Romaani tähtsus. Nagu märgitud, oli proletaarsete revolutsio-
näärde ja rahvahulkade vabadusvõitluse kujutamine kirjanduses
uueks nähtuseks.

Tõsi küll, enne Gorkit oli revolutsioonilist võitlust käsitletud
mitme maa kirjanduses. Oli näidatud eriti uute aegade streigi-
võitlust. Väljapaistvam sellistest teostest oli Émile Zola romaan
«Söekaevurid». Tšernõševski oli kujutanud Venemaa varajasi
haritlastest revolutsionääre romaanis *«Mida teha?»*. Gorki astub
edasi: tema tegelastel, kõigepealt Pavel Vlassovil, on selgesti
silme ees võitluse sotsialistlik siht. Siin ei ole tegemist ei
haritlastest revolutsionäärde unistustega tulevikuinimestest ega
töölisklassi hädapõlvest aetud stiihilise võitlusega, vaid teadliku
proletaarse revolutsiooni eesmärgiga. «Ema» on sotsialist-
liku realismi tähtteos, mille aluseks on Lenini
õpetus töölisliikumise ühendamisest sotsialis-
miga.

Lenin mõistis ja hindas Gorki teose erakordselt suurt mõju ja
tähtsust. Kohtudes Gorkiga 1907. aastal partei kongressil Lon-
donis, rääkis ta tähelepanu ja poolehoiduga romaanist, mida ta oli
lugenud juba käsikirjas. Ta ütles: ... *See on väga vajalik raamat.*

Paljud tööliselised võtsid revolutsioonilisest liikumisest osa ebateadlikult, stiihiliselt, ja nüüd on «Ema» lugemine neile väga kasulik.

See on väga õigeaegne raamat.

Kriitiline realism oli andnud rea väärtuslikke teoseid, milles kujutati tööliste ja kõigi väikeste inimeste rasket saatust. Gorki näitas, kuidas tööliselised ise uut ühiskonda ette valmistavad, kuidas neis võitlustes valmib uus, kangelaslik inimpõlv.

Pärast ilmumist tõlgiti teos lühikese aja jooksul peaaegu kõigisse maailma keeltesse ja see sai kõigis maades töölisliikumise kuldraamatuks.

Eesti lugejale sai «Ema» laiemalt kättesaadavaks alles kolmkümmend aastat hiljem. Romaan ilmus eesti keeles 1936. aastal N. Andreseni tõlkes. Teos sisendas proletaarset klassiteadvust ja aitas koondada ühisrinnet fašismi ja sõjaohu vastu. J. Semper on andnud romaanis «Punased nelgid» ajalooliselt õige kujutuse «Ema» kasutamisest Eesti tööliste ideoloogilistes õpingutes.

* * *

1905. aasta revolutsioonile järgnesid reaktsiooniaastad. Nikolai II valitsus püüdis võlla ja vanglaga rahva võitlust lämmatada. Revolutsiooni lüüasaamine kutsus eriti haritlaste hulgas esile ideelisi kõhklemisi ja langusmeeleolusid. Mitmed kirjanikud hakkasid revolutsiooni eitama ja kõnelesid vajadusest loobuda ühiskondlikest ideaalidest.

Gorkil ei olnud seesuguseid kõhklusid. Kuid ta hakkas otsima teid, kuidas rahvale läheneda, ja siin ei olnud ta vahel kaugel eksimistest.

Tema üheks väärarvamuseks oli, nagu tuleks usutraditsioonides kasvatatud rahvale anda ka revolutsioonilist mõtet segamini usuliste mõistetega. Kirjades Gorkile näitas Lenin, et religioon on olnud alati ja mistahes kujul rahvahulkade vaimse allasurumise vahend. «Jumala idee on alati suigutanud ja nüristanud «sotsiaalseid tundeid», asendades elava koolnuga, olles alati orjuse (kõige halvema, väljapääsmatu orjuse) ideeks. Mitte kunagi pole jumala idee «sidunud isiksust ühiskonnaga», vaid on alati sidunud rõhutatud klasse usuga sellesse, et rõhujad on jumalast seatud.»¹ Kirjutas Lenin, ja Gorki loobus oma kavatsusest. Seejuures polnud Gorki «jumalaotsimine» uskliku inimese oma, vaid ainult rahvale lähenemise moodus.

Marksistide järjekindel võitlus ja Lenini enda vahetu tähelepanu aitasid kirjanikul õigele rajale jõuda.

Vaadeldava ajajärgu tähelepandavateks teosteks on «Muinasjutud Itaaliast» (1911—1913), mida Lenin nimetas suurepäraseks. Gorki lõi nad esijoones töölislugetavat arvestades.

¹ V. I. Lenin, Teosed, 35. kd., lk. 94—95.

Seda Itaalia-ainelist olevikujutustuste sarja, mida kirjanik tinglikult muinasjuttudeks nimetab, ühendab proletaarlaste ühtekuuluvuse tunne. Napolis streigivad trammitöölised. Kui nad oma võitluses üksinda jääksid, kuuluks võit peremeestele. Kuid rahvas ruttab neile appi ja peremehed on sunnitud järele andma. Parma tööliste streigi ajal saadetakse nende lapsed seltsimeeste juurde Genuasse. Kirjaniku nakatav optimism sisendab usku proletariaadi võidusse. Meeleolukohaseks taustaks on Itaalia särav loodus.

Reaktsiooniaastail alustas Gorki **autobiograafilise sarja** kirjutamist, mis vaheaegadega lugeja kätte jõudis. Esimene osa «*Lapsepõlv*» (1913—1914) on pühendatud Aljoša Peškovi lapsepõlvele; teine osa «*Inimeste seas*» (1915) jälgib Gorki elu «inimeste seas»; kolmas osa «*Minu ülikoolid*» (1923) on pühendatud Kaasani perioodile.

Gorki triloogias on esiplaanil varjamatu elutõde oma karmuse ja vastuoludega. Kuid tabatud on ka seda lootustandvat, mida Gorki rahvas nägi. Ta ütleb:

«Mitte ainult selle poolest pole meie elu imetlemisväärne, et siin iga-suguse elajaliku närususe kiht on nii sigitav ja rammus, vaid ka selle poolest, et ere, terve, loov jõud tungib läbi selle kihi ikkagi võidukalt esile, et idanevad headus ja inimlikkus, äratades vankumatut lootust meie kunagiseks uuestisünniks heledale ja inimlikule elule.»

Lugeja tutvub paljude heade vene inimestega. Nende seas on Kaširinite perekonnas kasulaps Mustlane, avara ja hea südamega inimene; meister Grigori oma tööarmastusega; laevakokk Smurõi, kes äratas Aljošas lugemishimu; Romass ja Derenkov, kes töid ta lähemale revolutsioonilisele haritlaskonnale, ning paljud teised. Erilise tähenduse omandab triloogias Gorki vanaema Akulina Kaširina, ereda kunstiaade ja osavõtliku südamega inimene.

Triloogiat ühendavaks selgrooks on rahva seast võrsunud Aljoša Peškovi isiksuse kujunemise ja vaimse rikastumise tee. Poisis, noorukis ja noormehes kujuneb varakult peamiseks labase ning julma elu vihkamine ja pürgimine õiglase elu ning vaimse täiuslikkuse poole. Triloogiat siduvaks mõtteks ongi rahva väljapaistva poja tee kultuurikõrguste ja revolutsiooni poole.

Gorki loomingut Oktoobri-järgsel perioodil

iseloomustab vahetu pöördumine sotsialismi ehitava kaasaja poole ja lähema mineviku probleemide kunstiline mõfestamine.

Vaadeldava ajajärgu loomingus on eriline koht esseel «**V. I. Lenin**» (1924—1925). Teos on kirjutatud Lenini surma otsese vapustava mõju all, kusjuures hiljem on seda tunduvalt täiendatud.

Kompositsiooniliselt jaguneb esse kahte ossa: esimeses kujutab Gorki Leninit oma kohtumiste alusel revolutsiooneelisel ajal välismaal, teises — kui maailma esimese sotsialistliku riigi juhti. Teose arendus ja materjali valik lähtuvad püüdest iseloomustada Leninit võimalikult igakülgselt, nii suure poliitikategelase ja riigijuhina kui ka inimesena.

Lugeja näeb Leninit geniaalse mõtlejana, partei ja rahva juhina, kes mõistab ajaloolise arengu käiku, kelle mõte on «nagu kom-

passinõel alati teravikuga suunatud töörahva huvide poole». Gorki näeb Lenini jõudu selles, et ta oskas vene rahva energia suunata Venemaa ja kogu töötava inimkonna hüvanguks. Selle suure võitluse eesotsas seistes jäi Lenin inimesena tagasihoidlikuks ja tähelepanelikuks. *Ma ei suuda kujutleda teist inimest*, kirjutab Gorki, *kes muudest inimestest nii palju kõrgemal olles oskaks end hoida auahnuse kiusatuse eest ega kaotaks elavat huvi «lihtsate inimeste» vastu*. Gorki rõhutab, et Leninile oli vastik ülbus ja auahnus, iseteadlik veendumus oma eksimatusest, püüd asetada end massidest, parteist kõrgemale. Eriti märkitav oli ses suhtes tööliste ütlus: «Plehhanov on meie õpetaja, meie härra, aga Lenin on meie juht ja seltsimees.»

Suurepäraselt on essees välja toodud Lenini seltsimehelik delikaatsus ja hoolitsus inimeste eest. Londoni kongressil süveneb ta kõigisse elulistesse piasiasjadesse: hoolitseb, et delegaatidel midagi ei puuduks, muretseb selle üle, et Gorki toas ei oleks niiske. Riigijuhtimise hiiglatöö kõrval leiab ta aega huvi tunda üksikute töötajate tervise ja meeoleu vastu. Nii suures kui ka väikeses avaldub temas humanist, töötava inimkonna hoolitsev sõber; ta oli «tore seltsimees, lõbus inimene, elava ja väsimatu huviga kõige vastu maailmas, hämmastavalt heatahtliku suhtumisega inimestesse». Ühtaegu näeb Gorki Lenini lepitamatust kõige suhtes, millest tulevad inimeste hädad, mis on töörahvale vaenulik.

Gorki jäädvustas Lenini vaimsete huvide avaruse ja sügavuse kirjanduse ja muusika vallas, unustamata märkimast ka innukat maleharrastust.

Seda esseed lugedes kerkib silme ette suur inimene, kelles on kehastunud Gorki unistused kangelaslikust ja kaunist.

Nõukogude perioodi ulatuslikumad teosed «*Artamonovite ettevõtte*» ja «*Klim Samgini elu*» on ajaloolis-filosoofilise iseloomuga ja jälgivad revolutsioonieelse vene ühiskonna juhtivate klasside saatust.

Itaalias kirjutatud romaani «*Artamonovite ettevõtte*» (1925) tegevus algab pärast talupoegade pärisorjusest vabastamist, romaani viimased stseenid toimuvad 1917. aastal. Sellesse ajavahehikku mahuvad Artamonovite perekonna tõus, õitseng ja laostumine, kehastades kogu vene kodanluse arengulugu.

Ettevõtte algatajat Ilja Artamonovit iseloomustab jõud, raudne energia ja veel lõplikult katkemata side rahvaga. Kuid kõigest sellest käib üle ohjeldamatu ahnus. Elu lõpul mõistab ta oma kirgede mõttetust ja ettevõtte karilejooksmise paratamatust.

Teises põlvkonnas, Ilja poegades Pjotris ja Nikitas ning vennapoeg Alekseis, väljendub kodanluse-mandumisluhu juba selgemini. Pjotr muutub lihtsast ja unistavast noormehest ahneks ja kõlvatuks petiseks. Nikita teeb meelegeitliku põgenemiskatse elust, mille laostumist ja kõlvatust ta näeb, ning läheb uskmatuna kloostriisse. Alekseist, Ilja Artamonovi vennapojast, võrsub osav ja julm kodanlane, ent temagi energia mandub lõpuks viljatutes askeldustes.

Artamonovite kolmanda põlve elu on juba läbinisti parasiteeriv, ilma erutuse ja ärevuseta olesklemine.

Romaan jälgib ajalooliselt seaduspärast protsessi: tööst eemaldudes hääbuvad kodanluse loovad jõud, ausam ja elujõulisem osa temast «murrab end lahti» (Gorki väljendus) oma klassist ja ühineb revolutsiooniga. Sellise inimesena kujutatakse romaanis Pjotri poega Iljad.

Koos Artamonovite perekonna languslooga vaadeldakse Morozovite töölispere arenemist klassiteadlikeks võitlejateks. Nii mõtestatakse teoses lahti proletaarse revolutsiooni paratamatuse idee.

Ajaloolise seaduspärasuse ja proletaarse revolutsiooni vältimatuse teemat arendab Gorki ka romaanis «**Klim Samgini elu**». Selle suurejoonelise epopöa kallal töötas ta alates 1925. aastast kuni elu lõpuni, kusjuures neljas köide jäigi lõpetamata.

Romaan hõlmab ajajärku XIX sajandi 70-ndaist aastaist kuni Oktoobri-revolutsioonini. Antud ajaraamis vaadeldakse Venemaa sotsiaalse ja vaimse elu põhisündmusi (narodnikluse krahh ja marksismi tekkimine, marksistide võitlus oma poliitiliste vastastega, esimene Vene revolutsioon, Esimene maailmasõda, 1917. aasta tormilised sündmused). Seejuures on läbikäivalt esiplaanil kodanluse põhiolemuse paljastamine.

Teose kaks peategelast Klim Samgin ja Stepan Kutuzov kehatavad vastandlike ideoloogiad — kodanlikku ja sotsialistlikku. Klim Samgin on kodanlik haritlane, egoismi ja poliitilise põhimõttelageduse kehatumus, see, mida Gorki on tavaliselt nimetanud väikekodanluseks. Tal pole ideaale, ta on rahvale võõras ja vaenulik. Revolutsioonilise võitluse kasv valgustab üha selgemini tema vaimset kõhetust ja vaenu revolutsiooni vastu.

Kutuzov on elukutseline revolutsionäär. Kehva möldri pojana on ta läbi raskuste haridust saanud ja siis maal õpetajana töötanud. Temas on energiat, tahet, mõistust ning usku revolutsiooni võidusse.

Kahe peategelase kontrastne elukäsitlus rõhutab vana ja uue vahelise võitluse ägedust; sellega koos käib kodanliku indiviidi kängumise ning proletaarse ajastu loomisvõimelise isiksuse arenguloo vaatlus.

Niihästi «Artamonovite ettevõtte» kui ka «Klim Samgini elu» on kapitalismi hukkumise ja sotsialismi võidu arengu peegeldus kirjanduses.

Oktoobrirevolutsiooni ajaloolisi eeldusi käsitles Gorki ka näidendeis, millest esileküündivaim on «**Jegor Bulõtšov ja teised**» (1932).

Näidendi tegevus toimub 1916. aasta lõpus ja 1917. aasta alguses ning lõpeb Veebruarirevolutsiooni sündmustega.

Peategelane Jegor Bulõtšov on rikas kaupmees. Vaataja näeb teda parandamatu haigena, kusjuures peategelase füüsiline kokkuvarisemine langeb ühte tsaarikorra lagunemise sündmustega. Ses olukorras masendavad Bulõtšovi tema omaste räpased tülid pärandi ümber. Kaupmees tuleb süngele mõttele, et teda ei ümbritse sõbrad ega lähedased inimesed, vaid jultunud vaenlased. Elu lõpu künnisel manab ta kibedusega elu, mida ta on elanud. See on petislik ja kasuvalt ärplev atmosfäär, mille kujutamise kirjanik kohati groteskini viib. Niisugusel inimmaterjalil ei tohi õigetele alustele rajatud ühiskonnas eluõigust olla — säärasele järeltulele viib näidendi ideeline loogika.

* * *

*

Juba varasemal perioodil algas Gorki laialdane

publitsistlik looming,

mida iseloomustavad temaatiline avarus ja kaasaegsus.

Tähtsal kohal on kodanliku kultuuri vaenuliku sisu ja mõju näitamine (artiklid «Kelle poolt olete teie, kultuurimeistrid?», «Kultuuridest» jt.). «Kapitalistlik maailm roiskub ja nakatab oma laibamürgiga kõiki, kes tahtlikult või tahtmata teenivad ta ebainimlikke huvisid,» ütleb Gorki kokkuvõtvalt. Grandioosse revolutsioonilise töö mõte on «luua uus maailm»; sel eesmärgil tuleb võidelda kapitalismi iganditega inimeste teadvuses ja igapäevases elus.

Sagedaseks teemaks Gorki artiklites on võitlus militarismi vastu, eriti 30-ndail aastail, mil Saksamaa imperialistide toetusel valmistus Teiseks maailmasõjaks. «Fašism on kõige jõledamate kaabakate ja lurjuste organisatsioon,» kirjutas Gorki, «kõigi ülejäänud inimeste orjastamiseks, nende kasvatamiseks kapitalismi koduloomadeks.»

Kaunist ja inimlikult ülevat nägi Gorki mitte üksnes tormilises võitluspuhangus, vaid ka loovas ja visas töös. Ta on töö suur poetiseerija, tema enda elu on möödunud vaimsete väärtuste omandamise ja loomise lakkamatus pinges.

Olukirjelduste sarja «Mööda Nõukogude Liitu» aineks on nõukogude rahva loov töö. ...kõikjal Nõukogude Liidus tehakse julgeid, suure tähtsusega katseid, ehitatakse uut elu on sarja juhtmotiiv. Gorki hindas olukirjeldust kui žanri väga kõrgelt. *Olukirjeldus, seltsimehed*, kõneles ta kirjanikele, on täielikult kunstiväärtuslik ja sealjuures päevakohane — ning äärmiselt raske. Olukirjeldaja peab tema arvates olema kirglik publitsist, vana vaenlane ja uue eest võitleja. Gorki enda olukirjelduste kangelaseks on uue elu aktiivne ehitaja; tema pioneeritöö sel alal andis tõuke olukirjelduse žanri püsivale viljelemisele.

Kirjandusalastele küsimustele on pühendatud «Kirjandusest», «Sotsialistlikust realismist», «Näidendeist», «Keeltest», kõne nõukogude kirjanike esimesel kongressil jpt.

Neis tõesdes analüüsib nõukogude kirjanduse rajaja suure asjatundlikkuse ja põhjalikkusega noore nõukogude kirjanduse saavutusi ja kasvuraskusi. Ta võib rahuldusega märkida, et «meie noor kirjandus teenib energiliselt kogu töötava rahva ühiseks kultuurirevolutsiooniliseks jõuks koondumise üritust». Gorki ennastsalgavaid pingutusi noorte kirjanike kasvatamisel iseloomustab M. Issakovski järgmiselt: «Gorki kasvatas hoolega noori kirjanikke. Ta tundis huvi mitte üksnes nende kirjandusliku käekäigu vastu, vaid ka selle vastu, kuidas nad elavad, millest puudust tunnevad. Ta aitas neid meeeldi, hoolitses nende eest rohkem kui keegi teine. Seda gorkilikku hoolitsust inimeste eest sain ma isegi tunda.»

Kõnesolevate tööde peamisi teemasid on sotsialistliku realismi probleemid. Gorki ideeks oli luua sotsialistlik realism kui sotsialistliku ühiskonna kirjanduse ja kunsti meetod. Selle uue meetodi olemus kui realismi ja romantismi süntees ning kirjanduses uue ühiskonna ja uue inimese loomisele pühendatud esteetika on Gorki loodud. Sotsialistliku realismi teooriat ei jõudnud ta põhialustest kuigi palju kaugemale arendada — see jäi juba teiste ülesandeks. Gorki peanõudeks oli, et kirjandus nagu teisedki kunstialad teeniks ühiskonda: *Kunsti ja kirjanduse peamine ülesanne on selles, et tõelisusest kõrgemale tõusta, et vaadata tänapäevale nende ilusate eesmärkide kõrguselt, mis töörahvas, uue inimkonna esiisa, on enesele seadnud*. Ikka ja jälle rõhutab ta elutundmist kui tõelise kunsti lähtekohta.

Püsiva järjekindlusega kordab Gorki klassikutelt õppimise vajadust. Tema enda lugupidav suhtumine klassikalisse kultuuri-pärandisse ilmneb niihästi selle suurepärase tundmises kui ka loova kasutamise oskuses.

* * *

Maksim Gorki elu ja looming on lahutamatu proletariaadi ajaloolisest saatusest, tema võitlusest, võidust ja uut elu ehitavast tööst. Loominguline töö oli Gorki jaoks selle võitluse ustav teenimine.

Sellest tulenevalt on Gorki suur ja mitmepalgeline looming tervikuna sotsiaalse progressi teenistuses.

Tähtsal kohal Gorki loomingus on kapitalismi pahede eritlemine ning kunstiline läbivalgustamine. Ta juhib lugeja järeldusele, et see kord loob rahva rõhuvale enamikule talumatu elu («*Ema*»), viib väärtuslikud inimesed põhja («*Põhjas*») või väärale teele («*Tšelkašš*») ning, eemaldudes loovast tööst, mandub kõlbeliselt ja füüsiliselt («*Fomaa Gordejev*», «*Artamonovite ettevõtte*»).

Kapitalistliku moraali olemusjoontest rõhutas Gorki eriti kodanlikku individualismi («*Vanaeit Izergil*») ja veeteerivat elulaadi («*Klim Samgini elu*»).

Gorki põhiteoste ideeline loogika viib kapitalismi hävitamise ja sotsialismi rajamise revolutsioonilise üleskutseni (revolutsioonilis-romantiliselt jutustused ja proosaluuletused, «*Ema*»).

Gorki rajas nõukogude kirjanduse kunstimeetodi — sotsialistliku realismi, mille tähtseks on romaan «*Ema*».

Suure ideelise ja kunstilise väärtusega on Gorki publitsistlik looming (eriti essee «*V. I. Lenin*»), mis pani aluse sellele kirjandusliigile.

Kõrgelt tuleb hinnata Gorki laialdast tegevust kirjandus-

elu organiseerijana ning nõukogude kirjanike noorema põlve ideelise ja kunstilise suunajana.

Maksim Gorki loomingul ja isikul on olnud tohutu mõju Nõukogude Liidus ja kogu maailmas. Suur kirjanik, humanist ja võitleja on viinud kommunismi ideed kõigi maailma rahvaste juurde. Tema maailmaajaloolist tähtsust iseloomustavad hästi Romain Rolland'i sõnad: «Gorki oli kõige esimene, kõige suurem maailma sõnakunstnik, kes puhastas teed proletaarsele revolutsioonile, kes andis sellele kogu oma jõu, oma kuulsuse prestiiži ja niisuguse inimese rikkad elukogemused, kes on lapsepõlvest saadik tunda saanud seda viletsust ja alandust, mille osaliseks on orjastatud proletariaat.»

Kõige kujukamalt võtavad Gorki tähtsuse kokku V. I. Lenini sõnad: «Pole kahtlust, et Gorki on määratu suur kunstiline talent, kes on toonud ja toob palju kasu ülemaailmsele proletaarsele revolutsioonile.»¹

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage Gorki elu ja loomingu põhiperioodid.
2. Millised asjaolud juhtisid Gorki revolutsioonilise mõtte ja tegevuse juurde?
3. Iseloomustage Gorki kirjanduslikke sidemeid. Mis võis lähendada Gorkit ja Tšehhovit inimestena ning kunstnikena? Jutustage lähemalt Gorki sidemeist Leniniga, proletariaadi juhi mõjust Gorki maailmavaate ja loomingu kujunemisele.
4. Nimetage Gorki varasema loomingu tähtsamad teosed, iseloomustage nende üldist laadi. Meenutage revolutsioonilis-romantilisi teoseid maailmakirjandusest. Mille poolest Gorki selles laadis uuele kõrgusele jõudis?
5. Püüdke iseseisvalt sõnastada jutustuse «Vanaeit Izergil» idee. Milliste kunstivahenditega on väljendatud (kompositsiooni omapära, võimekad kujundid, legendiline aine)? Milline on teos oma põhilaadilt? Põhjendage.
6. Lugege õpiku lisast läbi luuletus «Tütarlaps ja Surm» ning püüdke leida selle idee. Mille poolest on see teos Gorki esimesele loominguperioodile iseloomulik?
7. Lugege võimaluse korral läbi jutustus «Tšelkašš». Võrrelge kaht peategelast. Kuidas neid hinnata? Põhjendage oma arvamust. Mille poolest see jutustus erineb «Vanaeit Izergilist»?
8. Valmistage ette jutustamiseks teemal «Gorki ja esimene Vene revolutsioon», pidades silmas niihästi ühiskondlik-poliitilist kui ka kirjanduslikku tegevust.
9. Lugege ilmekalt proosaluuletust «Laul Tormilinnust». Kuidas seostada teost ajajärguga, mil kirjanik selle lõi? Millist teost eesti kirjandusest «Laul Tormilinnust» meenutab? Mis neid seob?
10. Nimetage Gorki varasemaid näidendeid. Millist tendentsi Gorki loomingus väljendab näidend «Põhjas»? Millised asjaolud annavad tunnistust näidendi suurest menust, sealhulgas ka eesti lugejate-vaatajate hulgas?
11. Meenutage romaani «E m a» saamislugu. Milline eluline materjal ajendas kirjanikku?
12. Mõtelge teose põhjal läbi peategelaste arengutee. Millised sündmused on nende kujunemises pöördelise tähtsusega? Põhjendage väidet, et

¹ V. I. Lenin, Teosed, 23. kd., lk. 319.

romaani ideeline mõju ja kunstiline kordaminek seisneb esijoones peategelase arengutee meisterlikus kujutamises. Püüdke seostada peategelase seesmist kujunemisprotsessi kompositsiooni sõlmpunktidega.

13. Koostage suuline vastus küsimusele: milles näen Pelageja Nilovna kõlbelist ilu?

14. Mille poolt Pavel Vlassov on uus nähtus kogu maailmakirjanduses?

15. Iseloomustage kõrvaltegelasi (töölised Andrei Nahhodka, Nikolai Vessovtšikov, Fedja Mazin; noored haritlased Jegor Ivanovitš, Nataša, Saša; talupoeg Mihhail Rõbin), püüdes lühidalt, 2—3 lausega, tabada kõige olulisemat.

16. Meenutage õpiku alusel, millised on sotsialistliku realismi meetodi jooned romaanis «Ema». Milles näete sotsialistliku romantika ja realismi liitumist? Võrrelge romaani optimistlikku ja romantilist paatost Gorki varasemate teoste heroilise romantikaga. Milles näete erinevust? Selgitage üleva ja kangelasliku avaldumist varasema loomingu kangelaste (Danko koos Kotka ja Tormilinnuga) ning romaani «Ema» kangelaste võitluses. Milles näete olulist erinevust?

17. Meenutage V. I. Lenini hinnangut romaanile. Kuidas see rõhutab teose tähtsust?

18. Millal tõlgiti «Ema» eesti keelde? Milline oli tol ajal teose mõju?

19. Meenutage õpiku abil Gorki tähtsamaid kirjanduslikke saavutusi revolutsiooni taandumise ja uue tõusu perioodil.

20. Nimetage Gorki tähtsamad teosed Oktoobri-järgsest perioodist.

21. Mõtelge läbi lühisõnavõtt «Gorki tegevus nõukogude kirjanduse organiseerimisel ja nõukogude kirjanike kasvatamisel» (soovitav kirjaliku kava alusel).

22. Lugege õpiku lisast läbi katkend esseest «V. I. Lenin». Iseloomustage publitsistikat kui ühiskondlik-poliitilise kirjanduse žanri.

23. Lugege õpiku lisast läbi tuntud kirjanike hinnangud Gorki kohta. Milline neist tundub kõige tabavam olevat?

«Keegi ei väljendanud revolutsiooni hinge nii nagu Majakovski,» on öelnud A. Tolstoi. Tõepoolest,

VLADIMIR MAJAKOVSKI

luule on kõige erutavamaks nähtuseks Oktoobrirevolutsiooni ja sellele järgnenud aastakümne kirjanduses.

Vladimir Majakovski **lapsepõlveaastad** möödusid Gruusias Bagdadi (praegu Majakovski) külas. Kodu ja selle ümbrus oli väga omapärane. Kahekorruselise maja ülemisel korrusel elasid Majakovskid, alumisel oli väike veinikoda. Üsna lähedal asus vana, valliga ümbritsetud kindlus. Selle taga mets ja mäeharjad.

Niisuguses eksootilises paigas sündis Vladimir Majakovski 7. juulil 1893. aastal. Tema isa töötas siin metsaülemana. Keeva temperamendi ning romantilise loomusega mees oli lahutamatult ühte kasvanud lõunamaise loodusega ja oma huvitava tööga, ehkki see siinseis paigus oli omajagu ohtlik. Majakovskite perekonnas peeti lugu tööst ja kirjandusest.

Majakovski poisipõlvest loob kujutluse õe mälestuspilt:

Harilikult võttis Volodja raamatu, toppis taskusse puuvilja, kahmas midagi kaasa koerte — oma sõprade tarvis ja läks aeda. Seal lamas ta kõhuli puu all ja kaks-kolm koera valvasid teda. Nii võis ta lugeda kaua, kaua ...

Need vaiksed lugemistunnid vaheldusid põnevate mängudega grusiinlastest eakaaslaste seltsis. Üldse oli selles küllalt rõõmsatoonilises lapsepõlves palju ruumi ja erutavat ainet poisi erksale kujutlusvõimele.

Süsteemaatilised õpinguaastad algasid 1901. aastal Kutaisi gümnaasiumis. Keskpäraselt edeneva koolitöö kõrval tähtsaks pöörasid meid meesühvõimade, mis hilisemal aastail kujuneb püsivaks harrastuseks.

1905. aasta sündmustele elas Kutaisi õige tormiliselt kaasa, need ulatusid isegi kooli. «Meil oli viiepäevane streik, pärast seda oli gümnaasium neli päeva suletud. Laulsime kirikus marseljeesi,» meenutas Majakovski. Varaküpsenud ja süttiva loomuga noorukina haarab Majakovski iga närviga uusi meeolusid — kuulab kõnesid, loeb ajalehti, legaalselt ja illegaalselt kirjandust. Moskvas saabunud õele jääb 12-aastasest vennast lausa üllatav mulje:

Volodja leidsin eest päris täiskasvanuna. Ta oli revolutsioonist läbi imbunud... Ma nägin temas noorukit, kellele oli lähedane ja huvi pakkuv kõik, mis revolutsioonisse puutus. Seepärast ma andsin talle lugeda kõike, mis ma kaasa tõiin.

Isa ootamatu surma tõttu (1906) sattus perekond ainelisse kitsikusse. Samal aastal koliti Moskvasse, kus ema hakkas grusiinlastest üliõpilastele kostikorterit välja üürima. Ehkki rahanappus lausa igapäevane oli, võis Vladimir ometi sügisel taas gümnaasiumi astuda.

Üliõpilased, kes omainimestena perekondlikku ringi kuulusid, olid revolutsiooniliselt meelestatud noormehed. Senist arengut ja huvisid arvestades on päris ootuspärane, et Vladimiritki nende mõtteosaline saab. Noormehe poliitiline kujunemine toimuski nüüd õige kiiresti. Intensiivne lugemine viis marksismi aluste ja sealt juba otsese **revolutsioonilise tegevuse** juurde. 1908. aastal astus 15-aastane gümnaasist bolševike parteisse, tegutsedes oma nooruse kohta võimeka põrandaaluse propagandistina ja organisatorina.

Samal aastal vahistati noor Majakovski koos teiste põrandaalustega ühes bolševike salatrükikojas. Arest oli küll lühiajaline, kuid politsei järelevalve alla jäi nooruk ometi.

Järgmisel aastal võttis asi tõsisema pöörde. Moskva naistevanglast põgenes rühm poliitvange. Koos põgenemise organiseerijatega sattus politsei kätte ka Majakovski. Järgnes viis kuud üksikvangistust; noorukit ähvardas väljasaatmine kolmeks aastaks. Ema otsustav tegutsemine päästis seekord poja: ta saavutas vabastamisotsuse, mida põhjendati alaealisusega. Palju aastaid hiljem kirjutab Majakovski selle elujärgu kohta järgmised värsid:

Noorusel on tegevust —
rühi ja rassi!

Grammatikaid tohmanid õppima pidid.

Mind
löödi välja viiendast klassist
ja hakati loopima vanglaid pidi.

Vanglakuud ei jooksnud siiski tühja. Majakovski luges palju ja süvenemisega. Kongiüksinduses sündisid ka esimesed värsikat-
sed — terve luulevihik, mis vabastamisel paraku ära võeti ja
kaduma läks.

Pärast vabanemist süvenes Majakovski kunstiöpingutesse, algul
eraõpetajate juures, seejärel Moskva maalikunsti, skulptuuri ja
arhitektuuri koolis. See tähendas astumist tolle aja väga kirevasse
ja vastuolulisse kirjandus- ja kunstielu.

Püsivamaks kujunesid Majakovski sidemed selle aja kirjandu-
ses esiplaanile tõusnud futuristide¹ rühmaga. Teda veetles futuris-
tide «mässumeelsus», tulevikukunsti loomise revolutsiooniliselt
kõlav loosung.

Majakovski esimesed, futurismi laadis kirjutatud luuletused
hakkasid ajakirjanduses ilmuma alates 1912. aastast ning tähista-
sid ühtaegu tema **luuletajate algust**. Järgnevad rahutud, kunsti-
otsingutest, noorusõhinal kirjandusellu sekkalöömisest pingelised
aastad. Noor poet sai omapärase sugestiivse esinemisviisiga laialt
tuntuks kirjandusõhtutel, millest ta futuristliku luule esindajana
kõigis suuremates Venemaa keskustes osa võttis.

1914. aastal kohtus Majakovski esmakordselt Gor-
kiga. Noore Majakovski ebatavaline anne polnud Gorkile mär-
kamata jäänud. Oma artiklis «Vene futurismist» märkis ta: «Võtke
näiteks Majakovski. Ta on noor — kõigest 20-aastane, ta on lär-
makas ja taltsutamatu, kuid tal on kahtlemata kuskil vaka all
anne. Tal on tarvis töötada, õppida, ja siis hakkab ta kirjutama
häid, tõelisi värse. Ma lugesin tema värsiraamatut. Miski sundis
mind peatuma. See on kirjutatud ehtsate sõnadega.»

See miski oli esijoones oma mõtte otsimine, elunähtuste sot-
siaalse tuuma nägemine ja tõeliselt väärtuslikud vormileiud. Sot-
siaalne kõla ja vana ühiskonna hukkamõist tugevneb Majakovski
luules eriti Esimese maailmasõja aastail.

Poemis «*Pilv pükstes*», Oktoobri-eelse luule parimas saavu-
tuses, on senise korra eitamine kirglik ja vahetu. «Maha teie

¹ Futurism on formalistlik suund kirjanduses ja kunstis, mis sai
alguse Itaalias enne Esimest maailmasõda ja levis peatselt teistesse Euroopa
maadesse. Futuristid taotleavad tulevikukunsti (lad. sõnast *futurum* — tule-
vik) omaloodud reeglite alusel, rõhutades eriti tehnika võidukäiku ja tõrju-
des kunstis tagaplaanile inimese. Futuristid eitasid mineviku kultuuritradit-
sioone, tegid pihuks ja põrmuks tunnustatud kirjanikud ja kunstnikud ega
tunnistanud kehtivaid kunsti ja poeetika nõudeid. Luules taotletakse uudset,
erakordset sõnavalikut, ignoreeritakse süntaksi reegleid.

Oktoobri-eelseil aastail levis futurism laialdaselt vene luules. Selle
suuna andekamad esindajad (Majakovski, Assejev) tulid Oktoobrirevolutsio-
oniga kaasa, nimetades endid «komfuturistideks», ning kujunesid järk-
järgult sotsialistliku luule silmapaistvateks esindajateks.

armastus, maha teie kunst, maha teie riigikord, maha teie religioon!» — hüüab poet. Kohati kasvab poemi eitav paatos mässuliseks üleskutseks:

Käed tõmmaku taskust, kes jalutades läeb,
pomm haaraku pihku, või nuga, või kivi,
ja isegi see, kel puuduvad käed, —
ta tulgu ja laubaga löögu me rivis.

Tõtt öeldes ei olegi mingit futurismi, on ainult V. Majakovski. Poet. Suur poet. — Nii iseloomustas Gorki poemi mõju ja Majakovski annet, ehkki teoses on veel palju ideelist ja kujunduslikku ähmasust. Järgnevates poemides «Sõda ja maailm» ning «Inimene» avaldub usk loova inimese võimetesse ja äge protestitunne kõige vastu, mis selle vaba avaldumist kammitseb.

Kodanlik-demokraatlikule Veebruarirevolutsioonile 1917. aastal reageeris Majakovski värsskroonikaga «*Revolutsioon*». Kujunenud olukorra täit keerukust mõistmata näeb Majakovski revolutsioonis ometi uue ajastu algust, mis kuulutab sõprust ja vendlust rahvaste vahel, ning vaba kunsti loomise võimalusi.

Mitte kunagi,
kellelgi,
mitte kellelgi meie ei luba
lõhkuda mürskega meie maad,
meie õhku mõökadega lõigata.

Loomingulise pinge tõusust annavad tunnistust nii need värsid kui ka aktiivne kaasalöömine kirjanduselu sündmustele.

Majakovski poliitiliste vaadete selgumisele avaldasid suurt mõju juulikuu sündmused, milles Ajutise Valitsuse reeturlik poliitika selgesti ilmnis. Oma pettumust ja leppimatust Ajutise Valitsuse poliitika suhtes väljendab ta luules.

Suhtumist Oktoobrirevolutsioonisse on Majakovski väljendanud oma autobiograafias, ja seda ei saa kaksipidi mõista: *Kas minna kaasa või mitte? Sellist küsimust minu (ja ka teiste Moskva futuristide) jaoks ei olnud. Minu revolutsioon. Läksin Smoinõisse. Minu revolutsioon* — see tähendab uue etapi algust Majakovski luules. Ta püüdis kõigiti kaasa lüüa kunsti ja kirjanduse korraldamisel, vaimuelu uuendamisel.

Oktoobrisündmuste vastukajaks Majakovski luules on jõuline ja üleskutsuv «*Vasak-marss*» (pühendatud Oktoobrirevolutsioonis kangelaslikult võidelnud meremeestele).

Me aadamaaegset ei vaja
eluvormelit — «targu ja tasa».
Surnuks ajalooetukad aja.
Vasak!
Vasak!
Vasak!

Poemimis «150 000 000» (1920) püüdis Majakovski jäädvustada revolutsioonilise rahva kangelasvõitlust ning sisendada veendumust sotsialismi võidusse kogu maakeral. Needsamad motiivid on aluseks ka näidendile «Koomiline müsteerium», millega tähistati 1918. aastal Oktoobrerevolutsiooni aastapäeva. Rahvas on ajaloo looja — see teema hakkab vähehaaval selguma mõlemas teoses. Seejuures on tunda futurismile omast trotsi, mis on Majakovskile sügavalt isikupärane ning avaldus mõõdukamalt ta luules edaspidigi. Erilise mõju omandasid revolutsiooni ajal Majakovski aina saginevad kirjanduslikud esinemised.

Kaasalöömine uue elu korraldamisele tõi Majakovski 1919. aastal tööle Venemaa Telegraafiagentuuri (ROSTA-sse), kus ta hakkas välja andma suuri käsitsi joonistatud ja tabavate värsstekstidega plakateid, nn. «ROSTA Aknaid». See oli, kui Majakovski enda sõnadega öelda, «150-miljonilise rahva käsitsi teenindamine käputäie kunstnike poolt». Kuulus filmirežissöör S. Eisenstein mäletab Majakovskit neilt päevilt järgmisena: *Vali hääl. Lõug. Lausete reljeefsus. Mõtete reljeefsus. Oktoobrivalgus kõiges*. Pingeline töö ROSTA-s oli suure tähtsusega Majakovski loomingulise edasiarenemise seisukohast. Luuletaja oli seni unistanud oma loomingu viimiseist suurte rahvahulkade ette. Massiline agitatsioon nõudis arusaadavat sisu ja vormi tuhandete tööliste, talupoegade ning punaarmeeleaste jaoks. Sellest vaatekohast tuli kaaluda iga sõna, iga kujundit. Mõtte ja sõna ühtesulamine omandas ülimalt tähtsuse. ROSTA periood filtreeriski tugevasti Majakovski luule stiili, viis mõtte ja väljendusvahendid ühte, viimistledes ütlemisviisi rahvalikkust. Selle tulemused on järgnevas luules selgesti märgatavad.

Majakovski erakordne töövõime ja loominguline energia leidis viljaka ja mitmesuunalise rakenduse 20-ndail aastail — **sotsialismi ülesehitamise aastail**.

Hämmastav on Majakovski kirjanduslike esinemiste sagedus ja geograafiline ulatus. Tema poleemilised sugestiivsed esinemised, mis sageli kutsusid esile erutavaid vaidlusi, olid loodava sotsialistliku kunsti propageerimise ülimalt mõjuvaks vahendiks, hoides ühtaegu luuletajat ennast otseühenduses rahva eluga. Ses tihedas suhtlemises lugejatega polnud Majakovski ainult andjaks pooleks. Iga kokkupuutumine uut ühiskonda rajavate inimestega andis palju juurde mõtete ja probleemide küllusse, mille väärtus loova ande jaoks on asendamatu. Sellega on suurel määral seletatav ka Majakovski loominguline viljakus ja tema luule kaasagne kõla.

Ulatuslikumalt kui ükski teine kasutas Majakovski ajakirjanduse vahendust ühiskondlikus ja kirjanduslikus elus kaasalöömiseks; tema püüdeks oli värskaid luuletusi otsemaid ajalehes avaldada. Majakovski alati löögivalmis värsfõljetonid haarasid elu sõlmküsimesi ja andsid mõjuvalt pihta igandlikele ning edasiminekut tõkestavatele nähtustele. Oma parteilise poeedisõna vaja-

likkuses lugejate hulkade jaoks oli Majakovski sügavalt veendunud. «Izvestija» toleaeegse toimetaja märkusele «Ei meeldi mulle teie värvid» vastas Majakovski: «Kui hea, et kirjutate mitte teile, vaid noorte jaoks, kes «Izvestijat» loevad.» Noorsoo vaimset äratamist kirjanduse kaudu pidas Majakovski väga tähtsaks. Tema viimaste aastate luuletustest ilmusid ligikaudu pooled keskajalehes «Komsomolskaja Pravda».

Kaasaja eluga on väga tihedalt seotud näidendid «Lutikas» (1928) ja «Saun» (1929), Majakovski satiirilise ande tunnistajad. Nende peategelased Skripkin ja Pobedonossikov on väikekodanliku elustiili ja paadunud bürokraatia kehastajatena laialt tuntud üldnimedeks saanud.

Vaadeldavasse aega langevad Majakovski korduvad välisreisid Euroopasse ja Ameerikasse, mis kajastub ka loomingus. Välisreisidel esitas Majakovski nõukogude luulet ja oma loomingut, järgides sotsialistliku kunsti tutvustajana kapitalismimaades Gorki eeskujul.

20-ndail aastail lõi Majakovski oma küpsemad teosed: poemid «Vladimir Iljitš Lenin» (1924) ja «Hästi!» (1927), satiirilised näidendid ning sellele lisaks arvukalt luulet, olukirjeldusi, stsenaariume.

Majakovski kirjanduslik töö ja looming räägib erakordsest vaimsest ja füüsilisest pingest. Luuletajal oli tuhandeid austajaid ja sõpru, kuid oli ka palju kirjanduslikke vastaseid ja lihtsalt vaenlasi, kes tema luule väärtust ja mõju püüdsid kahtluse alla seada. Kirjanduslikud vastuolud ja mõranenud isiklik elu viisid luuletaja hingelisse ummikusse. 14. aprillil 1930. aastal võttis Majakovski endalt elu.

Majakovski luule,

mis algas juba enne Oktoobrit, saavutas täisküpsuse revolutsioonis ja selle järelaastail.

Oktoobrirevolutsioonis selginesid Majakovski poliitilised vaated. Poemis «150 000 000» ütleb ta selle kohta järgmist: «Argipäeva pori pisifaktidest selgus üks fakt: äkki oli kadunud kõik keskmine — ei midagi keskmist maailmas. Ei värve ega varjundeid — ei midagi muud peale valge ja punase värvi.» Maailma vaatelisel selgumisel näeme ka luule ideelises ja vormilises küpsemises. Peamiseks luuleaineks sai **sotsialismi rajava rahva elu ja töö.**

Uue elu ehitamise pinget ja raskusi tunnetab Majakovski sügavalt paljudes luuletustes («Kurski töölistele, kes tootsid esimese maagi», «Kuznetski inimestest», «Sammu parteiga» jt.). Ainult «vabal maal vabalt ühinenud töö» võib elu edasi viia, on nende luuletuste ühine mõte.

Tol ajal, kui Majakovski Ameerikat külastas, oli esimene sotsialismimaa alles Kodusõja haavu ravimas. Kuid Ameerika ei löönud Nõukogude luuletajat tummaks. Tehnika võidukäiku ausalt hinnates («*Brooklyn'i sild*») näeb Majakovski olulist tabav pilk kõigepealt sotsiaalsete vastuolude teravust ja tööraha põrgut keset kapitalistlikku paradiisi, näeb Broadway sära paistel kehvikute viletsust, neegrite õigusetust, dollari kõikvõimsust.

Satiiriline hoiak Nõukogudemaa sise- ja välisvaenlaste suhtes on Majakovski loomingule püsivalt iseloomulik.

Majakovski varasemas loomingus jääb ühiskondliku tõe eest võitleja veel abstraktseks lüüriliseks kangelaseks. Individualiseeritud võitlejaisiksuse loomisel on suureks õnnestumiseks luuletus «**Seltsimees Nettele — aurikule ja inimesele**» (1926).

Luuletuse loomist ajendanud sündmuseks oli Nõukogude diplomaatilise kulleri, Majakovski hea tuttava, läti kommunisti Nette mõrvamine kapitalistliku riigi agendi poolt. Oma kohust kangelaslikult kaitsnud diplomaadi nimi anti ühele Musta mere laevastiku aurikutest.

Sõbra nime kandva laeva sadamale lähenemine kujundab luuletuse sissejuhatuse. Laeva inimeseks muundumise poeetilise võtte kaudu juhatatakse lugeja inimese ja kangelase Nette juurde. Majakovski näeb oma sõbra elus ja surmas seda, mis ühendab tema rahvast ja teda ennast:

Elada
 ma tahan
 täiel rinnal
 ja kui surmatundi
 valida saaks ette,
 sooviksin
 ka mina
 surma minna
 nõnda,
 kui läks surma

Teodor Nette.

20-ndate aastate nõukogude kirjanduse paeluvamaid lehekülgi on **Lenini kujutamine Majakovski luules**. Proletariaadi juhile pühendatud luuletustest on esileküündivad «*Lenin on meiega*» ja «*Kõnelus seltsimees Leniniga*». Viimane on kirjutatud eriti sügava lüürilise tundeaga.

Lenini haiguse ajal hakkas Majakovskis juurduma kavatsus kujutada partei ja riigi juhti ulatuslikumas žanris. Lenini surma vapustaval mõjul töötas ta selle teokssaamiseks mitmekordse jõuga.

Majakovski ei olnud Leniniga isiklikult tuttav, ainult korra oli ta teda näinud — Oktoobripöörde eel Smolnõis. Kuid ta tundis Lenini teoseid ja oli tema töö õnnelikuks tunnistajaks. Lenin oli Majakovskit mitu korda teravalt arvustanud, millesse luuletaja suhtus täie tõsidusega. Poemi loomise käigus oli vaja veel kord

kõigesse süveneda, suure inimese mõtteid ja võitlusteed kujutluses elustada. Poeem «Vladimir Iljitš Lenin» valmis Majakovskil 1924. aastal.

Majakovski mõistis hästi oma ülesande suurust ja raskust ning suhtus sellesse vastutustundlikult. Kuidas kirjutada sellest inimesest ja tema ajaloolisest suurusest nii, et see oleks ühtlasi «meie teadus», «meie jõud ja relv»? Ilukõne oleks vastuolus Lenini lihtsusega. Ei olnud võimalik minna ka poetide poolt paljutallatud rada — ülistada juhti kui prohvetit. Ometi leidis Majakovski anne oma tee, mis on vääriline Leninile ja kohane luuletajale endale. Ta tahab kujutada Leninit kui «kõige inimlikumat inimest» ühtekuuluvana partei ja rahvaga. Lenini jõud on partei ja rahva jõud. *Mis on üksik / kui mõelda kainelt?!* küsib luuletaja ning vastab: *Üksik on mõttetud...*

Poeemi alguspildis on Majakovski suutnud väljendada lohutamatu leina ja ängi, mis valdas rahvast Lenini surma puhul. Siit hargneb kohe poeemi arengut sõlmiv küsimus:

Mis ta tegi?

Kes ta on?

Kust pärit?

Miks on tema vastu

austus

kõige suurem?

Siit algab jutustus Leninist ja tema teest, millega koos hõlmatakse proletaarset revolutsiooni ajalugu. Kapitalismi koondportreed maalides on luuletaja vaateväljas ka proletariaat, kes vanale korrale hauda kaevab. Esimese osa lõpus astub nende juhina ajaloo areenile Lenin.

Teises peatükis näeme Leninit proletaarset revolutsiooni võidule juhtimas. Tema targal ettenägelikkusel ja raudsel järjekindlusele on võitluses määrav tähtsus. Just sellel pingel hariastmel on Majakovski oma kuulsatesse värssidesse valanud tööliklassi, tema partei ja juhi tahteühtsuse:

Klassi aju,

klassi üritus,

klassi jõud,

klassi au —

see on partei.

Lenin ja partei

on kaksikvennad

neid

koos näeb ajalugu

võitlusareenil.

Meie kõneleme —

Lenin,

mõtleme — partei.

Mõtleme parteile,

kõneleme —

Lenin.

See oli jõudude ühtsus, mis proletariaadi Oktoobris võidule viis.

Poemi kolmandas osas saavutab Majakovski erakordse tundesügavuse. Lenini surm ja matused on üksainus suur leinatardumus üle kogu maa. Ka kõige rängemates võitlustes karastunud bolševike silmad on pisarais.

Rauast
surus oige välja
õud.
Bolševike rinnast
tuli nutt.

Leinavaist inimestest tulvil tänav on poeedi kujutluses üksainus lahtine südamehaav.

Kuid kaotusvalus põdema jääda — see ei ole leninlik. Lein koondab töörahvast partei ümber enam kui kunagi varem:

On saanud
suurimaks
kommunistiks-organisaatoriks
isegi
Lenini
surm.

Lenini võitluslipp lehvib võimsalt ja uhkelt; igast tema voldileegist kostab kutse:

Proletaarlased,
koonduge
viimseks löögiks!

Lenini vägilaskuju ja proletariaadi võitlustee nõudis ülevat, heroilist eepikat. Poemi kaht esimest osa loemegi kui avaramõõtmelisi eepilisi mõttearendusi. Nii sügavat poetilist mõtestust ei olnud esimese sotsialismimaa sünniloole suutnud veel keegi anda. Kolmandas osas hakkab väga tugevasti kaasa kõlama luuletaja lüüriline hääl, tema vahetu kaasaelamine partei ja riigi juhi kaotuse traagikale.

Poemist tervikuna kasvab välja Lenin oma ajaloolises ja inimlikus suuruses. Poemi tundeväärtus on suur ja puhas eriti seetõttu, et ta on vaba võltspaatosest ja sisutust kaunikõlalisusest. Lenini suurus ei ole ebareaalne ülinimlikkus. Lenin on rahva ja partei juht, ent ühtaegu osa sellest, ta on suur ajalooline isiksus, kes «kogu maad korruga haarates nägi seda, mis aja poolt varjatud», ta oli «kõige maisem», «kõige inimlikum inimene».

Majakovski poem on esimene ja tänini kõige väljapaistvam teos Leninist.

Majakovski 20-ndate aastate kirjanduslik tegevus räägib kogu loomisjõu andmisest sotsialismi ehitava rahva teenistusse. Seda tundes võis ta suure veendumusega rääkida **luuletaja osast rahva ja ühiskonna elus**. See teema ühendabki paljusid luuletusi —

«Kõnelus luulest finantsinspektoriga», «Sergei Jesseninile», «Läkitus proletaarsetele poetidele» jt.

«Kõnelus luulest finantsinspektoriga» (1926) on majakovskikult poleemiline luuletus. Kujutletava vaidluspartneri vaated on bürokraatia liistule tõmmatud: tema arust on luuletaja tulusa äriiga tegelev eraettevõtja. See mõjub Majakovskisse loomingu-eetika valusa osatamisena; ta oli ju oma revolutsioonilise aja kirjanik, kes ei põlanud ka mustatöölise vaeva uute luuleväärtuste loomisel. Majakovski viimastes töodes näeb hindav lugeja tema hiiglatäo küpsset vilja. Võhiku vaade poeedi tööle erutab Majakovskit sisemise kaasapõlemisega rääkima selle pingutuse hinnast, mis vormib ande kunstiks: ... *otse jubedat hinda / maksab sõnast / poeet — / tuhat tonni / tuhnid läbi / toorsõnamaaki, / enne kui / ainsama sõna / sealt saad ...* Kuid värsse tuleb luua kas või hinge ja südame amortisatsiooni hinnaga, sest luuletaja riimid on vajalikud kui *loosung, / kui armastus, / piüts ja tääk*. Äärmine nõudlikkus oma kunsti vastu ja selle nõudlikkuse tasemel rahva jaoks loomine — see on luuletaja kutsumus Majakovski käsituses.

Mõte ja tunne muutub elavaks ja sugestiivseks luulekujundite rikkuses ja leidlikkuses, rütmiliste ja süntaktiliste tunnuste alusel omapäraselt kujundatud, pause rõhutavas värsis (nn. Majakovski trepís); uudsetes riimileidudes, novaatorlikus, kuid ühiskeecele väga lähedases, õhtralt prosaisme kasutavas luulekeeles. Kõigi nende asjaolude tõttu on Majakovski luulet äärmiselt raske teistes keeltes täisväärtuslikult edasi anda. Sellest hoolimata on Majakovski luule tõlgete kaudu kogu maailmas teiste maade luule kujunemisele suurt mõju avaldanud (eriti Prantsusmaal, Saksamaal, Ladina-Ameerikas).

Majakovski tähtsus sotsialistliku realismi kirjanduse rikastamisel ei piirdu muidugi luulevormi edasiarendamisega. Määrav on ikkagi sisuväärtus, mille teenistusse astub isikupärane vorm.

Majakovskile on iseloomulik isikliku ja ühiskondliku, poeedi ja kodaniku täielik ühtekuuluvus. Tema luule jaatab tuliselt sotsialismi ideed, kinnitades kunsti parteilisuse leninliku põhimõtte jõudu. Tõelist kangelast, uut inimest näeb ta lõpuni ustavas võitlejas partei tõe eest (bolševike kujud poemides); niisama endastmõistetavalt kuulub sotsialistliku inimese loomusesse kiindumus oma kodumaasse («*Luuletus Nõukogude passist*», poem «*Hästi!*»).

Majakovski kujutab elu revolutsioonilises arengus, suudab oleviku vaateväljalt tuleviku kõrgusele tõusta ja uue võrseid näha. Kujukamaid näiteid selle kohta on luuletus «*Kuznetski inimestest*», milles olevikuraskustest kangastub helge tuleviku pilt:

Märg leivakannik — söögiks see,
 ja sängiks — niiske maa,
 öö vettind kambris töölised
 muud mugavust ei saa.
 Ent sosin nälja, märja
 ja külma allutab:
 «Siin nelja aasta pärast
 meil aedlinn haljendab.» — — —
 On korter, puhkus, vaikuski,
 leib — normimata, söö!
 Ning taandub
 me survele taha Baikali
 tundravöö.

Need kontrastiprintsiibil rajanevad katkendid rõhutavad suurt sotsialistliku humanismi tunnet, usku inimese loova töö võidusse.

Majakovskile omane tulevikku pürgimine tugineb marksismi-leninismi loovale mõtestamisele. Ühe oma luuletuse pealkirjastab ta järgmiselt: *Marksism on lahingumeetod, / relv, / ainult targa käes / koht on relval sel*. Siin on poeetiliselt osutatud neile, kes kirjanduses marksismi vormelitega žongleerivad, suutmata tabata nende mõtet ja tähtsust või, nagu luuletaja piltlikult ütleb, täägiga hambaid torgivad ja Lermontovi sellepärast põhjavad, et too pole midagi öelnud elektrifitseerimise ning tööliste ja talupoegade liidu kohta.

Igasuguse arengu lahutamatuks pooluseks on võitlus kõige seesuguse vastu, mis edasiminekul tõkkeks ette jääb. Seda tabab Majakovski võitlev värss senitundmatu löögijõuga.

1930. aastal kirjutatud luuletuses «**Täiel hääle!**», mis oli mõeldud sissejuhatuseks pikemale viisaastakupoeemile, teeb Majakovski hindava kokkuvõtte oma loomingulisest teest. Tema pöördumine järeltulevate põlvede poole on majakovskilikult mehine. Oma pihtimuses peab ta kalliks võitleva rahvaga koos käidud teed. See annab poedisuuruse, mis pole võrreldav antiikse ilusesemega või valguskiirega ammu kustunud tähelt; see on maisena elav ja tulevikuski löögijõuline luulerehv. Luuletaja tunneb ennast reamehena sotsialismiajastu võitlevas poeesias ega janunegi marmori ja pronksi järele:

Auasjad —
 omad mehed —
 lahendame ära —
las meile
 ühine ausammas särab —
me tööga rajatud
 sotsialism.

Ja ometi valgustab Majakovski suurus järelopõlvede elu ereda säraga, nagu seda kujukas värsis ütleb tema sõber ja võitluskaaslane N. Assejev:

... Las meie päevade tõttamine,
töötavad rahvahulgad
kanda ta liikumist,
jõudu ja mõtteid
elavana me hulgas.

Kuni aegade sõud
aina edasi voogab
ja tormide jõud
kohiseb raugematu hooga —
las ta mitmekordistub,
juurdudes elavana
miljoneis
silmis.

Mehhikos,
Kaukaasia orgudes,
läbi Pariisi tõmbavas tuules
lõpmatult kordudes,
suuri silmi
ning silmast silma
saab ilmsiks
ta luule.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Millised asjaolud soodustasid V. Majakovski varast vaimset ja maailmavaatelist kujunemist? Mis viis nooruki revolutsioonilise tegevuse juurde?
2. Iseloomustage Majakovski kirjandusliku tegevuse algust.
3. Iseloomustage Majakovski suhtumist Oktoobrirevolutsioonisse, kasutades seejuures tema enda väljendust. Nimetage teoseid, milles luuletaja tervitas revolutsiooni.
4. Mille poolest oli paljuandev töö ROSTA-s?
5. Iseloomustage luuletaja tihedat seost sotsialismi ehitava rahvaga (kirjanduslikud esinemised, ajakirjanduse vahenduse aktiivne kasutamine).
6. Nimetage Majakovski tähtsamad tööd Oktoobri-järgsest loomis-perioodist.
7. Lugege süvenemisega läbi luuletus «Kuznetski inimestest» ja poeem «Hästi!» (vähemalt õpiku lisas leiduvad katkendid). Jälgige luuletaja mõtte-rikkust ja vahelduslikku kujutusviisi — heroilis-eepilist põhihoovust, satiiri, tundesügavat lüürikat. Püüdke leida näiteid vormiliste vahendite vastavuse kohta sisule ja meeleolule (kujudid, värsimõõt).
8. Sõnastage «Luuletuse Nõukogude passist» idee. Kuidas selles luuletuses on kasutatud kontrasti printsiipi?

9. Tooge näiteid Majakovski satiiri kohta (mis on luuletaja satiiri objektiks; nimetage teoseid, leidke värsikatkendeid, tabavaid kujundeid).

10. Lugege süvenemisega läbi poeem «Vladimir Iljitš Lenin». Jälgige teose ülesehitust. Milliseid kompositsioonivõtteid on kasutatud? Määrake poeemi osade peamine sisu ja kujutusviisi vastavus sellele.

11. Milliste kunstivahenditega on loodud Lenini kuju? Leidke värsse ja tabavaid kujundeid, mis rõhutavad Lenini tahteühtsust partei ja rahvaga. Öppige ilmekalt lugema katkendit poeemi III osast, milles kujutatakse Lenini surma ja matuseid ning rahva leina.

12. Millised on Majakovski arvamused luuleloomingust ja luule ühiskondlikust tähtsusest («Kõnelus luulest finantsinspektoriga», «Sergei Jesseninile»)?

13. Püüdke seletada, milles seisab Majakovski luule omapära (õpiku vastavat lõiku abiks võttes ja ise näiteid lisades).

14. Lugege läbi N. Assejevi poeemi «Majakovski algab» katkend («Majakovski väljak»). Milles autor näeb Majakovski suurust?

NÕUKOGUDE KIRJANDUSE ARENEMISEST AASTAIL 1931—1941

I

Nõukogude kirjanduse sünniaastail käis veel võitlus revolutsiooni võidu eest. Uue kirjanduse piirjooned selginesid teravas klassivõitluses. Kirjandust ühendas siis kõigepealt revolutsiooni võidu ülev tunne, Kodusõja lahingud, võitlus kontrrevolutsiooniga tagalas. See erutav aine on nõukogude kirjanduses tänini viljelemist leidnud.

20-ndail aastail hakkas kirjandust üha enam mõjutama sotsialismi ehitamise võidukäik. Rajatakse uusi tehaseid ja linnu. Kümnenäi lõpust astub sotsialismi teele ka põllumajandus.

Kirjanikud nägid rahvast oma silme all ajaloolist olevikku ja tulevikku ehitamas ning mõistsid kasvava selgusega uue ühiskonna elujõudu. Kui eelneval perioodil (eriti nepi aastail) võis täheldada kirjanike ideelist kõikumist, siis sotsialistliku elukorralduse võit tugevdas kirjanike ja kogu nõukogude intelligentsi ühtsust ja toetust partei poliitikale.

Neis tingimustes osutus tarvilikuks ja võimalikuks kirjanduselu organisatsiooniline ümberkorraldamine. ÜK(b)P Keskkomitee sellekohase otsuse (1932) alusel asutigi kujundama ühtset, ülemaalist kirjanike organisatsiooni — Nõukogude Kirjanike Liitu. Selle algatuse vajadust põhjustas kõigepealt senise suurima kirjanike organisatsiooni RAPP-i (Venemaa Proletaarsete Kirjanike Assotsiatsiooni) ebaõige poliitika. RAPP-i juhtkond kaldus vastandama parteilisi ja parteituid kirjanikke; ühtaegu jätkas ta juba Proletkult'i puhul hukkamõistetud eitavat suhtumist mineviku kultuuripärandisse.

Kirjanduselu organisatsioonilisel ümberkorraldamisel etendas otsustavat osa Nõukogude kirjanike esimese üleliidulise kongressi kokkukutsumine 1934. aastal. Kongressile eelnes ulatuslik ettevalmistustöö, mida juhtis organiseerimiskomisjon eesotsas Gorkiga.

Gorki esines kongressil ka ettekandega. Ta sidus nõukogude kirjanduse edu ja arengutee Kommunistliku Partei võidukäiguga:

Nüüdistest peale jääb mõiste «parteiline kirjanik» üksnes formaalseks mõisteks, seesmiselt aga tunneb igäiks meist ennast leninliku partei tõelise liikmena...

Kongressil kõneldi rahvuslike kirjanduste kujunemisest ja jõudsast kasvust, Nõukogude rahvaste kirjanduslike sidemete tugevnemisest ja viljastavast vastastikusest mõjust — nõukogude kirjanduse paljurahvuselisest iseloomust.

Kongress võttis vastu Nõukogude Kirjanike Liidu põhikirja ning valis Liidu juhatuse. Esimeseks Nõukogude Kirjanike Liidu juhatuse esimeheks sai Gorki.

Nõukogude kirjanike loominguline koondumine toimus **sotsialistliku realismi** — nõukogude kirjanduse kunstimeetodi alusel.

Sotsialistlik realism kui kunstimeetod sai alguse juba enne Oktoobrirevolutsiooni. Tema ideelise aluse andis teatavasti V. I. Lenin teosega «Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus» (1905). Ilukirjandusliku rakenduse leidis uus meetod esmakordselt Gorki loomingus, eriti romaanis «Ema», milles Lenini õpetus sotsialismi ühendamisest töölisliikumisega on leidnud ilukirjandusliku väljenduse.

Sellest ajast on paljude revolutsiooniliste kirjanike looming sotsialistlikku kirjandust rikastanud ning selle meetodit täiendanud. Koos sotsialistliku ülesehitustöö tormilise arenemisega pärast Oktoobrirevolutsiooni võitis see meetod rohkesti uusi poolehoidjaid paljude eri voolude harrastajate hulgast. Nimetus sotsialistlik realism leiti alles esimese nõukogude kirjanike kongressi eel, mil toimus laialdane mõttevahetus nõukogude kirjanduse põhiprintsiipide üle.

Esimene kirjanike kongress määratles Nõukogude Kirjanike Liidu põhikirjas uue kunstimeetodi olemuse järgmiselt:

Jätkates ja edasi arendades vene, Nõukogude Liidu vennalike rahvaste, aga ka maailmakirjanduse klassikalisi traditsioone rahvuslike vormide kogu rikkuses ja mitmekesisuses, loominguliselt omandades marksismi-leninismi, mis relvastab kunstnikku oskusega näha elutõde kogu selle keerulisuses ja sügavuses, juhitudvad nõukogude kirjanikud leninlikust parteilisusest, mis on kunsti rahvalikkuse kõrgeimaks vormiks.

Sellessamas dokumendis rõhutatakse, et sotsialistlik realism nõuab kunstnikult 1) tõetruud ja ajalooliselt konkreetset tegelikkuse kujutamist selle revolutsioonilises arengus; 2) kunstilise kujutamise tõetruuduse ja ajaloolise konkreetsuse liitumist töötavate inimeste sotsialismi vaimus kasvatamise ülesandega.

Sotsialistliku realismi kirjandus peegeldab uue ühiskonna sündi ja arenemist, seepärast on ta oma olemuselt uus, novaatorlik kirjandus. Seda ei tule käsitada nii, nagu poleks nõukogude kirjandusel midagi ühist eelnevate sajandite kirjandusega. Ei, varasemast realistlikust kirjandusest võttis sotsialistlik realism

tema kreedo — elu tõepärase kujutamise nõude. Mitte keegi XX sajandi kunstnikest pole nii tuliselt kaitsnud mineviku kunstiväärtusi kui Gorki, sotsialistliku realismi rajaja. Ta nägi uues meetodis senise realismi häid traditsioone oleviku kujutamisel ning romantismi traditsioone uute ideede ja tuleviku kuulutamisel. Need põhijooned on uues meetodis orgaaniliselt seotud.

Kriitilise realismi jõud on suunatud oma aja ühiskondliku korra ägedale arvustamisele, kusjuures ei suudeta näidata välja-pääsu sotsiaalsest hädapõlvest ja kaldutakse seepärast sageli pessimismi. Sotsialistlik realism seevastu teenib teadlikult suurt, ülemaailmse tähtsusega sotsialismiüritust, kasvatab inimesi kommunismi vaimus. Realismi traditsioonide ja novaatorluse ühtsust rõhutab juba uue meetodi nimetuski.

Marksismi-leninismi õpetusele tuginedes kujutab sotsialistliku realismi kirjandus elu revolutsioonilises arenemises, näeb uue võrseid ja nende edasiarenemist tulevikus. Sellepärast on tema lahutamatuks osaks revolutsiooniline romantism. Teadupärast esines revolutsioonilisi romantikuid ka minevikukirjanduses (Byron, Puškin ja Lermontov oma nooreea loomingus); nende romantism oli aga suunatud oma aja ühiskonna pahede vastu. Sotsialistlikus realismis on tegemist uut tüüpi romantismiga, mis innustab edasiviivatele tegudele ning on optimismi ja vaimustuse allikaks.

Sotsialistliku realismi olemusjooneks on kommunistlik parteilisus. Sotsialistliku realismi kirjanik mõistab partei eesmärgi ühiskondlikus elus ja võtab aktiivselt osa nende teoksaaamisest. Leninlik põhimõte kunsti sotsialistlikust parteilisusest rõhutab, et nõukogude ajastul suudab kirjanik kujutada elu tõetruult üksnes siis, kui ta on sügavalt veendunud partei taotluste õigsuses ja tunneb poliitilist vastutust oma rahva ees. Seda mõtet väljendab väga kujukalt M. Šolohhov: «... igaüks meist kirjutab oma südame sunnil, aga meie südamed kuuluvad parteile ja rahvale, keda me oma kunstiga teenime.»

Kirjanduse parteilisus ongi lahutamatu selle rahvalikkusest. Partei kehab rahva tahet ja püüdeid ning juhib teda kõrge eesmärgi — kommunismi poole. Seega on kommunistlik parteilisus nõukogude kirjanduse rahvalikkuse kõrgeimaks vormiks.

Parteilisuse printsiibile toetudes ühtivad nõukogude kirjanduses, mis on sotsialistlik oma sisult ja rahvuslik oma vormilt, kõigi Nõukogude rahvaste rahvuslikud traditsioonid.

Marksismi-leninismi õpetus avab kirjanike ees optimistliku tulevikkuvaate, juhatab nägema ja mõistma ühiskonna arenguteid. Seepärast on sotsialistliku realismi kirjandusele omane ajalooline optimism, sotsiaalse ideaali poole pürgimine. Juba esimesi nõukogude kirjanduse saavutusi iseloomustab eluja-

tav paatos. Kodusõja ning taastamisperioodi raskustes kõlas lugejate kõrvu Majakovski tuliselt optimistlik luule. Üks nõukogude dramaturgia väljapaistvamaid teoseid kannab iseloomulikku pealkirja — «Optimistlik tragöödia». Noorkaardiväelaste traagiline hukkumine sisendab ühtaegu ülevat võiduennustust.

Seda ajaloolise optimismi tunnetust võime täheldada ka nendes nõukogude kirjanduse teostes, mis kujutavad lähemat või kaugemat minevikku. Ühiskonna arenguseadusi tunde kirjanik käsitab õigesti ajalooksündmusi, näeb rahvas ajaloo loojat ning otsustavat jõudu. Ajaloo sügava mõistmise poolest on silmapaistvad teosed nõukogude kirjanduses A. Tolstoi «Peeter Esimene», Sergejev-Tsenki «Sevastopoli rasked päevad» jmt.

Kirjanduse kunstiline missioon on kõigepealt inimese kujutamises. Võiksime öelda, et kirjanduse peateemaks on inimese teema. Sotsialistliku realismi kirjandus seab oma eesmärgiks kujutada eeskätt inimest-võitlejat, kes kommunismi ideede valgusel teadlikult maailma ümber kujundab.

Gorki näitas juba Pavel Vlassovis õilsat ja tugevat võitlejat, kelle sünnitas proletaarne revolutsioon. Järgnevas arengus andis sotsialistliku realismi kirjandus kangelasi, kel on hindamatu osa nõukogude rahva kommunistlikus kasvatamises. Meenutagem Majakovski poemide lüürilist kangelast või kolhoosielu tülhingelist organiseerijat Semjon Davõdovit ja tema võitluskaaslast, vaprast uliaspead Vassili Tjorkinit, sõpruses ja võitluses lahutamatuid noorkaardiväelasi või imeväärse hingejõuga Aleksei Sokolovi.

Need kangelased sündisid suurtes ajaloolistes katsumustes, nad on ideelise tule jõu ja kõlbelise sügavuse poolest ainulaadseks nähtuseks kogu maailmakirjanduses.

Kuid inimese teema ei piirdu positiivsete kangelastega. M. Šolohovi «Vaikse Doni» peategelaseks on kahe maailma vahel heitlev, lõhestatud hingega Grigori Melehhov, Gorki «Klim Samgini elu» nimategelaseks on degenerereeruv kodanlik individualist. Kuivõrd meie elus esineb ka eitavaid nähtusi, sedavõrd tuleb neid näha ka inimestes.

Nõukogude kirjandus on algusest peale arenenud võitleva, gorkilikliku humanismi tähe all. Aktiivne, kommunistlik humanism nõuab kirjanikult peatahelepanu pööramist inimesele, tema suurusele, jõule ja tahtele ehitada paremat tulevikku.

Need on sotsialistliku realismi kui nõukogude kirjanduse kunstimeetodi kõige olulisemad jooned. Mõistagi ei taga mistahes meetod üksinda veel kõrgeväärtuslikku kunstiloomingut. Eesrindliku kunstimeetodi valdamisele peavad lisanduma teised tingimused — anne, elukogemuste pagas, kõrge kultuuritase.

II

30-ndate aastate kirjanduses äratavad tähelepanu eepilised suurvormid, mis hõlmavad rahva saatust ja tema revolutsioonilist võitlust. Siinkohal tuleb nimetada selliseid tähtseid, nagu Gorki «*Klim Samgini elu*», M. Šolohovi «*Vaikne Don*» ja «*Ülesküntud uudismaa*», A. Tolstoi «*Kannatuste rada*» ja «*Peeter Esimene*». Nendel teostel oli suur tähtsus sotsialistliku realismi meetodi arendamises ja noorema kirjanikepõlvkonna kunstilises kasvatamises.

Nagu märgitud, tungis vaadeldaval ajal kirjanduse sisse üha enam sotsialismi ehitamine, suured muutused tööstuses ja põllumajanduses ning koos sellega uue elu ehitaja vaimne ja kõlbline kujutamine. Nõukogude kirjandus sai kiiresti oleviku suurte sündmuste ja inimeste kujutajaks, sotsialismi ehitav rahvas tema peamiseks kangelaseks. Nii tekivad romaanid, jutustused ja näidendid sotsialistlikust ehitustööst ja selle inimestest. See oli uus, seni laiemalt valgustamata ala nõukogude kirjanduses.

Tööstuse kujutamist kirjanduses oli juba eelmisel perioodil sisse juhatanud F. Gladkov romaaniga «*Tsement*»; tema järgmine teos «*Energia*» (1932—1938) viib lugeja Dneprogressi ehitustandril. Elav, kaasaegne aine on aluseks Leonid Leonovi romaanile «*Sot*» (1930), mis jutustab suurehituse püstitamisest samanimelisel jõel. Selleainelisi teoseid loovad veel V. Katajev, I. Ehrenburg jt.

Kollektiviseerimisliikumist ja talupoja teadvuse ümberkujunemise keerukust käsitles suure kunstilise süvenemisega M. Šolohov romaanis «*Ülesküntud uudismaa*». Fjodor Panfjorovi ulatuslik romaan «*Bruski*» (lõpetas 1936. a.) hõlmab sündmusi nõukogude külas nepi algusest kuni kolmekümnendate aastate keskpaigani.

Selle aja kirjanduses on väga tähelepandavaks nähtuseks **Nikolai Ostrovski** (1904—1936) niihästi oma kangelasliku elu kui ka mõjurikka, autobiograafilistel ainetel sündinud teosega «**Kuidas karastus teras**» (1932—1934). See raamat, kus on palju autori enda erakordsest elust, on mõjutanud oma ideelise jõuga lugejate põlvkondi nii meil kui mujal. Autor ise on öelnud teose mõtte kohta: *Teras karastub suure tule ja tugeva jahutamise mõjul. Siis muutub ta kõvaks ega karda midagi. Nii karastus kohutavates katumustes ka meie põlvkond ja õppis elu ees mitte kokku varisema.* Seda karastumisprotsessi näeme eelkõige peakangelases Pavel Kortšaginis, Pavel Vlassovi kirjanduslikus järeltulijas. Paveli seesmine elu, kangelasmeel ja kommunistlik tahtekindlus ülendavad ta suureks eeskujuks kõigile, kes on andunud võitlusele inimkonna vabastamise ja sotsialismi ehitamise eest.

Kõnesoleva aja kirjandus seob niite, mis lähevad kaasaja ning

lähismineviku tähtsamate probleemide juurest ka kaugemasse ajaloolisse minevikku. Rahvas, kes teadlikult määrab oma saatust, tahab heita lähemat pilku ka tema minevikku. Seepärast on nõukogude kirjanduse rikastumine ajaloolise žanriga ootuspärane. Selleaineline kirjandus käsitleb võitlust rahvusliku sõltumatus eest ja rahva suuremaid ülestõuse rõhujate vastu. Töötav rahvas esineb neis ajaloo otsustava jõuna, kusjuures ajaloosündmuse käsitatakse kui vana ja uue lakkamatut võitlust.

Sõjaeelseil aastail saavutas kõrge kunstitaseme **Aleksei Tolstoi** (1883—1945) looming. Neil aastail valmis triloogia «Kannatuste rada» ja jätkus ajaloolise romaani «Peeter Esimene» loomine. A. Tolstoi ongi ajaloolise žanri võimekas viljeleja nõukogude kirjanduses.

Tolstoi tulek nõukogude kirjanike ridadesse toimub maailma-vaateliste ja kunstiliste otsingute kaudu. Esimestel aastatel pärast kodumaale naasmist esines tema loomingus tugevaid vastuolusid. Kapitalismist ja emigratsioonist lahtiöelnult ei mõistnud kirjanik esialgu veel lõpuni Oktoobrirevolutsiooni olemust ja Kommunistliku Partei poliitikat. Tema 20-ndate aastate loomingus väärivad tähelepanu fantastilised romaanid «*Aeliita*» (1922) ja «*Insener Garini hüperboloid*» (1925). Need probleemirikkad teosed taotleavad mõista maailmas toimuvaid suuri sündmuseid ja nõukogude inimeste iseloomu.

A. Tolstoi loomingu küpseks viljaks on triloogia «**Kannatuste rada**»: romaanid «*Õed*», «*Kaheksateistkümnes aasta*» ja «*Pilvine hommik*» (1921—1941).

«Kannatuste rada» on romaan-epopöa, mis kujutab tsaristliku Venemaa elu ja kokkuvarisemist, rahva võitlust ja katsumuseid Kodusõjas, sotsialistliku riigi sünni.

Kui triloogia esimesel osal «*Õed*» on peamiselt Esimese maailmasõja ja revolutsiooni ajastu perekonna- ja olustikuromaanis iseloom, siis järgnevad osad — «*Kaheksateistkümnes aasta*» ja eriti «*Pilvine hommik*» — käsitlevad võidukat revolutsiooni laias plaanis. Selles suuremõõtmelises teoses vahelduvad rahuliku elu pildid karmi võitlusega, lüürilised stseenid draamatilistega, ühiskonna «kõrgemate» ja «alamkihtide» kujutamine. Romaanis on palju tegelasi — väljamõeldud ja ajaloolisi, nimelisi ja nimetuid, intelligente, töölisi, talupoegi, soldateid.

Romaanis «*Õed*» peegelduvad rahutus ja ebakindlus, mis valitsesid revolutsiooni-eelses Peterburis. Kogu elu on sattunud nagu ummikusse: purunevad perekonnasidemed, käib alla moraal, lokkavad pahed, moonutatud kired ning tunded ja mandub kunst. Intelligents viskleb kramplikult elu mõtte otsingul.

Romaani esimene raamat lõpeb revolutsiooni eelõhtuga. Teises ja kolmandas raamatus on esiplaanil Kodusõja sündmused. Nõukogude rahvaste sõda valgekaartlaste ja interventidega on käsita-

tud kui suurt sõda sotsialismi ning Nõukogude Venemaa riikliku ja rahvusliku sõltumatuse eest.

Siira tõetundega kujutab A. Tolstoi neid jõude, kes tõusevad vana, kodanliku ja kulakliku Venemaa vastu — töörahva paljumiljonilist massi, oma maa tõelist peremeest. Rahva saatusega on lahutamatu seotud romaani peategelaste Ivan Telegini, Vadim Roštšini, Daša ja Katja Bulavina elusaatused. Nad kõik esindavad kultuurset ja ausat vene intelligentsi, kes suurte kannatuste ja sisepinge hinnaga leiab tee revolutsiooni juurde. Romaani kangelaiste elumõtte ja oma õnne otsimine ongi «Kannatuste raja» peaprobleemiks; selles on palju kirjaniku enda hingekogemustest.

Kõige raskem on Roštšini tee nõukogude võimu juurde. Aadlikuna ja vana armee ohvitserina armastab ta kodumaad oma-moodi siiralt. Ometi on ta rahvast kaugel ega usu tema jõusse. Siiras on ka Roštšini ahastus, kui rahvas keeldus imperialistlikku sõda jätkamast — talle näis, et Venemaa hukkub. Paljud heitlused ja sisepiinad toovad Roštšini lõpuks revolutsiooni kaitsjate ridadesse.

Hoopis sirgjoonelisem on teise peakangelase Telegini tee. Juba algusest peale usub Telegin rahva jõusse ja tulevikku. Ta taipab, et kodumaa ja revolutsiooni saatuse on lahutamatud, ja saab revolutsiooni esimestest päevadest peale selle mehiseks kaitsjaks.

Ometi tuli temalgi oma «kannatuste rada» läbi käia. Telegin arvas, et isiklik õnn võib sündida lahus rahva võitlusest ja kannatustest. Kuid elu ise kummutab selle väärväate. Telegin ja Daša hakkasid oma kitsas perekondlikus maailmas varsti lämbuma. Daša oli esimene, kes enda senisest elust lahti rebis ja Telegini juurest lahkus. Võitnud koos rahvaga kätte vabaduse, võidab Telegin tagasi ka Daša armastuse.

Triloogia ülevamate lehekülgede hulka kuuluvad need, mis kujutavad revolutsiooni juhti — V. I. Leninit.

A. Tolstoi teiseks suursaavutuseks on ajalooline romaan «Peeter Esimene» (esimene osa ilmus 1930, teine — 1934, kolmas, lõpetamata osa Suure Isamaasõja ajal).

«Peeter Esimene» on meie kirjanduse esimene tõeline ajalooline romaan,» kirjutab autorile Gorki. «Raamat jääb püsima... Te võite teha suurepäraseid asju.»

Tolstoi lähenes ainele tugeva realistina ja ajalootundjana. Ta uuris läbi suure hulga ajaloolisi materjale, mis aitasid Peetri ajastu olustikku ja inimestesse «sisse elada». Romaani aluseks on XVII saj. lõpu ja XVIII saj. alguse tähtsamad sündmused: streletside mäss, Peetri võitlus Aasovi pärast, tema välismaareisid ja suur ümberkujundav töö, Venemaa sõda Rootsi, Peterburi rajamine jm.

Teoses sulab teaduslik ajaloomõistmine ühte kunstilise fantaas-

siaga. Kompositsiooni aluseks on Peeter I tegevuse järjekindel esitamine. Seda ajastut käsitletakse Vene ajaloo murranguetapina, mil vene rahvas ilmutas suurt energiat ja loomisjõudu, kaitstes oma maad võimsa Rootsi riigi vallutuspüüete vastu ning viies ellu ajalooliselt progressiivseid reforme.

Tagurlikud bojaarid seisid ägedasti Peetri reformide vastu. Progressi jõude esindab koos oma lähikondlastega Peeter I, kelle tegevus vastas aadlike laiade hulkade ja kaupmeeste huvi-
dele. Ometi pole Peeter romaanis ideaalne kroonikandja. Ta on elav inimene, kelle keerukas karakter avaneb suurtes tegudes ja toimingutes.

Peetrit iseloomustab «ahne, erutatud mõistus». Ta taipab teis-
test palju sügavamalt Vene riigi ülesandeid. Need nõuavad vanade talade energilist purustamist ja uute, ajakohasemate ehitamist. Tehaste rajamine, kaubavahetuse edendamine, sõjaväe tugevdamine, teaduse, tehnika ja kultuuri eest hoolitsemine, arukas välis-
poliitika — seesugusel laial rindel läks lahingusse see suure ande ja töövõimega riigimees.

Vaenlaste vastu oli Peeter julm ja halastamatu, sõprade suhtes lahke ja abivalmis. Inimestes hindab ta andekust ja teadmisi. Käitumises jääb Peeter ka valitsejana lihtsaks ja sirgjooneliseks. Peeter I kuju on Tolstoil edasi arendatud klassikalise vene kirjanduse (eriti A. Puškini «Poltaava» ja «Vaskratsaniku») ning ajalooteaduse alusel.

Peetri kaaskondlastest on tähelepandavaim Menšikov, tsaari lähim abiline. See taibukas, vapper ja energiline mees etendab tähtsat osa Peetri plaanide elluviimisel. Jaatavad omadused esinevad temas koos kelmuse ja vargatempudega, mistõttu Peetril tuleb mitmel korral oma lemmikule «aru pähe panemiseks» kepp haarata.

Tolstoi ei varja Peetri tegevuse julma iseloomu, «barbaarsete vahendite kasutamist võitluses barbaarsuse vastu», nagu märkis V. I. Lenin. Tsaar jälgib oma vaenlaste piinamisi, löikab vägivaldselt bojaaride habemeid, korraldab metsikuid meelelahutusi. Selgesti tulevad ilmsiks Peetri reformide kasu aadlikele ning kaupmeestele ja pärisorjade talumatu seisund.

Kooskõlas ajaloolise tõega viib autor järeldusele, et Peetri uuendused ei parandanud ometi rahva saatust. Vastuoksa, talupoja maksukoorem suurenes, feodaalne orjus süvenes. Romaanis on mõjuvaid pilte pärisorjade julmast karistamisest, perekondade lahutamisest, ebainimlikest tingimustest kaevandustes, laevaehitustel, Peterburi rajamistöodel. Pärisorjuse ja soldatielu koledused kihutavad talupoegi põgenema sinna, kuhu jalad kannavad: lõunasteppidesse, põhja metsadesse, röövlijõukudesse. Aeg-ajalt süttib rahva vabadusearmastus, mälestused Razini aegadest.

Romaanis «Peeter Esimene» kangastub võitlus uue ja tagurliku vahel ühel Vene ajaloo murranguetapil. See teos veetleb niihästi

ajaloolise tõepära kui ka kunstilise sügavusega. Eesti keeles ilmus romaan 1948. aastal Fr. Tuglase meisterlikus tõlkes.

Oma loomingu suursaavutustega astus A. Tolstoi maailmakirjandusse. Selle kõrval teenis ta oma sotsialistlikku kodumaad silmapaistva ühiskonnategelasena — NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuna ja Teaduste Akadeemia liikmena.

A. Tolstoi kõrval viljelesid ajaloolist romaani veel A. Novikov-Priboi, kes pühendas oma kaheosalise romaani «*Tsušima*» (1932—1940) ja «*Põgenemine*» Vene-Jaapani sõja sündmustele, S. Sergejev-Tsenski («Sevastopoli rasked päevad») jt.

Ajaloolist ainet kirjanduslikult mõtestades aitasid need teosed A. Tolstoi väljenduse järgi «läheneda kaasajale tema sügavast tagalast». Ajaloolise žanri ideeline mõju ilmnes eriti Suure Isa-maasõja ajal.

30-ndate aastate proosakirjanduses on omapäraseks nähtuseks Anton Makarenko kirjanduslik tegevus, eriti tema teos «**Pedagoogiline poem**» (1935). Raamatu autor, suurte võimetega pedagoog ja ühtaegu andekas kirjanik, töötas 20-ndail aastail alaealiste seaduserikkujate koloonia juhatajana. See pakkus väga rikkalikku ja omapärast materjali teose loomiseks, mis jälgib paheliste noorte keerukat ümberkujunemist ausateks ja võimekateks ühiskonna liikmeteks. Vaba kollektiivne töö ja sotsialistlik humanism olid need imevahendid, mis suutsid pahedele andunud noored kõlbeliselt ümber kujundada.

30-ndate aastate **luule** ülistas sotsialistlikku tööd ja nõukogude inimest kui võitlejat ning ehitajat. Selle kõrval hoiatasid poeedid sotsialistliku isamaa kaitsmiseks valvsad olema. Laadilt lähenes luule reportaazile, minetades suuresti huvi isikulise ja isegi looduse vastu.

Luule esirinda tõusid neil aastail A. Tvardovski, N. Assejev, N. Tihhonov, M. Issakovski, K. Simonov, A. Surkov, E. Bagritski jt.

Luulemeisterlikkuses tõuseb kõrgele tasemele A. Tvardovski, eriti sotsialistlikule külale ja selle inimestele pühendatud poemiga «*Muraavia maa*» (1936). Teose eriline tähtsus seisab keskmiktalupoja teadvuses sündiva murrangu ja koos sellega küla ajaloo suurima pöörde kujutamises.

M. Issakovski annab südamlikes lüürilistes värssides ja lauludes edasi nõukogude inimeste tundeid ja elamusi, nende palavat kodumaa-armastust. Teemaatilisel mitmekülgnel on K. Simonovi luuletoodang. Ta reageerib erksalt kaasajale nii oma kui ka teiste rahvaste elus (luuletused nõukogude inimeste mehisusest, Hispaania kodusõjast, Jaapani militaristide agressioonist) ja viljeleb selle kõrval ka ajaloolist poemi. A. Surkovi luules on esiplaanil kodumaa kaitsmise ja patriotismi teema.

Märgatava sammu edasi teeb **näitekirjandus**, esijoones psühholoogilise ja dramaturgilise küündivuse mõttes. Ses suhtes on eeskujuna andva tähtsusega Gorki näidend «*Jegor Bulõtšov ja teised*» (1932), milles pole vaatluse all veel revolutsioon, vaid selle eelpäev.

Revolutsiooni ja Kodusõja ainet käsitlevad Nikolai Pogodini «*Inimene relvaga*» (1937) ja Vsevolod Višnevski «*Optimistlik tragöödia*» (1932).

Pogodini loomingus on erilisel kohal triloogia Leninist — «*Inimene relvaga*» (1937), «*Kremlis kellad*» (1941) ja «*Kolmas, pateetiline*» (1958). Lenini kuhu käsitlemisele eelnes põhjalik ettevalmistustöö. Kirjanik vestles Leninile lähedaste inimestega, uuris tema võitluskaaslaste memuaare. Ometi ei sõandanud ta triloogias Lenini elu tervikuna hõlmata. «Otsustasin valida väikese episoodi Lenini elust, ... et selle episoodi piirides anda Iljtši portree või koguni ainult selle visand,» märgib autor.

Triloogia esimese osa peategelane, talupojast sõdur Ivan Šadrin («*Inimene relvaga*») on üks miljonitest talupoegadest, kelle silmad avas uuele elule Oktoobrirevolutsioon ja Kommunistlik Partei. Šadrini uuestisünni huvitavas protsessis sai otsustavaks jutuaajamine Leniniga.

Triloogia teine osa — «*Kremlis kellad*» — on dramaturgi enda iseloomustuse järgi «näidend sellest, kuidas vana vene haritlaskonna kaks sugupõlve korraga sotsialistlikust ülesehitustööst innustusid». Jälle on Leninil otsustav mõju kõikide tegelaste elukäigule. Näidendi süžeesse on põimitud V. I. Lenini vestlus kuulsa inglise kirjaniku H. Wellsiga, milles avaldub väga sugestiivselt Lenini usk rahvasse ja Nõukogude riigi tulevikku.

«*Kolmas, pateetiline*» räägib Lenini surmast ja surematusest — inimestest, kes tema tööd jätkasid, parteist, kes tema üritust võidukalt edasi viib.

V. Višnevski «*Optimistlik tragöödia*» on kunstilise teostuse poolest uudne teos. Näidend on Kodusõja-aineline; ta kujutab anarhistliku partisaanisalga ülekasvamist distsiplineeritud nõukogude väeosaks. See kasvuprotsess toimub kommunistide mõjul, kusjuures partei ideid ja moraalselt jõudu kehastab naiskomissar. Teose stiil on omapärane: selles liitub romaniline paatos madruste keskkonna karm-realistliku kujutamisega.

Vaadeldud temaatika kõrval avardus näitekirjandus kaasaja kujutamise arvel: luuakse näidendeid sotsialismi ehitamisest ning vana intelligentsi ümberkasvamisest. Pogodini kõrval tõusid nõukogude dramaturgias väljapaistvate kohale A. Korneitšuk («*Platon Kretšet*», «*Ukraina steppides*») ja A. Afinogenov («*Hirm*», «*Mašake*»).

* * *

Nõukogude kirjandus muutus 30-ndail aastail temaatiliselt ja žanriliselt. Tähelepanndav on kirjanduse ideeline ühtsus ja parteiline hoiak. Paljud autorid jõuavad kõrgele kunstitasemele, eriti kirjanduse suurvormides (M. Šolohhov, A. Tolstoi, A. Tvardovski). Koos saavutustega tuleb märkida isikukultusest tulenevate asjaolude pidurdavat mõju kirjanduse arengule kümnendi teisel poolel. Need asjaolud tõid kirjandusse paraadlikkuse, deklaratiivsuse ja rahulolu meeleolud, varjutades elus esinevaid puudusi ja vastuolusid.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Meenutage 30-ndate aastate ühiskondlik-poliitilise elu põhijooni, võttes abiks ajaloos ja ühiskonnaõpetuses omandatud teadmisi.

2. Millises suunas toimus kirjanduselu organisatsiooniline ümberkorraldamine? Milline tähtsus oli nõukogude kirjanike esimesel üleliidulisel kongressil?

3. Meenutage õpiku abil sotsialistliku realismi jooni Gorki romaanis «Ema» ja V. Majakovski luules.

4. Milles väljendub sotsialistliku realismi kirjanduse seos progressiivse minevikukirjandusega? Meenutage realismi ja romantismi põhijooni. Iseloomustage kriitilist realismi kui minevikukirjanduse kõrgeimat astet. Nimetage romantismi ja realismi silmapaistvamaid esindajaid (niihästi eesti, vene kui ka lääne-euroopa kirjandusest) ning nende tähtteoseid.

5. Andke seletus kommunistlikust parteilisusest kui sotsialistliku realismi olemusjoonest (meenutades V. I. Lenini artikli «Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus» põhiseisukohti). Tooge selle kohta näiteid loetud nõukogude kirjandusest. Milline seos on kirjanduse parteilisuse ja rahvalikkuse vahel?

6. Tooge näiteid, mis iseloomustavad nõukogude kirjanduse elujaatavat paatost ja ajaloolist optimismi.

7. Kuidas te käsitate väidet, et nõukogude kirjanduse peateemaks on inimese teema? Püüdke seda seostada võitleva, gorkiliku humanismi kui nõukogude kirjanduse ühe põhiomadusega.

8. Nimetage tähelepandevaid saavutusi 30-ndate aastate proosakirjanduses. Iseloomustage selle aja kirjanduse peamist arengutendentsi.

9. Meenutage N. Ostrovski raamatut «Kuidas karastus teras». Millega seletada selle raamatu suurt mõju, ideelist sugestiivsust? Millele tugineb peakangelase eluline veenvus? Mille poolest on sellele teosele lähedane A. Makarenko «Pedagoogiline poem»?

10. Nimetage ajaloolise žanri nimekamaid viljelejaid ja nende tähtsaimaid teoseid. Millised on nõukogude ajaloolise romaani iseloomulikud jooned? (Võtke aluseks A. Tolstoi romaan «Peeter Esimene» ja vastav lõik õpikust.)

11. Iseloomustage 30-ndate aastate luule üldist laadi, nimetades ühtlasi peamisi esindajaid.

12. Nimetage näitekirjanduse esileküündivaid saavutusi. Iseloomustage üldjoontes N. Pogodini triloogiat Leninist ja V. Višnevski näidendit «Optimistlik tragöödia». Millised nõukogude kirjanduse iseloomulikud jooned nendes teostes eriti kujukalt ilmnevad?

Doni ülemjooksul Vjošenskaja staniitsas elab üks kaasaja suuremaid kirjanikke —

MIHHAIL ŠOLOHHOV,

«Vaikse Doni», «Ülesküntud uudismaa», «Inimese saatus» autor. «Vaikses Donis» maalib Šolohhov oma koduümbrusest kauni poeetilise pildi:

Laugel liivasel vasakpoolsel kaldal asetseb Doni kohal Vjošenskaja staniitsa, vanim Doni ülemjooksu staniitsadest...

Staniitsa kohal kaardub Don tatari vibuna, pöördub paremale ja Bazni küla juures õgveneb uuesti majesteetlikult, kannab rohekat, helesiniselt helkivat vett mööda parema kalda kriidimägedest, paremal pool tihedalt asetsevaist küladest, vasaku kalda harvadest staniitsadest — merre, sinisesse Aasovi merre...

... Seal, kus Don kõverdudes staniitsast ära Bazni poole pöördub, eraldub haruna paplitihnikusse järv, umbes madalveeseisulise Doni laiune. Järve lõpus lõpeb ka staniitsa...

Põhja pool, staniitsa taga on liiva safranikarva tulv, hõredalt istutatud männimets, järvesilmad, täis punasavilisest mullast roosaks värvunud vett. Ja liiva suurvees, sõmerja liiva kaugele ulatuvas laotuses kerkivad harvade külade ja kodusalude saared...

Selles ümbruses sündis Mihhail Šolohhov 24. mail 1905. aastal; siin möödus ka ta lapsepõlv; sellesama keskkonna elu ja loodus on olnud Šolohhovi loomingu külluslikuks allikaks.

Tulevase sõnameistri haridustee algas kirikukoolis, jätkus 1918. aastani gümnaasiumis ja katkes siis Kodusõja puhkedes.

Alates 1920. aastast, kirjutas Šolohhov, elasin ma Donimaal. Töötasin pikemat aega toitlustuse alal. Ajasin taga jõuke, kes võimutsesid kuni 1922. aastani Donimail, ja jõugud ajasid taga meid. Kõik läks nagu kord ja kohus. Tuli olla nii mõneski täbaras olukorras...

Pärast Kodusõja lõppu asus Šolohhov Moskvasse. Siin tegutses ta mitmesugustel tööaladel — müürsepana, mustatööliisena, arveametnikuna. 1925. aastal astus ta esikteosega «*Doni jutustused*» üldist tunnustust pälvides kirjanduselu areenile. A. Serafimovitš ennustas noorele autorile suurt tulevikku. Noor kirjanik siirdus tagasi kodustaniitsasse Doni ääres. *Tekkis tahe kirjutada rahvast, kelle seas sündisin ja keda tunnen*, märkis ta hiljem.

Algas töö suurromaani «*Vaikne Don*» kallal, mis nõudis ulatuslikku eeltööd ja tõsist loomingulist pingutust. Kirjanik luges rohkesti, töötas arhiivides, sõitis mööda staniitsasid ning kirjutas rahvasuust üles jutustusi ja laule. Romaani neli osa ilmusid ajavahemikul 1928—1940 ja töid autorile ülemaailmse kuulsuse.

Küla sotsialistliku ümberkorraldamise edusammud paelusid Šolohhovi sedavõrd, et ta katkestas mõneks ajaks töö «*Vaikse Doni*» kallal ja lõi kaasaja erutavate sündmuste mõjul esimese osa romaanist «*Ülesküntud uudismaa*» (1932).

Šolohhovi kirjanduslikust käekäigust võtsid suure tähelepanuga osa Gorki ja Serafimovitš. Viimane kirjutas «*Doni jutustustele*» eessõna ja juhtis esimesena tähelepanu noore kirjaniku suurele andele.

Loomistööga kaasnes üha avarduv osavõtt ühiskondlikust ja kultuurielust. 1937. aastal valiti Šolohhov NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks, 1939. aastal NSV Liidu Teaduste Akadeemia tegevliikmeks.

Suure Isamaasõja aastail võitles kirjanik kunstirelvaga fašistlike anastajate vastu, avaldades rea artikleid ja jutustuse «*Vihkamise teadus*». Ta kirjutas Nõukogude rahvaste suurt võitlust käsitleva romaani «*Nad võitlesid kodumaa eest*», millest on ilmunud üksikud peatükid. Hilisemal aastail kirjutas Šolohhov «*Ülesküntud uudismaa*» teist osa (ilmus 1959. aastal). Tähelepandavaks saavutuseks tema loomingulisel teel on jutustus «*Inimese saatus*» (1956).

Solohhovi looming

on lahutamatult seotud Donimaaga, mida ta palavalt armastab: *Ma sündisin Donimaal, kasvasin seal, õppisin, arenesin inimesena*

ja kirjanikuna, kasvasin meie suure Kommunistliku Partei liikmena ja olen suure võimsa kodumaa patrioot. Kõnelen uhkusega, et olen ka oma kodukoha, Donimaa patrioot.

Doni kasakate elu kunstiline kujutamine on Šolohhovi loomingu tähtsaks eripäraks. Ometi ei vähenda see probleemide sotsiaalset haaret ja ideede kõlajõudu. Vastupidi, kirjanik suutis Donimaa olustiku najal kujutada suure ajaloolise tähtsusega protsesse. Erilist rõhutamist väärib kirjaniku püüe jäädvustada kunstiliselt niisuguseid murrangulisi perioode meie maa elus, kus sotsialistliku ja kodanliku maailma võitlus esineb kõige teravamas ja dramaatilisemas vormis. Need on kolm ajajärku meie rahva elus: revolutsioon ja Kodusõda («Vaikne Don»), kollektiviseerimine («Ülesküntud uudismaa») ja Suur Isamaasõda («Inimese saatuse», «Nad võitlesid kodumaa eest»).

Suurte ühiskondlike probleemide hõlmamine annab Šolohhovi loomingule eepilise avaruse, monumentaalsuse.

Šolohhov järgib elutõde laiahaardeliselt kõigis vastuoludes, silumata pinevaid konflikte, mis tekivad kommunistliku maailma sünni raskes ja keerulises protsessis. Seejuures on iseloomulik üksikisiku saatuse meisterlik ühendamine ajastu suurte konfliktidega («Vaikne Don», «Inimese saatuse»).

Sellised on Šolohhovi kui nõukogude kirjanduse suure esindaja loomingu kõige iseloomulikumad lähteprintsiihid.

Šolohhovi romaani

«Vaikne Don»

asetas Gorki nende raamatute hulka, mis andsid Kodusõjast õige ja andekalt kujutatud pildi.

Romaan hõlmab kümne aasta pikkuse ajajärgu vene rahva ajaloos, tähistades suuri pöördesündmusi. Sündmustik jälgib niihästi ajaloo arengukäiku kui ka peakangelase Grigori Melehhovi saatuse kujunemist nende sündmuste keerises.

Esimese raamatu tegevus algab Esimese maailmasõja eel ja lõpeb 1916. aastaga, jutustades kasakastaniitsa elust imperialistliku sõja ajal. Teise raamatu põhisündmused on Veebruarirevolutsioon, Kornilovi mäss, Oktoobrirevolutsioon ja Kodusõja algus Donimaal. Kolmandas raamatus kujutatakse nõukogude rahva heitlust kontrrevolutsiooniga lõunas. Viimane, neljas raamat vaatleb valgete kasakate liikumise hävingut ja nõukogude võimu lõplikku võitu Donimaal. Romaani peamiseks tegevuskohaks on kasakastaniitsa, kust sündmused põikavad aeg-ajalt läänerindele, Peterburi ja Moskvasse.

Doni kasakate ajaloolist saatust jälgides asetab Šolohhov oma eepoäs tähtsa sotsiaalse probleemi — laiade rahvahulkade tee revolutsioonile ja sotsialismile.

Kasakate elus esines mitmeid sotsiaalseid erijooni. Tsarism nägi kasakates paljude aastate jooksul oma ustavaid teenreid võitluses eriti revolutsioonilise liikumise vastu. Seetõttu elasid kasakad mõneti eesõigustatud tingimustes, tundmata sel määral vaesust ja rõhumist, nagu maarahva laiad hulgad seda taluma pidid. See kasvatas neis seisuslikku üleoleku tunnet, vaenu vähemusrahvaste ja kõige mittekasakliku vastu ning tõkestas omajagu revolutsiooniliste ideede levimist. Kodusõja ajal muutuski osa kasakast kontrrevolutsiooni tööriistaks. Muidugi mõista oli ka Donimaal olemas kasakate kihistumine ning arenes kehvikkasakate võitlus kulakute ja mõisnike vastu. Nimetatud asjaolude tõttu muutus Kodusõda siin eriti ägedaks.

«Vaikses Donis» on tegemist kahe leeri — revolutsioonilise tööraha ja kontrrevolutsiooniks liitunud valitsevate klasside kokkupõrkega. Teost iseloomustab tähelepanu keskendamine kahe maailma vahel kõikuvatele inimestele, kelle saatust ja meeolusid kehastab peakangelane **Grigori Melehhov**.

Melehhovi elu ja iseloom kujunevad kodupaiga erilaadilise ja vastuolulise miljöö mõjul. Kasakastaniitsa kasvatab temas varasest elueast peale vahvust ja otsekohesust. Ent seesama ümbrus sisendab ka julmuse ja sallimatut suhtumist kõigesse, mis kasaklikule elulaadile võõrana tundub. Melehhov on sügava tundeelu ja kuum temperamendiga inimene. Kuid kõige enam paelub lugejat temas kirglik töötsimine, siirus tunnetes ja tõekspidamistes. Ometi mõistab kirjanik oma kangelase hukka ja laseb tal romaani lõpul hingeliselt ja kõlbeliselt kokku variseda.

Melehhov on päritolult keskmik-talupoeg, ühtaegu omanik ja töötaja. Omanikutunne eraldab teda revolutsioonist ja seob kodanlusega, loomupärane õiglustunne aga tõmbab revolutsioonilise rahva poole. Heitlemine lepitamatute klassipooluste vahel ning «kolmanda tee» otsimine revolutsioonis ongi Melehhovi ebakindla elutee peamine põhjus. Nende asjaolude vääramatu jõud kiskus selle tugeva ja aruka teoinimese rahvast lahti ja hävitas ta paljutöötava elu. *Ma hulgun nagu lumetuisk stepis*, väljendab Melehhov ise oma elupidemete katkemist.

Melehhovi ummikusse jooksmisse on kätketud suur tähtis üldistus: rahvast ja revolutsioonilisest tõest eraldunud inimene on määratud moraalsele hukule. Selle hukkumistee viimases vapustavas vaatuses kohtame hingeliselt murtud Melehhovi pärast Aksinja matmist: *Ta jättis temaga jumalaga, uskudes kindlalt sellesse, et nad ei lahku pikaks ajaks... Peopesadega muljus ta hoolikalt kalmukiunkal nüisket kollast savi ja seisis kaua põlvili haa ääres, pea kummargil ning vaikselt end kõigutades.*

Nüüd polnud tal põhjust rutata. Kõik oli lõppenud.

Loodusepiltki süvendab Grigori pahaendelisi sünged elamusi:

Kuiva, kõrvetava tuule suitsuses vines tõsis päike suvivilja oraste kohal. Tema kiired kuldasiid Grigori katmata peas tihedaid halle juukseid, libisesid mööda kaamet ja liikumatutes kohutavat nägu. Nagu ärgates raskest unest, tõstis ta pea ja nägi enda kohal

musta taevast ning päikese pimestavalt säravat musta ketast.

Melehhovi hinge vapustus on nii suur, et põuataevas ja sellest vastusärav päike talle mustana näivad.

Väga palju Melehhovi keerukast siseilmast saab nähtavaks suhetes **Aksinjaga**. Nendes põimub kahe tugeva ja rikka loomuse elutraagika. Algul raske lapsepõlv ja õnnetu abielu, hiljem jäägitu osavõtt Grigori ekslikust elukäigust — niimoodi ei suutnud ka Aksinja leida õiget teed ellu. Kõiketaluv armastus loob lõputuid kannatusi ja pakub ainult kasinaid õnneminuteid. Elu mõte ning tähendus jääb tabamata ja kõik lõpeb traagilise hukkumisega.

Aksinja on nõukogude kirjanduses sügavamaid ja paeluvamaid karaktereid.

Romaani rohkearvulise tegelaskonna hulgas on tähtsal kohal **kommunistid**. Neid ühendavad kõrged moraalsed omadused, andumine revolutsioonile ja rahvavõimule.

Sellest tegelaste rühmast on kõige esileküündivam Mihhail Koševoi, põline kasakas, kes on kasvanud Grigoriga ühes staaniitsas. Sotsiaalsetes heitlustes aga läheb nende elurada otsustavalt lahku. Grigori isegi tunnistab, et Koševoi kuulub nende inimeste hulka, kellele kõik on algusest peale selge, kellel on «oma sirged» teed, «oma lõpp-punktid». Selles pihtimuses on ühtaegu omaenda saatusliku kõikumise mõistmist ja väljaütlemist.

«Vaikne Don» on rikas vapustavate sündmuste ja paeluvate tegelaste poolest. Kõike on kujutatud tasakaalukalt ja tõelise kunstniku andega.

30-ndate aastate alguses süvenes Šolohhov kollektiviseerimisi liikumise probleemidesse, mille kunstiliseks tulemuseks on romaan

«Ülesküntud uudismaa».

Romaani esimene osa ilmus 1932. aastal, järg jõudis lugeja kätte alles veerandsada aastat hiljem — 1959 (eesti k. vastavalt 1947 ja 1961).

Tegevuspaiga ja ainevalla suhtes jääb Šolohhov truuks Doni kasakamiljööle. Romaani sündmused leiavad aset kollektiviseerimise algaastail Donimaal, Gremjatši Logi külas. «Vaikses Donis» olid kirjaniku vaateväljas esijoones need inimesed, kes sotsiaalses tormis heitlesid kahe vastandleeri vahel ja keda kehas tas oma vapustava saatusega Grigori Melehhov; vaadeldavas teoses areneb lugeja ees sotsialismi ja kontrevolutsiooni kokkupõrge ning kasakate sotsiaalse elu ümberkorraldamine mitmeti muutunud olukorras. Romaani **ideeks** on kujutada talurahva sotsialistliku teadvuse sündi ja kasvu ägedas klassivõitluses, mis puhkes seoses põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamisega.

Sotsiaalne konflikt sõlmitakse otse esimestest peatükkidest. Gremjatši Logi sõidavad kaks inimest — valgekaartlik ohvitser Polovtsev ja kommunist Davõdov. Need on järgneva dramaatilise arengu antipoodid, kelle ümber keskendub kogu võitlus uue ja vana vahel.

Pinge romaanis ei kujune üksnes inimeste vahel, vaid ka neis endis. Sotsialismi ehitamine külas eeldas jagusaamist eraomandlikest harjumustest ja uue ellusuhtumise võiduleviimist. Nii pöördelisi sündmusi ei saanud kujutada rahva osavõttu näitamata. Seepärast iseloomustabki teost massistseenide rohkus. Inimeste teadvuse ümbersüüdi viib edasi kommunistide tahtekindlus ja ideede jõud.

Romaani tegelaskonnas on keskne osa **Semjon Davõdovil**, Putilovi tehase töölisel, kes Kodusõjas madrusena on saanud revolutsioonilise karastuse. Nüüd on ta partei lähetusega tulnud maale rasket võitlusülesannet lahendama. Lugejal ei jää märkamata Šolohhovi eriline kiindumine Davõdovisse. See kangelane seob kogu romaani ja on kirjaniku kunstikavatsuste peamine täideviija.

Davõdovi otsest karakteristikat on peaaegu välditud, veel napi-sõnalisem on enda suhtes kangelane ise. Ainult korra ägedusehoos kuuleme ta suust sünget tõde oma lapsepõlvest. Nii on see ka loogiline — Davõdov on teoinimene ja temast peab kõnelema esi-joones ta töö ja võitlus.

Romaani mõlemas osas on algusest lõpuni tunda peakangelase juuresolekut. Otsustavail hetkil paneb ta oma tugeva õla toeks sinna, kus midagi kipub viltu vajuma, taganemata võetud seisukohalt sammugi. Üks episood teise järel rõhutab tema põhiomadusi — poliitilist taipu, põhimõttekindlust, oskust rahva hinge vaadata, temaga koos ja tema hüveks töötada, gorkilikku humanismi kaitsta.

Davõdov osutub heaks inimestetundjaks ja nende taktiliseks kasvatajaks. Tema tasakaalukas loomus ja poliitiline kindlameel- sus juhivad õigeisse roopaisse väikekodanlikku humanismi kal- duva Razmjotnovi ja tormaka Nagulnovi.

Võitlustes mehistanud Davõdov saadab Gremjatši Logis palju korda oma vapruse ja visadusega, isikliku eeskujuga. Künniloos, ühes teose mõjuvamaist episoodidest, haarab ta sahakured kätte kõikevõitva sisemise veendumusega: *Kas või suren põllul, kuid lõpetan! Künnan öösel laterna valgusel, ent tiinu ja veerandi kün- nan üles, teisiti ei saa. Muidu ma häbistaksin kogu tööliklassi.* Pärast «eitede mässu», kus tal tuli seista silm silma vastu kõige halvemaga, ütles Davõdov järgmised tähelepandavad sõnad: *Ei ole bolševikud kellegi ees põlvitanud ega saa kunagi seda tegema, fakt! ... Meie, kodanikud, oleme ise harjunud proletariaadi vaen- lasi põlvili panema. Ja meie neid panemegi.*

Romaani arenedes sugeneb selle suurepärase inimese vaimsesse

palgesse uusi köitvaid jooni. Tema näiliselt karmivõitu hinges pesitsevad unistused kaunist tulevikust. Kasakalast Fedotkat näeb ta mõnekümne aasta pärast elektriadraga kündmas, küllusliikku ja sisukat elu elamas. *Fedotid saavad õnnelikuks, fakt!* lõpetab ta oma lennuka kujutluspildi. Palju tundesügavust ja kõlbelist ilu on Davõdovi armastuses kasakaneiu Varja vastu. See tunne kujunes koos mehise jagusaamisega kiindumusest kergemeelsesesse Luška Nagulnovasse.

Inimene, kelle hinges on palju ruumi teiste inimeste, kogu rahva jaoks, võidab varem või hiljem poolehoidu ja lugupidamise. Sel alusel sünnibki tahteühtsus ja ühise töö rütm Davõdovi ja kollektiivi vahel, mille küpset vilja näeme eriti romaani teises jaos. Kõige hea, õilsa ja mehise valgusel saavad mõistetavaks Davõdovi eksimused, need teevad ta koguni inimlikult läheda semaks.

Davõdovi rässaka kaju kõrval seisavad kaks revolutsiooni sõdurit — **Andrei Razmjotnov** ja **Makar Nagulnov**, mõlemad lõpuni ustavad revolutsiooni üritusele, kuid inimestena paljus vastandlikud.

Razmjotnovi minevikku heidab kirjanik selgitava valgusvihu. Lapsepõlve mürgitasid vaesuse ja alanduse pitsitused, ajalooliste sündmuste pöörises hävis isiklik elu. Hinge jäänud tühimikku täitis tervenisti võitlus parema elu eest. Razmjotnov libastub aegajalt petliku humanismi teele — äge loomus ja napp poliitiline haridus looritavad asja tõelist tuuma, — kuid jõuab taas õigele rajale.

Hoopis keerulisem ja omapärasem karakter on parteirakukese sekretär Nagulnov. Tema käremeelsus ja partisanimeetodid viivad ajuti väga tõsistesse äärmustesse. Kirjanik on karm Nagulnovi vigu hukka mõistma. Ometi tunneme selle omapärase inimese veetlust ja positiivset tuuma. Otse lapselikult siiras ja kirklik revolutsiooniline entusiasm mõjub Nagulnovis kõigest ülekaivalt ja äratab poolehoidu. Sündmuste hilisemas arengus taltub üle aisa lööv entusiasm visaks ja sihipüüdlikuks tööks. Tahte ja mõtte keskendumine selles äärmusteinimeses tõstab ta tõelise kangelase tasemele.

Nagulnovis on vaieldamatult palju romantilist hoogu ja ürgjõulist võitlusvaimu. Tema põhiolult tõsine ja karm loomus satub mõnikord koomilisse ühendusse harrastustega (näiteks inglise keele õpingud ja kukelaulu kuulamine koos Štšukari-taadiga), ent mitte põrmugi halvustaval kujul. Vastuoksa, selgub, et sel põhimõttekindlal ja karmivõitu mehel on omamoodi ergas ja ilupüüdlik vaim.

Need kolm võitlejat ja suurepärasest inimest on kirjanikule väga lähedased, kandes tema paremaid mõtteid ja tundeid. Pärast Davõdovi ja Nagulnovi traagilist hukkumist teise osa lõpul ütleb kirjanik:

...*Ei Davõdov ega Nagulnov, kes on mu südamele nii kallid, — kumbki neist ei kuule enam Doni ööbikute laulu, neile ei sosista enam oma sosinat küpsev nisu, neile ei vulista oma viise nimetu jõgi, mis voolab üle kivide kuskilt Gremjatši nõo üleimisest otsast...*

Traagiline lahendus on kantud suurest mõttest: võitlus kauni ja üleva eest nõuab kangelaslikkust, selle nimel tuleb ehk anda kõige kallimgi — elu. Nendes saatuslikes heitlustes avanevad inimloomused suurima selgusega.

«Ülesküntud uudismaa» on romaan suurest revolutsioonilisest pöördest rahva elus, mis toob kaasa eraomandlike harjumuste ja kujutluste purustamise. Seda protsessi väljendavad romaanis rohked massistseenid ning mitmed kehvikute ja keskmike esin-dajad, kelle teadvuses on tärganud uue elu püüe.

Revolutsioonilise kasakluse uute joonte kujunemine tuleb kõige sügavamalt ilmsiks **Kondrat Maidannikovis**. Tema revolutsioonilised tuleristsed algasid Kodusõjas, kuid selgem kujutlus rahvavõimust kujuneb alles kollektiviseerimise sündmuste mõjul. Lahkuminekus vanast maailmast on palju valulist ja hinge vapustavat: *Vere ja pisaratega rebis ta katki selle nabanööri, mis ühendas teda eraomandiga, härgade ja oma maaosaga*. Lõpuks jääb siiski peale tööinimese terve mõistus ja südametunnistus. Neid elamusi sugestiivselt edasi andes saavutabki Šolohhov sügava psühholoogilise veenvuse. Kui paljud talupojad jõudsid nendesamade siseheitluste hinnaga uue elu rajale! Maidannikovi edaspidine areng kulgeb ootuspäraselt: teises osas astub ta Kommunistliku Partei liikmeks, saab nõukogude korra ülesehitamise eesrindlaseks.

Uue elutunde jõudu näeb Šolohhov ühise ja loova töö suures pingutuses. Inimeste seesmises kujunemises etendab otsustavat tähtsust töö õilistav toime. Davõdov otsib unustust kõikeneelavas tööpinges, aeg-ajalt vaevab teda igatsus füüsilise töö järele. Maidannikovi valimine kolhoosi esimeheks ei üllata meid seepärast, et loomupäraks kujunenud vajadus hoolikalt ja arukalt töötada on teda teistest sedavõrd kõrgemale tõstnud. Ippolit Šalõi tööhelinast kaikuv seppapada on otsekui uue elu sünni optimistlikuks sümboliks. See elutark mees tahab näha oma oskuste edasikestmist tulevases elus. Selles püüdes saab ta eluväärtuste õigeks hindajaks, ise loomupäraselt tagasihoidlikuks jäädes.

Romaani kunstilist terviklust rõhutab ka vana maailma tege-laste kunstiline veenvus, mis loob võitlusele uue ja vana vahel elulise pinge. Valgekaartlases Polovtsevis, kes seisab Nõukogude-vastase võitluse keskpunktis, on inimtunded ammu hääbunud. Vaenlasena on ta ometi tugev ja ohtlik.

Polovtsev ei kujuta iseendast veel mingit jõudu. Tema toetus-pinnaks on kulakud, seesugused nagu Jakov Ostrovnov,

kelle olemus on kokku võetud ühteainsasse lausesse: *Jakov Lukitš on kõik elupäevad püüdnud rikkuse poole nagu laps tule poole.* Aruka peremehe kuulsusega eksitab ta isegi Davõdovit, ent ei pääse ometi lähedale talupoegadele. Ostrovnovi hingenärusust ei näita miski nii ilmekalt kui pödura ema surnuks naljutamine, mis on dramaatiliselt pingestatud sissejuhatuseks teisele osale.

«Ülesküntud uudismaa» **kompositsiooni** aluseks on üksikkan- gelaste saatused ja veel enam suur sotsiaalne protsess — rahva võitlus uue elu eest. Kauge stepiküla sündmustes peegeldus kollektiviseerimisliikumine kogu Nõukogudemaal kõigis iseloomulikes joontes. Nende sündmuste ajaloolist ja kõikehõlmavat tähtsust toonitab eriti XIX peatükk:

Oõ... Gremjatši Logist põhja poole, kaugel, kaugel hämarate stepiseljandike, orgude ning kuristike ja läiade laante taga on Nõukogude Liidu pealinn. Tema kohal on elektritulede tulv... Gremjatši Logist poolteise tuhande kilomeetri võrra eemal elab kivisse aheldatud Moskva ööselgi... Aga Lenini mausoleumi taga, teisel pool Kremli müüri lehvib ja rullub kõrgel kumendavas taevas külma tuule käes punalipu lõuend. Valgustatud alt pimestavast elektrihõõgusest, lõõskab ta leegitsevalt, voogab nagu punane voolav veri. Kõrge tuul tiirutab keerisena, pöörab hetkeks raskelt lodakile vajunud lippu, ja uuesti hakkab see looklema, oma otsa kord läände, kord itta suunates, lõkendab ülestõusude punase lõõmana, kutsub võitlema...

Elunähtuste kunstilise mõtestamise kaudu viib kirjanik iärel- dusele, et sotsialismi võidutee külas on seaduspärane. Teises köites ongi kolhoosikord Gremjatši Logis võitnud. Selle nimel on rasket võitlust peetud, verd valatud ja elugi antud. Kuid kättevõidetud ei vaadelda hoopiski ilustava pilguga. Uue elu tõelised hüved tuleb alles saavutada ja teel sellele on tarvis veel paljustki jagu saada. Elu vastuolusid tasandamata nähakse romaanis vana ja iganenu kõrval uut ja kujunevat ning seda eelkõige inimestes. Psühholoogilises portrees ühendab Šolohhov osavalt tegelaste sotsiaalse hoiaku väljendusriikka isikupäraga. Selle kohta ütleb tabavalt A. Serafimovitš: *Inimesed... ei ole tal ainult paberil, vaid on sealt välja paiskunud elava, sätendava hulgana. Igaühel neist on oma mina, omad kortsukesed, oma silmad kiirtega nurgas, oma kõnemaneeer... Igaühel on oma naer, igaüks vihkab omamoodi. Ja armastus hõõgub ja lõõmab või valmistab pettumusi — igaühel omamoodi.*

Karakteristika avardamise eesmärgil jälgib Šolohhov kange- laste eluteed ka tagasivaates (pildid Davõdovi, Razmjotnovi, Nagulnovi lapse- ja noorpõlvest, Štšukari-taadi kurb-koomiline elurada), ehkki lakooniliselt. Kangelaste saatuse põimumine sotsiaalse elu ja ajaloosündmustega annab neile sügava elulise veen- vuse.

Tegelaste välimuses, nagu olustikukujutuseski, etendavad

tähendusrikast osa paljurääkivad detailid (Davõdovi käed, mille peopesades nahk oli metallitööst tinajas, puuduv esihammas). Välist portreed süvendab mõni olemusse tungiv joon. Järsu, paljaksmineva hundilauba alt heitis ta vilka pilgu üle toa, kissitas naerule helesiniseid silmi, mis koobaste sügavaist õõnsustest raskelt särasid... Tema tohtu lõualuu, mis oli nagu kivist voolitud, liikus raskelt; ta mälus pikkamisi, väsinult nagu ärakurnatud härg puhkehetkel. See on Polovtsevi paljuütlev portree.

Romaani läbib meeoluline mitmekesisus, traagilise ja koomilise vaheldumine. Ühtaegu Borodini kallaletungiga Davõdovile leiab aset veider stseen Štšukari-taadiga, kelle koer tublisti läbi tuuseldas. Või siis sellesama Štšukari seiklused heinaküünis «eitete mässu» ajal, mis oleks Davõdovile peaaegu eluohtlikuks saanud.

Koomilist kehastabki peajasjalikult Štšukari-taat — naljahammas, kiidukukk, seejuures argpüks ja lausa luulemeelne luis-kaja. Talle on iseloomulik näiteks järgmine jutt: *Jään tsipa hiljaks, ja juba nemad (mõeldud on Davõdovit, Nagulnovit, Razmjotnovit) tulidki mind vaatama. Nad ju ei tule minuta toime... «Arsti end terveks, taadike,» rääkisid nad, «muidu, — jumal hoidku õnnetuse eest! — sured ära, ja mis me ilma sinuta peale hakkame!»... On neil midagi viltu — kutsuvad kohe rakukesse: ja näe, juba annangi neile mõnesugust nõu. Ma räägin küll napilt, aga täppi... Ometi ei ole Štšukariski kõik ainult kergelt koomiline, tema halenaliakas minevikus ja seiklustes näeme eraomandliku küla ohvrit ja jõuetut püüdu kitsikutest oludest välja rabelda... Oma pikal ja rõõmutul eluteel oli ta harva kõhu päris täis saanud ja ainult unes vitsutas igasuguseid tema arust maitsvaid roogi. Kuid Štšukar pole teoses mingi mineviku vari, vaid kaasaegne osavõtja Gremjatši Logi elust.*

Štšukar on neid isemoodi keerukaid kirjanduslikke tüüpe, kelle vastavad omadused on mingisse sõlme keerdunud, meenutades mõnevõrra Vargamäe Pearut. See veidrik taat äratab tungivaid küsimusi: mis osa ta teoses etendab? mispärast on ta kirjaniku püsiva tähelepanu osaline.

Väliselt võttes võikski Štšukarit pidada lobisejaks, sõnadetegi-jaks, kes kempleb päevast päeva sokk Trofimiga ning kipub asjalikele inimestele jalgu jääma. Ometi ei tüüta tema lobajutud Gremjatši Logi asjalikke tööinimesi hoopiski. Muidu poleks ju mõeldav, et seesugusel pidulikul sündmusel nagu parteikoosolek kuulataks kaasaelava tähelepanuga tema verstapikkust «tagandamiskõnet». Ja kas selles kõnes ongi kõik tühipaljas loba, sõnakoomika taotlus? Meenutagem kas või, kui tabavalt ta, otsekui möödaminnes iseloomustab Makar Nagulnovit:

Võtame näiteks Makari. Nii kuda ta enese kaheksateistkümmemal aastal sirgu ajas, jõsku oleks raudarssina alla neelanud, nii ta kõnnib tänase päevani tõsise moega ringi, rind ees ja tähtis nagu

peas, jüsku kurg soos. Nalja ta ei mõista teha, lustakat sõna tema käest ei kuule, on teine üks igavuse verstapost, meest temast küll põle!

Küllap see Nagulnovi liigjäikus oli tõepoolest süüdi, et ta rahvale päris lähedale ei pääsenud ja mõnesugust pelglikkust sisendas.

Štšukar võib rääkida kõigest, kõikjal ja alati. Selles on tema suur kirk ja nõrkus ning ühtaegu — veetlus. Aeg-ajalt läheneb ta tõelisele poeesiale, niivõrd lennukas on ta fantaasia ja sündimatu fabuleerimislust. Tema mõtisklustes elust, surmast, loodusest, oma minevasest elust on alati midagi tõsiselt võetavat, ehkki see luiskamisest ja hooplemisest lausa nõretab.

Kirjaniku enda suhtumine taadisse ei ole kaugeltki kergekäeline. Ega ta asjata kujuta teda alati oma kangelaste otseses läheduses. Davõdovi ja Nagulnovi hukkamise leinalist vastupeegeldustki näeme kõige sügavamalt tema kaudu.

On midagi sügavalt meeltligutavat stseenis, kui taat endale Davõdovi ja Nagulnovi haudade juurde pingikest meisterdades Razmjotnovile räägib: *Ikka omadele lähemal... Eks neilgi ole minuga koos meelsam puhata, ja mul jälle nende juures kenam ööd mööda saata. Lapsi põle mul elu sees old, Andrjušakene, nüüd aga oleks nagu kaks lihast poega korraga maamulda saat... Süda, põrguline, pitsitab päevad ja ööd, ja miskisugust rahu mul tema pärast ei ole!* Štšukari-taadi kontaktiastumises eluga kätkeb sügav mõte: uue elu nägijaks ja temast osasaajaks osutuvad needki, kellele saatus varem on vaid hoope jaganud. Nii mõistavad seda ka Gremjatši Logi inimesed vanakese elulõpust hoolt kandva käega osa võttes. Niiviisi on Šolohhov ühesse tegelasesse liitnud koomilise ja traagilise.

Davõdovi ja Nagulnovi kaotuse järeltunnetus väljendub suure selgusega Varja Harlamova sõnatus valus, Štšukari-taadi seesmises murdumises ja kogu kolhoosirahva leinas.

Kuid kahe hukkunud revolutsioonisõduri töö on jätnud püsi- vaid jälgi. Romaani lõpplahendus seob tulevase elu niite, traagiline pinge hakkab lahenema optimistlikuks tulevikunägemuseks Gremjatši Logi homsest päevast. See ongi kangelaslikult elatud elu edasikestmine, see on traagiline sotsialistliku realismi mõtetuses.

Väga palju meeleolulist ja tundesügavat värvi annavad romaanile looduspildid. Stepiloodus oma talviste tuiskude, suvise palavuse, sügiseste rajude ja kevadise ärkamisega on kaasamõjuvaks taustaks kõigele, mis teoses sünnib. Loodus võtab vahetult osa sündmuste dialektikast: Davõdov saabub Gremjatši südatalvel, kui «ümberringi — silm ei ulatugi kõike nägema — on lumelagendik»; siis järgneb kevade ja selléga koos ka uue elu võrsete lootusrikas tärkamine. Ülesküntud uudismaa panoraam ongi uue elu sümboliks.

«Ülesküntud uudismaa» on tähelepandav teos oma keele rikkuse poolest, mis pääseb mõjule ka tõlke vahendusel.

Solohhovi annet iseloomustab kujukalt väike jutustus

«Inimese saatus» (1956).

Mõnekümnel leheküljel avaneb seesuguse sügavusega kujutatud inimsaatus, mis vääriks suuremõotmelist romaani. Kõik selles raamjutustuses keskendub Andrei Sokolovi elusaatuse ümber.

Kujundirikas pildike Ülem-Donimaa varakevadest on taustaks kahe reisimehe juhuslikule kohtumisele, millest Andrei Sokolovi lugu nii loomulikult välja kasvab.

Juba peategelase otsekui muuseas visandatud portrees on midagi sügavalt tähendusrikast järgnevale loole: *Ta pani oma suured tumedad käed põlvile ja vajus kühma. Ma vaatasin teda külje pealt ja mul hakkas nagu kuidagi paha... Kas te pole kunagi näinud silmi, mis on otsekui tuhka täis puistatud, tulvil nüisugust talumatult surmavat hingevaeva, et nendesse on raske vaadata?*

Ja siis Andrei sõnad, mis otsekui sõlmivad lahti järgneva loo: *Vahel ei tule öösel und, vaatad pimedusse tühjade silmadega ja mõtled: «Mispärast sa, elu, oled mind nii vaevanud? Miks oled mind nõnda nuhelnud?» Ei ole selle peale vastust pimedas ega päikeses käes... Ei ole ega saagi olema!*

Seejärel jutustabki Andrei oma loo; see elustub lugeja ees oma kasinates röömudes ja hingevapustavates kannatustes. Napis jutustuses oskab kirjanik kangelase elule mitmest küljest valgust heita.

Tagasivaade kangelase sõjaeelsele elule ei rõhuta midagi ebatavalist: harmooniline abielu, süvenev röömu- ja rahuldustunne tööst ja perekonnast. Siis astuvad Sokolovi ellu karmi aja sündmused: rindevõitlus ja vangilangemine, piinapõlv ja alandused, fašistlik vangipõlv ja lõpuks kõigi lähedaste inimeste kaotus. See on tõeline kannatuste rada, kangelasvõitlus hingelise ja füüsilise ellujäämise nimel.

Põgusa mulje järgi pole Andreis midagi silmapaistvat. Ta oli hea abielumees, hoolitsev isa ja osav töömees. Rasketes elukatsumustes tuleb äga tema loomus ilmsiks täies rikkuses.

Sokolov kuulus nende mehiste kodumaakaitsjate hulka, kes ei halisenud, kes püüdsid teisigi liigest murest säästa: *Ja peab tunnistama, ega ma tahtnudki nutulaulu laulda, ega sallinud ma neid ilamokki, kes iga päev... naistele ja kallikestele kirjutasid, paberit oma silmaveega ligastasid... Naistel ja lapsukestel polnud tagalas elu sugugi mõnusam kui meil. Kogu riik toetus nende peale!*

Sokolovi tugev organism suutis imetlusväärset vastu pidada vangielu ebainimlikele katsumustele. Ometi paeluvad meid enam

tema vaimne ja kõlbeline jõud, mehisus ja nõukogude inimese väärikusetunne. Need omadused tõstsid ta seesugusele kõrgusele, et isegi inimtunded minetanud fašistid teda juhmi imetlusega tähele panid.

Elujõud ja võitlejaloomus tõid Sokolovi tagasi omade juurde; ta oli taas valmis rivvi astuma. Ja isegi viimased, kõige valusamad löögid — kõige kallimate inimeste kaotus — ei suuda teda lõplikult murda. Jutustuse lõpp, Andrei Sokolovi elluastumine, elumõtte taasleidmine on nõukoguliku humanismi sügav kunstiline vastupeegeldus:

Kaks vaeslaps eks jäänud inimest, kaks liivatera, keda enneolematu jõuga sõjatorn oli võõrastesse kohtadesse paisanud... mis ootab neid ees? Tahaksin mõelda, et see vene inimene, vankumatu tahtega mees, peab vastu, ja isa õla kõrval kasvab üles see, kes täiskasvanuks saades suudab kõik välja kannatada, kõigest jagu saada oma teel, kui selleks kutsub teda kodumaa.

Solohhovi jutustuses on tõstetud kõrgele inimese moraalne ilu ja võitlejaloomus. Teosel on suur mõju rahuvõitluse virgutamisel ja kommunistliku moraali üleoleku näitamises.

M. Šolohhovi loominguline tee on pidev ideelise ja kunstilise kasvu tee. Tema looming on paeluvaks eeskujuks nõukogude ja kogu maailma progressiivsele kirjandusele. 1965. a. anti Šolohhovile Nobeli kirjanduspreemia.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Töötage iseseisvalt läbi M. Šolohhovi elu ja loomingu ülevaade.
2. Määratlege «Vaikes Donis» kujutatud ajajärk ja peamised probleemid. Leidke teosest peatükke (katkendeid), milles sotsiaalne ja isiklik konflikt erilise pinevuse isavutab. Selgitage Grigori Melehhoovi traagilise elutee põhjusi. Mille poolest see kangeline teid veetleb?
3. Määrake romaani «Ülesküntud uudismaa» tegevusaeg, ainevald ja seos oma aja ühiskondlike probleemidega. Millised asjaolud loovad tugeva elulise pinge?
4. Mõtelge läbi Davõdovi karakteristika, võttes arvesse kõiki kirjaniku poolt valgustatud külgi — minevikku, romaanis kujutatud tööd ja võitlust, suhteid inimestega, mõtteid ja arutlusi, välimust, kõnemaneeeri. Nimetage episoodi, kus Davõdovi iseloom eriti selgesti ilmsiks tuleb. Milline osa on Davõdovil romaani kompositsioonis? Mõtelge läbi sõnavõtt «Kaunis ja ülev Davõdovis».
5. Iseloomustage Razmjotnovit ja Nagulnovit. Võrrelge neid kaht tegelest. Milles seisneb Nagulnovi karakteri keerukus ja vastuolulisus? Tooge näiteid tema isikupära kujutusvõtete kohta.
6. Millist kujutatavale ajajärgule omast nähtust kehastab Kondrat Maidannikov? Milline episood Maidannikovi arenguteel väljendab suurt seestmist pinget? Andke läbimõeldud vastus küsimusele, miks Maidannikov valiti kolhoosi esimeheks.
7. Koostage lühikirjand teemal «Töö poetiseerimine romaanis «Ülesküntud uudismaa»».
8. Kavandage (kirjalikult) romaani kompositsiooni sõlmpunktid. Sõnastage romaani põhiidee ja jälgige kompositsiooni arendusvõtteid.

9. Jälgige romaani meeleolulist vaheldusrikkust ja erinevate kujutusviiside kasutamist. Leidke episoode, mis on põhilult traagilised. Milline episood on traagiliseks kulminatsiooniks? Kuidas on seotud kangelaslikkus ja traagiline?

10. Milline osa on teoses Štšukari-taadil? Püüdke teda näha seoses teose idee ja ülesehituse ning teiste tegelastega. Pange tähele koomilise ja traagilise liitumist. Millega võiks põhjendada nii suure osakaalu andmist sellele tegelasele?

11. Mis on iseloomulik jutustuse «Inimese saatus» kompositsioonile? Milliste kujutusvõtetega on lühikeses teoses õnnestunud luua Andrei Sokolovi monumentaalne karakter?

12. Mõtelge õpiku vastava peatüki alusel läbi suuline ettekanne «Šolohhovi loomingu veetlus ja omapära».

NÕUKOGUDE KIRJANDUS SUURE ISAMAASÕJA AJAL

Suure Isamaasõja puhkedes kutsus partei häälekandja «Pravda» kirjanikke kirjutama nii, et poeedi värsid võiksid sõnaga süüdata inimeste südameid, nagu ütles omal ajal Majakovski. Nõukogude kirjanikud astusidki sõja esimestest päevadest koos kogu rahvaga võitlusse vaenlase vastu. Rohkem kui tuhat neist läks rindele sotsialistlikku kodumaad kaitsma. Rindevõitlustes said kangelassurma A. Gaidar, J. Krõmov ja paljud teised. Rohkesti töötas kirjanikke ajalehtede kaastöölistena rindel (A. Tvardovski, I. Ehrenburg, K. Simonov, A. Surkov, N. Tihhonov jt.) ja «TASS-i Akendes» (D. Bednõi, V. Lebedev-Kumatš, S. Maršak, S. Mihhalkov); Leningradi blokaadi ränkades tingimustes kõlas N. Tihhonovi, V. Inberi jt. innustav poeedisõna. Ja millised olid loomistingimused neil ränkadel päevadel? Kohaseks vastuseks võiksid ehk olla värsid A. Tvardovski sõjapoeemist «Vassili Tjorkin»:

...kui ma vargsi kuskil rindel
leides, kuhu ööseks minna,
sõjateedel siin ja seal,
rattaist lahkumata eal,
kord telkmantlis vihmakindlalt,
hammastega kiskund kinda,
pakasega põlve peal
hoidsin vihikut ja sinna
kandsin sisse uued read.

Me oleme imeväärse nähtuse tunnistajaks, märkis A. Tolstoi 1942. aastal. Näis, et rinne oleks pidanud luuletaja hääle vaikima sundima, oleks pidanud kirjanduse jõhkraks muutma, teda lihtsustama... Ent võitlev rahvas, kes leiab endas aina enam moraalset jõudu verise ja halastamatu sõja kestel, kus võideldakse elu ja surma peale, nõuab oma kirjanduselt suurt sõna. Ja nõukogude kirjandus saab sõjapäevil tõeliselt rahvalikuks kunstiks, rahva kangelasliku vaimu hääleks.

Suur Isamaasõda keskendas nõukogude kirjanduse Nõukogude rahvaste kangelasvõitluse ümber. Ta hõlmas sõda selle karmis tões, mida rahval tuli üle elada. Ühtaegu kõlas tänaste katsu-

muste kujutusest kindel võiduveendumus, nagu seda väljendab luuletaja A. Prokofjev:

Kui palju osutand on karmis ajaloos
see rahva visadust ja julget elurammu!
Ei, ükski vaenlane ei väära tema sammu,
kui rajab võiduteed ta õilsas heitlushoos.

...Ma usun rahvasse,
ja tuhat aastat minu usk on vana.

Sõjaõuduste ja kannatuste piltidest tõusis kõrgemale saabuva rahu ja loova töö ennustus. Sõdisid ju Nõukogude rahvad õilsatel eesmärkidel, rahu ja ülesehitava töö nimel.

Sõja-aastate kirjandus oli nõukogude rahva mõjurikkaks relvaks võitluses imperialistliku agressiooni vastu. Juba esimestest sõjapäevadest sai alguse Nõukogude rahvaste kangelasvõitlust ülistav **luule**, milles elustusid revolutsioonis ja Kodusõjas sündinud võitlusluule traditsioonid. Üldrahvaliku sõja teema sai valdavaks kõigi tuntumate poetide loominguks. A. Tvardovski, K. Simonovi, N. Tihhonovi, A. Surkovi, V. Inberi jt. luuletustes kirkastus meie rindevõitlejate uskumatu mehisus ja kangelasmeel, kogu rahva patriootiline võitlusvalmidus, neist leegitses nõukogude inimeste õiglane viha ja võidukindlus. Mitmed luuletused (näiteks K. Simonovi «*Oota mind*», «*Tapa ta*», «*Kas mäletad, Aljoša, Smolenski teid...*», M. Issakovski «*Rindelähedases metsas*») levisid rindelehtede ja lendlehtede kaudu ning said oma tundehtsuse ja lihtsuse tõttu otse uueks rahvalauluks.

Juba esimestel sõjakuudel võis täheldada ka ulatuslikumate luulevormide loomispüüdu. Selles suunas on silmapaistvaks saavutuseks N. Tihhonovi poem «**Kirov on meiega**» (1941), mis on pühendatud Leningradi kangelaslikele kaitsjatele. Teost kannab veendumus, et blokaadirõngasse surutud Leningrad võitleb enda vabaks, et võit on valmistatud ette juba sõjaeelsete aastate pingutustes. Kirov esineb poemis justkui leningradlaste kangelaslikkuse ja visaduse elav tunnistaja:

Õis raudsetes Lenini linnas
taas Kirov me tänavail käib,
ja uhkus ja rõõm on ta rinnas,
et murdmatuks Leningrad jäi...

Sedasama ainet käsitleb V. Inber oma poemis «*Pulkovo meridiaan*».

Nõukogude rindevõitleja sisemaailma meisterliku kujutamise poolest on tähelepandav A. Tvardovski poem «**Vassili Tjorkin**». Nimikangelase tunde- ja mõttemaailmas ning tegudes kehastuvad vaprus, teravmeelsus ja huumor, sõjaraskuste mehine talumine.

See tundus rindelugejaile sõduri koondkujuna, nõukogude võitlejate elujaatavate külgede kehastumisena luules.

Suure ideelise mõjuga teosed Isamaasõja-aegsest luulest on veel M. Aligeri ja P. Antokolski sügava lüürikaga poemid «**Zoja**» ning «**Poeg**».

M. Aligeri teos on pühendatud noore partisani Zoja Kosmodemjanskaja kangelasteole ja helgele mälestusele. Zojat kasvasid komsomol, nõukogude kool ja perekond; ta oli sõja hirmsatele katsumustele ideeliselt ja kõlbeliselt ette valmistatud. Zoja kangelastegu jääb kartmatuse, mehisuse ja kodumaa-armastuse elava eeskujuna järelepõlvede mälestusse:

Et ta julgus annaks teil rammu,
et ta homseusk teid võiduni
aitaks minna...

P. Antokolski kirjutas poemi «Poeg» leinamälestuses oma pojast, kes langes lahingus kodumaa eest. Noore võitleja surm ja isa lein on sõja traagilise külje peegeldus. Seda leevendab aga teadmine, et poeg ohverdas elu rahva vabaduse ja õnne nimel.

Sõjaaegne luule tõusis eelmise kümmeaastaku luule tasemelt hoopis kõrgemale, kõigepealt lüürilise elamuslikkuse poolest. Poemidel, nagu M. Aligeri «Zoja» ning P. Antokolski «Poeg», ei olnud eelnenud kümnendil võrreldavaid kaaslasi.

Proosakirjandus suutis hõlmata sõjaolusid juba avaramalt — võitlejate kangelastegusid rindel, partisaniliikumist vaenlase tagalas, ennastohverdavat tööd rinde heaks. Neid teemasid käsitledes püüdsid kirjanikud vaadata nõukogude inimese sisemaailma, näha tema jõu ja mehisuse allikaid.

Esileküündivamaid saavutusi **proosa** vallas on M. Šolohhovi «*Nad võitlesid kodumaa eest*» (millest sõja ajal ilmusid üksikud peatükid), A. Fadejevi «*Noor Kaardivägi*» — ilm. 1945 (mida järgnevas lähemalt vaatleme), K. Simonovi romaan «*Päevad ja ööd*» (1943/44), B. Gorbatovi «*Alistamatud*» (1943).

K. Simonovi romaan «**Päevad ja ööd**» on pühendatud Volgogradi mehistele kaitsjatele. Teose sündmustikus jälgitakse üht tänavakvartalit kaitsva pataljoni võitlust. Teose keskpunktis on kapten Saburov, kes ägedates lahingutes kasvab tõeliseks kangelaseks. Simonovi võitlejaid hoiab ülal rahvusliku väarikuse tunne, oma võitluse õigluse ja vaenlase alatuse tundmine ning kõigutamatult võiduveendumus.

Nõukogude rahva võidus etendas tähtsat osa partisaniliikumine vaenlase tagalas. Seda teemat käsitleb Boriss Gorbatov jutustuses «**Alistamatud**» («Tarassi perekond»).

Nõukogude inimeste võitlust fašistide vastu ühes Donbassi rajoonis juhib põlisest töölis perekonnast pärit Tarass Jatsenko poeg Stepan, partei oblastikomitee sekretär. Sellesse võitlusse astuvad järk-järgult kõik Tarassi

perekonna liikmed. Ka Tarass ise ei langeta vaenlase ees pead. Ta mõistab, et «õigesti elada tähendab mitte alistuda» ja astub koos oma vanade töökaaslastega võitlejate rivvi. Romaani lõpus, mis kirjeldab fašistide väljakihutamist Nõukogudemaalt, on Tarassil täielik õigus öelda selle väeosa komandõrile, kes oli vabastanud tema kodulinna: «Võin sulle, komandõr, otse silma sisse vaadata ja kõigile sinu sõduritele samuti. Minu perekonna süda on kodumaa ees puhas...»

Suure Isamaasõja näitekirjanduse paremad teosed on Leonid Leonovi «*Vallutusretk*» (1942), Konstantin Simonovi «*Vene inimesed*» (1942) ja A. Korneitšuki «*Rinne*» (1942).

L. Leonovi näidendi «*Vallutusretk*» sündmused langevad sõja algusperioodi. Peategelane, teeneline arst Talanov, varjab oma korteris partisanide juhti Kolesnikovi ja ravib teda pärast haavataasaamist. Õpetajast tütar Olga võitleb partisanina, naine Anna on mehele kõiges abiks ja toeks. Isegi vana lapsehoidja sisendab kõigisse võiduveendumust. Näidendi psühholoogiliseks sõlmeks on poeg Fjodori hingelised katsumused.

Enne sõda on Fjodor korda saatnud ränga kuriteo — tulistanud naist —, mille eest kandis õiglase karistuse. Sõja alguses on Fjodor kõige vastu apaatne. Koduste mõjutusel vabaneb ta järk-järgult hingelisest tardumusest ning hakkab nägema rahva kannatuste raskust ja võitluse suurust. Kõige selle mõjul küpseb võitleja, kes suudab vastu astuda piinamistele ja surmaotsusele.

Peategelase hingelises uuestisünnis ja tagasitulekus nõukogude perekonda ongi näidendi ideeline jõud ja dramaatiline konflikt.

K. Simonovi «*Vene inimesed*» kujutab ühe piiramisrõngas väesalga kangelasvõitlust. Kodumaad ähvardava surmaohu momendil ilmnevad väesalga võitlejais vene iseloomu kõrged omadused: väeosa komandõr ilmub raskeimalgi hetkel leidlikkust ja otsustavust, sõjaväevõitluskaitseb oma kehaga kaaslasti vaenlaste kuulide eest, vana sõjaveteran näitab, mida tähendavad kuulsusrikkad vene sõjatraditsioonid.

Nõukogude dramaturgia kandvamaid nimesid on ukraina draamakirjanik Aleksander Korneitšuk (sünd. 1905). Tema kirjanduslik tegevus algas juba 20-ndates aastates näidendite, jutustuste, novellide ja filmistsenaariumidega. Kõige paremad teosed on Korneitšuk andnud siiski näitekirjanikuna. Tema näendid «*Eskaadri hukk*», «*Platon Kretšet*», «*Bogdan Hmelniški*», «*Ukraina steppides*», «*Rinne*», «*Lodjapuusalu*», «*Tiivad*» kuuluvad mitte üksnes ukraina, vaid kogu nõukogude draamakirjanduse paremate teoste hulka.

Korneitšuki draamaloomingu tugevad küljed tulid ilmsiks juba varasemas revolutsiooniainelises näidendis «*Eskaadri hukk*».

Kaasaja tõsised probleemid tõstatas Korneitšuk näidendis «*Platon Kretšet*» (1934). Näidendi nimikangelaseks on andekas kirurg Platon Kretšet. Julgete teaduslike taotlustega inimene. Platon Kretšeti olemuse määratlevad hingeline puhtus, loominguiline töössuhtumine. Tema vastas on näidendis haigla direktor Arkadi Pavlovitš, enesearmastaja ja karjerist, kes tegeleb vulgarisaatorlike väljamõeldistega. Nende omavahelises konfliktis võidab uus ja eesrindlik. «*Platon Kretšetis*» on erksalt tabatud elu edasiviivat mõtet.

Näidendi «*Bogdan Hmelniški*» aineks on ukraina rahva võitlus Bogdan Hmelniški juhtimisel šlahta-Poola vastu oma sõltumatuse ja vene rahvaga ühinemise nimel.

Korneitšuki paremaid näidendeid on Suure Isamaasõja aine-
line «Rinne» (1942).

Näidendi keskpunktis on revolutsioonile ustav rindekomandör Ivan Gorlov. Ta võitles mehiselt Kodusõjas, kuid muutus siis upsakaks, jättis õppimise pooleli, mõistmata, et tänapäeval ei saa sõjategevust juhtida nii, nagu kaksikümmend aastat tagasi. Gorlov räägib uhkusega: «Sõdima pole ma õppinud akadeemiates, vaid lahingus... Ma pole teoreetik, olen vana sõjahobune... Ma pole harjunud kaua kabinetis istuma ja kaartide kohal pead vaevama. Sõda pole akadeemia. Peamine asi on — otsi vaenlast, löö teda seal, kus avastasid. Tegutse ilma arupidamiseta. Kas räägin õigust?» Selliste vaadetega muutus Ivan Gorlov hitlerliku armeega võideldes piduriiks. Ivan Gorlovi vigade tõttu satub operatsiooniplaan hädaohtu. Olukorra päästab teine armee, kes rakendab uut strateegilist plaani.

Rinde sõjanõukogu liige annab komandörile käskkirja errumineku kohta. Tema sõnades peitub näidendi peaidee: «Te olete vapper inimene ja meie suurele üritusele andunud. See on väga hea ja selle eest teid austatakse. Ent sellest ei piisa võiduks vaenlase üle. Võiduks on tingimata vaja veel oskust sõdida tänapäeva nõuete kohaselt, oskust õppida tänapäeva sõja kogemustest, oskust kasvatada uut noort kaadrit ja seda mitte eemale tõrjuda.»

«Rinne» on publitsistlikku laadi näidend. Selle väärtuseks on dramaatiliste konfliktide sügavus, satiir Gorlovi ümbritsevate loodrite ja pugejate kujutamisel, nõukogude väejuhtide, ohvitseride ja sõdurite realistlikudujud.

Sõjajärgseil aastail saab Korneitšuki draamaloomingu peamiseks teemaks loov töö. Ta kujutab nõukogude inimeste tööedusamme, toob esile meie tegelikkuses ilmnevaid kommunismi jooni ja võitleb kapitalistlike igandite esinemise vastu meie elus, võitleb kõige vastu, mis takistab meie edasilikumist.

Tähtsat osa sõjaaegses kirjanduses etendas **publitsistika**. See žanr võimaldas väga operatiivselt reageerida sündmustele ja täita neid ülesandeid, mis partei oli kirjanduse ette seadnud. Kirjanikud pidasid oma pühaks kohuseks esineda ajakirjanduses nõukogude inimeste ees. Eriti loetavaks said I. Ehrenburgi, kuid ka A. Tolstoi ja L. Leonovi artiklid. Nende aineks ja eesmärgiks on rahva heroiline võitlus, tema võitlusvaimu äratamine ja viha sisendamine metsiku vaenlase vastu; nende vorm on leidlik ja väljendusviis elamuslik. Nõukogude kirjanike sõjaperioodi artiklid kõlavad veel tänapäeval süüdistusena sõjaõhutamata vastu.

* * *

Nõukogude kirjanike sõnakunstilisel võitlusel fašismi vastu oli väga suur tähtsus. Kui eelmistel aastatel võis kirjanik mõnel juhul ka ainult vaatlejaks jääda, siis nüüd ammutas ta sõja tohutust traagikast ja rahva võitlusjõust unustamatuid elamusi. Seepärast ongi kogu sõja-aastate kirjanduses tunda autori kirglikku kaasa-
elamist. Sügav lüüriline tunne leidis järk-järgult tee lüürikast eepikasse.

ALEKSANDER FADEJEV

kuulub nõukogude kirjanike sellesse põlvkonda, kes kaitses kodumaa vabadust ja sõltumatust Kodusõjas ning astus ideeliselt karastatuna nõukogude kirjandusse.

A. Fadejev sündis 24. detsembril 1901. aastal Tveri kubermangus (nüüdne Kalinini oblast). Hiljem asusid vanemad elama Kaug-Itta Lõuna-Ussuuri krais. Hariduse omandamine algas külakoolis, jätkudes Vladivostoki kommertskoolis.

Fadejev polnud veel 16-aastanegi, kui algasid suured revolutsioonilised sündmused. Nooruk elas neile kogu hingest kaasa, seda enam, et ka ta vanemad võtsid revolutsioonilisest liikumisest osa. Kirjanik hindas seda aega järgmiselt: *Meil oli valida, kummale poole asuda. Valida oli vaja, sest seda nõudis südametunnistus... Meil polnud see raske. Õppisime oma vanemate krosside varal. Minu isa ja ema, kolkaküla velskrid, harisid alles ise maad... Tööliste ja talupoegade elu oli meile lähedane.* Vladivostokis elas Fadejev lähedase sugulase juures, kelle perekond pidas sidet Primorje kommunistliku organisatsiooniga. Selle perekonna mõlemad pojad langesid võitluses nõukogude võimu vaenlaste vastu.

1918. aastal astus Fadejev Kommunistliku Partei liikmeks ja võttis Vladivostokis osa pörandaalusest võitlusest valgete võimu vastu, hiljem võitles partisanina Koltšaki vägede ning Jaapani interventidega. 1921. aastal valiti Fadejev Kommunistliku Partei X ülevenemaalise kongressi delegaadiks; koos teiste delegaatidega

võttis ta osa kontrrevolutsioonilise Kroonlinna mässu mahasurumisest ning sai kindluse ründamisel raskesti haavata. 1924. aastal saadeti Fadejev Rostovi Doni ääres partei- ja ajakirjandustööle.

Tõsisemad suleproovid sündisid 20-ndate aastate alguses, pärast Kodusõjas, partisanivõitluses ning partei- ja ajalehetöös saadud rikkalikku elukooli. Tõeline kirjanikukuulsus tuli romaani «*Kaotus*» ilmumisega 1927. aastal.

Suure Isamaasõja ajal töötas Fadejev «Pravda» rindekorrespondendina Nõukogude Informatsioonibüroos. 1945. aastal viis ta lõpule oma parima teose — romaani «*Noor Kaardivägi*». A. Fadejev oli silmapaistev ühiskonna- ja kirjandustegelane, üks Nõukogude Kirjanike Liidu organiseerijaid ning juhte, oma elu viimasteil aastail rahuliikumise väljapaistvaid tegelasi, esindades Nõukogudemaad rahvusvahelistel kongressidel rahu, demokraatia ja kultuuri kaitseks.

1956. aastal võttis Fadejev endalt elu.

Ühes oma esinemises märkis Fadejev, et ta kuulub nende kirjanike hulka, «kes oma loomistöös toetuvad peaasjalikult tegeliku elu elavale kogemusele, isiklikule kogemusele». Need kogemused on aga lahutamatu koostisosa sellest kangelasvõitlusest, mida nõukogude rahvas pidas revolutsiooni ja sotsialistliku ühiskonna eest.

Juba varasem loomingujärgk, ehkki veel mitmeti ebaküps, kätkeb hilisema loomingu tugevaid jooni: võitlust kommunismi eest ning kommunismiajastu inimese vaimset ja kõlbelist sündi ning kujunemist.

Kirjanduslikult saavad need eesmärgid teoks alles romaanis «*Kaotus*» (1927).

Selle teose aluseks on kirjaniku isiklikud muljed võitlusest partisanisalgas Kaug-Idas.

Ülesehituse poolest on romaan lihtne. Komandör Levinsoni väeosa jälitavad jaapanlased ja valgekaartlaste salgad. Ägedates lahingutes murrab salk vaenlase piiramisrõngast välja. Enamik võitlejaist langeb, ellu jääb vaid 19, kuid lahinguülesanne on täidetud.

Kirjanik ei asetanud nimme pearõhku partisanivõitluse välistele sündmustele, vaid iseloomude kujutamisele. Sellele põhimõttele on allutatud teose kompositsioon tervenisti, isegi sel määral, et peatükid on pealkirjastatud tegelaste nimede järgi.

Romaani hinnatavamaid kordaminekuid on väeosa komandöri Levinsoni kuju. Väliselt tagasihoidlikus mehes peitub kommunisti vankumatu tahe ja revolutsiooniline sihikindlus. Võitlejana on ta karm ja kõikumatu, seltsimehena südamlilik ning abivalmis. Ajuti näeme tas inimlikke nõrkusi ja puudusigi, mis aga ei suuda revolutsionääri hingejõudu ja puhtust varjutada.

Levinsoni täiendab mõneti rühmakomandör Metelitsa, elurõõmus ja jõuline karakter, kelle hingesuurus ilmnes täies ulatuses siis, kui ta sat- tus valgekaartlaste kätte. Mõõdapääsmatu hukkamise lävel valdab teda üksainus mõte: «Kuidas saaks tema, Metelitsa... näidata neile inimestele, kes valmistuvad teda tapma, et ta neid ei karda, vaid põlgab.»

Kaevur Morozkas jälgib Fadejev pingelist sisevõitlust — vanast maailmast päritoleva ületamist revolutsioonisündmustes. See on raske ja piinarikas heitlus iseendaga; kuid proletaarne klassitunne ja käimasoleva heitluse loogika juhatavad Morozka õigele teele.

Ausatele ja veendunud võitlejatele on ideeliselt ja kõlbeliselt vastandatud Metšik, väikekodanlik unistaja ning mannetu egoist, vana ühiskonna pahede kandja. Argüksina oli ta valmis seltsimehi reetma ja revolutsiooni vaenlastega liituma.

«Kaotus» lõpeb väeosa hukkamisega; ellu jääb vaid käputäis inimesi. Kuid lugejat hoiab evelil kirjaniku idee: langenud andsid elu homse nimel, ellujäänud aga on valmis taas võitlema. Traagiline süžee leidis gorkilikult optimistliku tõlgenduse.

Sedasama aineklikku, mis oli aluseks «Kaotusele», nimelt Kodusõda Kaug-Idas, kasutas Fadejev veel lõpetamata jäänud romaanis «Viimne udeheelane».

1943. aasta veebruaris vabastas Nõukogude armee väikese kaevuriteasula Krasnodoni, ja kogu maailmale said teatavaks «Noore Kaardiväe», põrandaaluse komsomoliorganisatsiooni kangelas-teod.

«Noor Kaardivägi» loodi 1942. aasta septembris, varsti pärast Krasnodoni vallutamist sakslaste poolt, ja ta eksisteeris ligemale pool aastat. Põrandaalune rühm tuli toime suurte kangelas-tegudega. Pisut aega enne Nõukogude armee võidukat rünnakut Krasnodonile avastati organisatsioon sakslaste poolt. Rühma 56 liikme suhtes rakendasid fašistid kuulmatuid piinamisi ja elajalikku julmust. «Noore Kaardiväe» staabi liikmeile andis Nõukogude valitsus posthuumselt Nõukogude Liidu kangelase nimetuse.

Kirjeldatud sündmus sai faktiliseks aluseks Fadejevi romaanile

«Noor Kaardivägi».

Kirjanik uuris hoolikalt dokumente organisatsiooni tegevuse kohta ning kogus andmeid noorkaardiväelaste sugulastelt ja organisatsiooni ellujäänud liikmeilt. Selle erutava aine põhjal sündiski omapärane kunstiteos.

Noorte võitlusorganisatsiooni tegevusel rajaneb romaani sündmustik, selle liikmeskond aga moodustab tegelaste valdava osa. Ometi tuleb teost käsitada mitte dokumentaalse jutustusena, vaid kunstiteosena. *Minu romaan on rajatud faktidele. Sellegipoolest ei ole ta ajalugu. Enamasti on need faktid pärit tegelikkusest, kuid ometi on neis palju mõttekujutuslikku*, selgitab autor.

Romaani esimene variant valmis ja ilmus 1945. aastal, sel unustamatul aastal, mil Nõukogude armee saavutas ajaloolise võidu hitlerliku Saksamaa ning Jaapani üle. Selle võiduga on Fadejevi teos seotud nii ajaliselt kui ka ideeliselt. Hiljem töötas kirjanik teose olulises ulatuses ümber.

Romaan on ehitatud teravale ja dramaatilisele konfliktile nõukogude inimeste ja fašismi metsikute jõudude vahel. Tegelased

esindavad nõukogude rahva mitut põlvkonda, alates vanast kommunistist Ljutikovist ja lõpetades kümneaastase partisani Sašaga. Kooskõlas ajaloolise tõega kujutab kirjanik põrandaaluse parteiorganisatsiooni mitmekülgset tegevust fašistlike okupantide vastu peetava tagalavõitluse juhtimisel.

Esijoones kommunistide õlul lasuva vastutusriikka töö keskpunktis on põrandaaluse oblastikomitee sekretär Ivan Protšenko, energiline ja tark kommunist ning avalahingeline inimene. Tema tõekspidamised on kirjanik osanud hästi avada suhtumises naisesse ja lastesse: *Armastus elas neis nagu tuli tuha all. See lõi loitma katsumuste päevil, ühiskondlike vapustuste päevil, mure- ja rõõmupäevil.* Oma naisele, inimesele, keda ta kõige enam armastas, usaldaski Protšenko kõige ohtlikuma ja vastutusriikkama võitlusülesande.

Noorkaardiväelasi juhivad vahetult Krasnodoni rajoonikomitee sekretär Ljutikov. *Tema õpetused ei jätnud ükskõikseks... nad haarasid südameid, eriti noorte südameid, sest noorus süttib mõttest seda tugevamini, mida enam tugevdab mõtet näite jõud.* Inimesena kaastundlik, oli Ljutikov põhimõtteis kõigutamatu ja, kui tarvis, ka halastamatu. Eriti tähtsaks pidas ta noorte ohtlikus töös valvsust ja vastupidavust: *Mispärast hukkus Vassili Ivanovitš Tšapajev? Ta hukkus sellepärast, et tema patrullid olid magama jäänud ja vaenlase endi juurde lasknud. Olge valvsad, päeval ja öösel, olge täpsed.* Nende endi tegevus oligi sedavõrd oskuslikult korraldatud, et täielik pilt suudeti sellest taastada alles pärast sõja lõppu.

Näiliselt kõige vastandlikumad jooned — unistamine ja tarmukus, fantaasialend ja praktilisus, heasüdamlikkus ja halastamatus, tundelisus ja kaine arvestus, kirglik maiste rõõmude armastamine ja loobumine — kõik need näiliselt ühendamatud jooned kokku moodustasid selle põlvkonna ainulaadse palge.

Niimoodi on romaanis kujundatud Krasnodoni noorte koondportree. Seejuures on igaüks neist unustamatult isikupärane — ülemeelik ja hulljulge Sergei Tjulenin, elusse kiindunud ja tugeva enesedistsipliiniga Oleg Koševoi, keeva temperamendiga Ljuba Ševtsova, küpse ja keskendunud eluvaatega Ulja Gromova, uje, kuid vaimset rikkas Vanja Zemnuhov...

Nende vaimset ja kõlbelist elu on kujundanud nõukogude perekond ja kool, partei ideed ja hool; seda rikastavad sõprus, kultuurihuvid, loomupärane teotahe, ning ustavus ja armastus kodumaa vastu. Tähelepandav on usaldus vanema ja noorema põlvkonna vahel. Paeluv on noorte kangelaste moraalne puhtus. Nad on siirad nii sõpruses kui ka armastuses.

Siin ongi noorte heroismi ja sangaritegude peallikad.

Hingepuhtus ja ülevate tegude poole pürgimine ning dramaatilised kokkupõrked kohutava tegelikkusega rõhutavad noor-

tes kangelasromantikat. See väljapeetud heroiline paatos tugevdab noorte kangelaste ideelist ja kõlbelist mõju.

Noorte tegevuse ja nende karakteri kujundamisega on kooskõlas ka «Noore Kaardiväe» **kompositsioon**. Romaanis oleks nagu kaks sõlmitust: kõigepealt meie rinde läbimurdmine Donbassis ja Krasnodoni evakueerimine ning teiseks noorte organisatsiooni loomine, millega algab peateema arendamine. Vahepealsed sündmused, mis hõlmavad üsnagi suurt osa teosest, kannavad ekspositsioonilist iseloomu, kuid on sügavalt tähendusrikkad: siin avanevad noorte heroismi põhjused ja motiivid.

Noorte võitluse süzeeline kujundamine seostub paljude niitude kaudu vanema põlvkonnaga, revolutsiooniliste traditsioonide vaimuga. Noorkaardiväelaste isad ja emad elavad oma lastele kaasa. See ühtekuuluvustunne seob rohkearvulist tegelaskonda ja episoode.

Romaani põhikonflikt rajaneb võitlusel nõukogude inimeste ja fašistliku «uue korra vahel». **Vaenlaste leeri** kujutamisel on Fadejevile õnnestunud ajaloolise usutavusega maalida fašismi kiskjannägu. Seda esindab rida tegelasi, alates von Wentzelist, kelle lihvitud välimuse varjab paadunud kaabakat, sadistliku esseslase Peter Fenbongini. Sellesamasse maailma kuuluvad ka reeturid Reiband, Stetsenko, Fomin ja Võrikova.

Nende kaudu saab näitlikuks Gorki tabav ütlus: fašism pole midagi muud kui kodanliku ühiskonna parandamatute pahede kõige jäledam avaldus. Paljuütlevalt sümboolne on eriti Fenbong, keda tõukab röövtegevusele maniakaalne unistus rikkusest. Seejuures ei pea ta end põrmugi halvemaks neist, kes on rikastunud mitte just selsamal teel, kuid lõppkokkuvõttes ikkagi võõra vere, piinade ja kannatuste hinnaga. Vaidluses kujutletava eeskujuliku džentelmeniga veenabki Fenbong teda põhimõttelises ühtekuuluvuses.

Kahe nii kontrastse maailma kokkupõrge tähendas surmaheitlust ilma mingi kompromissita. Selles võitluses on palju dramaatilist pinget, palju valusaid kaotusi, kuid isegi traagiline lõpplahendus sisendab veendumust — võit kuulub nõukogude inimestes ja sotsialistlikus ühiskonnas kehas tuvale inimlikkusele ja arukusele.

Kahe maailma vastuseadmisega on kooskõlas teose kaks peamist stiililist laadi: nõukogude inimeste elu ja võitlus kõlab ülevates toonides, fašistide kirjanduslik karakteristika ulatub satiirist groteskini, milles hirmus ja võigas on ühendatud naeruväärsega. Kirjaniku tundetoon liigub eepilise jutustuse ja lüüri lise paatose vahel.

Kirjaniku varasema loominguga võrreldes on tugevnenud romantiline häälestus, eriti noorte kangelaste kujutuses. See sotsialistliku realismi olemusse kuuluv kangelasromantika tuleneb tegelikkusest. Romaani alguspeatükis võrreldakse Ulja

Gromovat liiliaga. Seejuures sulab väline ilu ühte hinge rikkusega. Vesirooside üle kummarduv tütarlaps oli *mustade laineliste juuksepalnikutega, helevalge pluusiga ja nii ilusate mustade silmadega, mis äkilisest seemisest valgustulvast laienesid ning niiskeks muutusid, et ta ise sarnanes selle vesiroosiga, mis tumedas vees vastu peegeldus.*

Heroilisest kõnele kirjanik elevuslikus ja erutatud ütlemissiisis; kiretuid, ükskõikseid lehekülgi romaanis pole. Iga episoodi ja tegelast meelestab kas kirglik ja siiras armastus või niisama kirglik ja siiras vihkamine. Paiguti omandab romaan proosapoeemi laadi. Seda muljet süvendavad lüürilised monoloogid, mis mõtestavad lahti toimuvat, hindavad tegelasi ja rõhutavad kirjaniku lähedust oma kangelastele. Mõnikord pöördub monoloog vahetult lugeja poole, näiteks Tjuleninile pühendatud XIII peatüki algus:

Kuidas sa käituksid elus, lugeja, kui sul oleks kotka süda, mis on tulvil vaprust, uljust, igatsust kangelastegude järele, aga sa ise oled alles väike, jooksed paljajalu ning jalas on sul ainult kuresaapad, ja inimkond ei taipa vähimatki, mitte kõige vähematki sellest, mille poole su hing püüdleb?

Hitlerlaste kallaletung pööras nõukogude inimeste elule nii järsult teise külje, et loodustki tunnetatakse uut moodi. Loodus on romaanis vahetult seotud kangelaste mõtetega kodumaast, möödunud õnneküllasest elust, eesseisvatest võitlustest ja ohtudest.

Lüüriline looduspilt romaani alguses sümboliseerib rahuliku elu võlu ja on kontrastiks järgnevatele sündmustele. Sellest mõjuvast idüllist kostab kurjakuulutava endena läbi kahurimürin. *Kui ma seda kuulen ja vaatan taevast, nii selget, näen puude oksid, rohtu jalge all, tunnen, kuidas see on päikesest soojaks läinud, kui meeldivald maa lõhnab, siis hakkab mul nii valus, nagu oleksin ma selle kõik juba igaveseks, igaveseks kaotanud.* Niimoodi tunneb ja mõtleb Ulja Gromova kauni looduse taustal ja kohutava tuleviku künnisel.

Teine näide looduse kaasaalavast mõjust.

See varasügisene öö oli nii saladuslik ja ilus hõbedase uduvinega jõe taga ning selle pisut imeva ja matsutava, justkui lapse hääletsusega, et keegi lastest ei suutnud vabaneda kummalisest tundest: kas nad tõepoolest peavad lahkuma jõest ja sellest häälest ning astuma võitlusse saksa vahipostiga, mingisuguste traataedadega, lukkudega?

«Noores Kaardiväes» on A. Fadejevil õnnestunud helisema panna inimhinge kõige kaunimad keeled. Noorkaardiväelaste kangelastegude sisu ja suurus ei tuhmunud suure rahvasõja lõppedes. See ulatub üle aegade valgustama kõiki, kes oma tööga jätkavad võitlust kommunismiürituse eest.

Küsimusi ja ülesandeid.

I

1. Tooge näiteid vaadeldava perioodi kirjanduselu keskendumise kohta Nõukogude rahvaste kangelasvõitluse ümber. Kuidas A. Tolstoi iseloomustas nõukogude kirjanike üksmeelset liitumist rahva võitlusega?

2. Millega seletada luule domineerimist sõja-aastate kirjanduses? Nimetage luule viljakamaid esindajaid ja meeldejäätavaid luuletusi. Lugege läbi katkendid M. Aligeri poemist «Zoja». Millised erutavad mõtted kerkivad noore kangelase kujutlusse? Milline motiiv ühendab seda teost P. Antokolski poemiga «Poeg»?

3. Milliseid teoseid Isamaasõja-aegsest proosakirjandusest olete lugenud? Nimetage meeldejäänud filme Isamaasõja ainetel.

4. Millist ülesannet täitis nende aastate publitsistika? Kelle publitsistlik looming omandas erilise mõju?

II

5. Lugege õpikust läbi peatükk A. Fadejevi elust ja loomingulisest teest.

6. Meenutage «Noore Kaardiväe» ainestikku ja saamislugu. Mis suunas kirjanik oma romaani ümber töötas?

7. Missugune osa romaanis on kommunistidel (Protsenko, Ljutikov)? Iseloomustage neid.

8. Fadejev on andnud Krasnodoni noorte kohta järgmise koondportree: *Näiliselt kõige vastandlikumad jooned — unistamine ja tarmukus, fantaasialend ja praktilisus, heasüdamlikkus ja halastamatus, tundelisuus ja kaine arvestus, kirglik maiste rõõmude armastamine ja loobumine — kõik need näiliselt ühendamatud jooned kokku moodustasid selle põlvkonna ainulaadse palge.* Kuidas mõista sõnade «näiliselt kõige vastandlikumad jooned» tähendust?

9. Püüdke võimalikult lühidalt ja tabavas väljenduses määratleda peamine noorkaardiväelaste (Sergei Tjulenin, Ljuba Ševtsova, Oleg Koševoi, Ulja Gromova, Vanja Zemnuhhov) karakteris.

10. Milles väljendub kahe põlvkonna lähedus ja võitlusühtsus?

11. Määrake romaani kompositsiooni iseloomulikud jooned. Milles avalduvad kaks peamist stiililaadi? Millist eesmärki teenib romantiline häälestus? Leidke lüürilisi monolooge ja mõtelge nende tähenduse üle. Jälgige looduse kujutamist ning selle seost ideelise suunitlusega.

NÕUKOGUDE KIRJANDUS SÕJAJÄRGSEIL AASTAKÜMNEIL (1945—1956)

Suur Isamaasõda lõppes Saksa fašismi ja Jaapani imperialismi purustamisega. Nõukogude rahvad pärisid ajaloo suurimas ja verisemas heitluses võidu — tee rahuliku ja loova töö ellu oli avatud.

Ometi ei suudetud üleelatud võitluspinget ja raskeid katsumusi meeltest ja mõtetest otsemaid kõrvale heita. Sõjapäevade heroism ja võidutunne elas inimeste südameis koos kaotuste valuga. Seepärast on loomulik, et sõja aine jäi aastateks ka kirjandusse erutavana ja värskena, nagu seda väljendab luuletaja A. Prokofjev:

Ma pole öelnud kõike veel. Ei ole.
On sõda lõppenud ju ammugi,
kuid suur on minu võlg veel sõdurile,
kes kodumaast ei andnud sammugi.

Suur ajalooline võit, mille tulemusena kujunes sotsialistlike riikide süsteem, oli sotsialismi jõu ning nõukogude inimeste moraalse üleoleku veenvaks kinnituseks. Sõjajärgsete aastate kirjanduse läbikäivaks jooneks ongi nõukogude elu ja nõukogude inimeste kõlbelise suuruse ja hingejõu kujutamine sõjaraskuste taustal. Liicati evis Nõukogude rahvaste kangelasvõitluse kunstiline valgustamine suurt tähtsust kogu maailma rahvaste rahuvõitluse ja vabadusliikumise virgutajana.

Kirjanduse täisverelist arenemist kammitse isikukultuse mõju, tõkestades elu avarat, igakülgset kujutamist ja sisendades rahulolu ning paraadlikkuse meeolusid. Kirjandusel kujunes nn. konfliktituse teooria, mis varjutas puudusi ja vastuolusid meie elus. Seesugune mõistegi ei ole kooskõlas sotsialistliku realismi ühe põhinõudega — kujutada elu tõetruult, tema vastuoludes ja edasiarenemises.

Need asjaolud ei suutnud ometi halvata nõukogude kirjanike valdava osa loomingulist vaimu. Meie paljurahvuseline kirjandus rikastus vaadeldavil aastail paljude teostega, millel on püsiv koht nõukogude kirjanduse varasalves.

Nagu eespool märkisime, püsis pärast sõda kirjanduses esiplaanil Suure Isamaasõja aine. Sõjapäevilt verivärskete sündmuste ajal loodud teostega võrreldes on Isamaasõja kujutamine nüüd sootuks süvenenum. Hoopis sügavamalt osatakse nõukogude inimese hinge vaadata, teda üldrahaliku võitlusega avaramas seoses kujutada. Ilukirjanduslikus perspektiivis käsitletakse ka fašismivastase sõja maailmaajaloolist tähtsust.

Nõukogude võitleja sisemaailma tungimine, tema vaprase allikate leidmise püüe on sõda kujutavatele teostele loomuomane, eriti **proosas**. Suure kunstivõidu on see andnud M. Šolohhovi jutustuses «*Inimese saatus*» (1956), selle peategelasel Andrei Sokolovis. Samasugust ideelist püüet võib täheldada ka Šolohhovi romaanis «*Nad võitlesid kodumaa eest*», mille peatükid ilmusid aastail 1943—1954.

Üks populaarsemaid teoseid Suurest Isamaasõjast on Boriss Polevoi «*Jutustus tõelisest inimesest*» (1946). Teose aluseks on tõsielu faktid — lendur Meresjevi ennastületav kangelastegu. Ometi ei ole siin tegemist ühe sõjasündmuse ümberjutustamisega. Kirjanik on järginud selliseid eeskujusid, nagu Furmanovi «*Tšapajev*», Ostrovski «*Kuidas karastus teras*», Fadejevi «*Noor Kaardivägi*», milles dokumentaalselt tõepärane on vormitud kunstiliseks üldistuseks.

Mis aitas poolsurnud lenduril uskumatud takistused võita, peaaegu teadvusetult lumel roomates omade juurde jõuda? Kas ainult enesesäilitamise instinkt? Jutustuse edaspidine arendus viib vastuse juurde. Meresjevil amputeeritakse jalad — ka eluperspektiiv näis segi paisatud. Kuid sealsamas haiglas aitab voodinaaber, kommunist Vorobjov Meresjevil tahtejõudu keskendada ja uuesti rivvi astuda. Nõukogude elu, sotsialistlik humanism ja sõprus sisendasid vaimujõudu.

Laias plaanis käsitleb sõja sündmusi Ilja Ehrenburgi romaan «*Torm*» (1947), niihästi ajas kui ruumis.

Tegevus hõlmab kogu sõjaperioodi ja areneb kolmel sõjakeerisesse kistud maal — Nõukogude Liidus, Saksamaal ja Prantsusmaal. Ajaloolises konfliktis on ühel pool patriotismi ja sotsialismi ideedest innustunud nõukogude inimesed ning teisel pool nende vaenlased — fašismi sünged jõud. Sellest tuleneb ka kontrast kujutuslaadis: patriootilises, ajuti lüürikasse kalduvas tundetoonis kujutab kirjanik nõukogulikku elu, satiirivärvides maalib ta fašistlikku keskkonda. Hea olustikutundmisega on nähtud elu Prantsusmaal, selle kahenemist suurkodanluse Prantsusmaaks, kes reetis rahva ja põhjustas häbitava kaotuse, ning töörahva Prantsusmaaks, kes ka kapitulatsiooni tingimustes võitlust jätkas. Romaan lõpeb õnneerutusega võidu ja rõõmuküllase tuleviku üle.

Sõjasündmuste taustal areneb ka Leonid Leonovi romaani «*Vene mets*» (1953) tegevus, ehkki teos kasvab probleemirikkuselt välja epohhi piiridest.

Eelkõige kütkestab autorit võitlus vene metsa eest, selle tähtsa ja kauni varanduse kaitsmise ja peremeheliku hooldamise eest. Oma kutsumusele andunud metsateadlase Vihrovi võitlus karjäärihilise ja põhimõttelageda kutsekaaslase Gratsinskiga loobki konflikti, millel on sügav ideeline tähendus. Seda enam, et sellega liitub ka noorsoo ideelise ja moraalse kasvatamise probleem.

Sellele suure kasvatusliku mõjuga teosele anti Lenini preemia.

Silmapaistva koha sõjajärgses proosas võitis ukraina kirjanik Oless Gontšar (sünd. 1918). Tema triloogia «*Lipukandjad*» (1947—1948) aineks on Nõukogude armee suured vabastuslahingud, vaenlase lõplik purustamine.

Sõjatemaatikast käsitlevatest proosateostest on tähelepanevad veel E. Kazakevitši «*Kevad Oderil*» (1949), V. Nekrassovi «*Stalin-gradi kaevikutes*» (1946), V. Panova «*Teekaaslased*» (1946) jt.

Mida enam ajas edasi, seda rohkem hakkab kirjanduses pinda võitma sotsialistliku töö teema, kuid mõnevõrra uues laadis. Varasem selleteemaline kirjandus (Gladkovi «*Tsement*», Šolohhovi «*Ülesküntud uudismaa*») kujutas tööriinnet otsesese klassivõitlusega ja sajanditepikkuse mahajäämuse likvideerimisega. Sõjajärgne kirjandus keskendub enam töö kommunistlike vormide vaatlusele meie ühiskonna uues arengujärgus.

Töölisklassi elu käsitlevatest teostest on esileküündivamaid V. Kotšetovi perekonnaromaan «*Žurbiniid*» (1952), milles jälgitakse ühe perekonna arengulugu tsaariajast tänapäevani. Kõiki Žurbine ühendab loomupärane tööarmastus. Perekonna viimane generatsioon on nõukogude tootmistöö eesrindlased.

Nõukogude kaasaega, seejuures ka töölisklassi elu käsitlevad Veera Panova lüürilised jutustused («*Kružilihha*», «*Aastajad*», «*Serjoža*»). Panova on lüüriline jutustaja. Tema teosed ei taotle monumentaalsust, kuid püüavad tungida inimeste sisemaailma, arutlevad nende moraalse ilu ja puhtuse üle.

Vaadeldava ajalõigu kirjanduses jääb üsna tagasihoidlikule tasemele kolhoosielu kujutamine ja seda esijoones isikukultuse tagasikiskuva mõju tõttu. Põllumajanduses esinevate puuduste ja vastuolude varjamise ning deklaratiivsuse ja ilustamise tendents viis elutõe moonutamisele ja kahjustas kunstilist taset selle ainevallas. Väljapaistvaimaks teoseks sellelt alalt on G. Nikolajeva romaan «*Lõikus*» (1950), kuid sellegi peamised kordaminekud on seotud peategelase sisearenguga eetiliste probleemide pinnal.

Alles pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953), kus põllumajanduse juhtimist ja ümberkorraldamist tõsisemalt arutati, pakkusid need probleemid kirjandusele erutavat ainet. Selle pöõret tähistava sündmuse kirjanduslikuks vastukajaks olid V. Ovetškini olukirjelduste kogu «*Rajooni argipäev*» ning V. Tendrjakovi jutustused ja olukirjeldused. V. Ovetškini olukirjelduste kogu omandas väga kiiresti populaarsuse. Autor nägi kol-

hoosielus tõsiseid puudusi, mis tõkestasid edasiminekut, aga samuti jõude, kes on suutelised elu edasi viima.

Paljud nimekad kirjanikud pöördusid sõjajärgsel perioodil ajaloolise aine poole. Esijoones tuleb märkida Konstantin Fedini (1892) romaane «*Esimesed rõõmud*» (1943—1945), «*Ebatavaline suvi*» (1947—1948) ja «*Lõke*» (1962), mis käsitlevad sotsialistliku revolutsiooni ajalugu. Need romaanid moodustavad suure triloo-gia nõukogude elu arenguloost.

Esimene romaan viib lugeja Stolõpini reaktsiooni aega, kujutades tollaegset revolutsioonilist pörandaalust võitlust tsaari survevalitsuse vastu. «Ebatavalise suve» sündmused aga toimuvad Kodusõja tandril, ränkades lahingutes valgekaartlaste ja interventidega Lõunas. Vaadeldavais teoseis on peategelasteks kommunistid Izvekov ja Ragozin, kelle siseelu on kujutatud suure süvenemisega. Nende kangelaste olemusjooneks on ergas tulevikutunne, kommunistliku homse paatos. Ses mõttes on tänapäevakõlalised Izvekovi sõnad: *Ükski lend taevasse ei ole võimalik maata. Selleks et lennata üles, peab olema tugev alus. Praegu me võitleme selle aluse eest. Nimelt praegu. Ehitame tuleviku lennuvälja...*

Minevikuainet käsitleb ka Fjodor Gladkovi autobiograafiline sari — «*Jutustus lapsepõlvest*» (1949), «*Põgenikud*» (1950) ja «*Kurjad ajad*» (1954). See triloo-gia, mis on tugevasti mõjutatud Gorki autobiograafilistest teostest, jutustab avaras eepilises laadis rahva võitlusteest. Alustanud oma jutustust väikese Volga-taguse sünniküla raamidest, jõuab kirjanik järk-järgult suurte revolutsiooniliste sündmuste kujutamiseni.

Omapäraselt oskavad näha ja kujutada inimese sisemaailma lühizanri meistrid M. Prišvin ja K. Paustovski.

Prišvini loomingu paelumamaks jooneks on sügav loodusetundmine, loodusnähtuste mõtestamine ja poetiseerimine. Ta peabki oma loomingu eesmärgiks *otsida ja avastada looduses inimhinge kaunimaid külgi*. Sellele ainele ja kujutusviisile on kirjanik valinud sobiva žanri — miniatuuri, mis sageli läheneb proosaluuletusele (jutukogud «*Päikese varaait*», «*Mastimets*», «*Polaarmaade mesi*» jt.).

Looduse ilu sügav tunnetamine on omane ka Paustovski loomingu- le. Selle taustal kujutab ta loovat inimtööd. Sõjajärgsesse aega kuuluvad sellised teosed, nagu «*Jutustus metsadest*», «*Mere sünd*», kirjanikutööd käsitlev raamat «*Kuldne roos*» ja mitu näidendit.

Sõjasündmuste järeltunnetamine on tooniandev ka kõnesolevate aastate **luules**. See kõlab K. Simonovi, A. Tvardovski, M. Issakovski, A. Prokofjevi, A. Surkovi jt. värssides, kelle luule- elamused olid pärit otse rindeteedelt. Ulatuslikumalt arendab neid muljeid A. Tvardovski oma poemis «*Maja tee ääres*» (1946).

Sõjakujutustest kasvab otse välja rahuvõitluse teema.

Sellele on pühendatud K. Simonovi luuletsükkel «Sõbrad ja vaenlased» (1949), paljud A. Surkovi, N. Tihhonovi jt. luuletused.

Sõjajärgses **dramaturgias** on esimesi märkimisväärseid saavutusi K. Simonovi näidend «Vene küsimus» (1947), mille aluseks on kogu maailma erutav konflikt rahu ja progressi jõudude ning taas sõjameeleolusid ergutava imperialistliku leeri vahel. Sellegi žanri kujutusväljast ei jäänud kõrvale Suure Isamaasõja aine. Juba sõja ajal ilmunud A. Korneitsuki näidendile «Rinne» lisandus 1945. aastal B. Lavrenjovi «Nende eest, kes merel». Oleviku vahetu kajastamine paistab silma A. Sofronovi näidendis «Ühes linnas» ja «Moskva iseloom».

* * *

1954. aasta detsembris toimus nõukogude kirjanike teine üleliiduline kongress, mis tegi kokkuvõtte nõukogude kirjanduse arengukäigust ja saavutustest, alates esimesest kongressist (1934). Kongressi töö keskpunktist oli loominguiline arutlus sotsialistliku realismi probleemide üle. Kriitika alla võeti nn. konfliktituse teooria, mis isikukultuse aastail tõukas kirjandust elu vastuolude summutamise teele ja põhjustas paljude kirjanike loomingu tegelikkuse ilustamist. Ühtaegu mõisteti hukka ideelageduse ja nõukogude tegelikkuse halvustamise tendentsid.

Olulist tähelepanu pööras kongress positiivse kangelase probleemile kui sotsialistliku realismi juhtprobleemile. Suure hoole ja tõsidusega suhtus kongress meie kirjanduse stiili ja vormi küsimustesse, ergutades kirjanikke uute kunstivahendite ja kujutusvõtete otsingutele.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Nimetage kirjanikke, kes tulemusrikkalt viljelesid Suure Isamaasõja ainet, ja nende paremaid teoseid.
2. Nimetage nõukogude rahva ülesehitavat tööd käsitlevaid teoseid. Mille poolst V. Ovetškini «Rajooni argipäev» oli tolle aja kirjanduses uudseks teoseks?
3. Milline ajaloolist minevikku käsitlev silmapaistev teos kuulub vaaeldava perioodi nõukogude kirjandusse?
4. Milline kirjanduselu suursündmus toimub kõnesolevas ajalõigus?

Ei unusta ma toda paika,
kus suitsend kaski kannab nõlv.
Sel nõlval seisis sepikoda,
kus möödus minu lapsepõlv.
Mul ääsi helk ja lõõtsa nagin
ja tõkati ning suitsu lehk
ja muldne põrand, tahmund lagi
on meeles veel neist päevist ehk,
kui emake, mind kandes süles,
kakkskümmend ise vaevalt täis,
mäest kergejalgselt lippas üles -
ta sinna lõunat viimas käis...

Niisugusena näeb

ALEKSANDER TVARDOVSKI

oma kodupaika kolkaküla Smolenski kubermangus, kus möödusid luuletaja lapsepõlv ja noorusiga. Tvardovski sündis seal 1910. aastal külasepa pojana.

1928. aastal asus noormees Smolenskisse, kus õppis pedagoogilises instituudis ja tegi ajalehtedele kaastööd. Hiljem lõpetas ta Moskvas filosoofia, kirjanduse ning ajaloo instituudi.

Värsikatsetusi alustas Tvardovski õige varakult; need ilmusid kohalikes ajalehtedes. Kirjanduslikke harrastusi ergutas vene klassikute, eriti Nekrassovi innukas lugemine ja sügav huvi rahvaluule vastu. Esimeseks kirjanduslikuks õpetajaks ja nõuandjaks oli M. Issakovski, Tvardovski kaaslinlane, tol ajal juba tuntud poet. 1936. aastal ilmus Tvardovski poem «Muraavia maa», mis tõi noorele autorile laialdase tunnustuse.

Suure Isamaasõja esimestest päevadest kuni sõja lõpuni töötas Tvardovski rindeajakirjanikuna.

Kas neli rasket sõja-aastat
ei rännanud ma rindeteil?
Kas ma ei teinud kõike kaasa,
ei loksund kõigis sõidukeis?
Ma kõigest osa sain, ja kasu
tõi minule see karm režiim...

Sõjamuljete ajal sündis hulk luuletusi ja poeem «Vassili Tjorkin» (1941—1945). Sõjajärgse loomingu tähelepanndavad saavutused on poemid «Maja tee ääres», Lenini preemiaga autasustatud «Kaugused kauguste taga» (1961) ja «Tjorkin teises ilmas» (1963).

* *
*

Tvardovski poeediloomusesse kuulub lakkamatu loomingu line otsimine, tõejanu, suur vastutustunne nõukogude lugeja ees:

Vaid sina seisad meeles mul.
Vaid sinu pärast kogu elu
ma olen komandeeringul
ja puhkust endale ei luba
ja rahu iialgi ei saa...

Oma loomingu algusjärgus viljeles Tvardovski peamiselt lüürikat. Tooniandvaks ainealaks olid kolhoosiküla elu ja töö, need suured muutused, mis toimusid talurahva elukorras ja teadvuses. Erilise tundesoojusega suhtub poeet töötavasse naisesse, tema töösse uues ühiskonnas. Sellekohased luuletused on vastandiks Nekrassovi luulele, mis kujutab vene naise karmi elusaatust tsarismi tingimustes.

Isamaasõja-aegses luules kõlab nõukogude rahva kangelasmeel («Ballaad Moskvast», «Suur suvi» jt.) ning fašismi raevukas hukkamõist («Vihkamise sõna»). Sõjajärgses luules on tooniandvad rahuvõitluse ja loova töö motiivid ning julge näkkuvaatamine kõigele, mis isikukultuse aegade pärandina meid kammitseb.

Rööbiti lüürikaga areneb Tvardovski loomingu ka avar eepiline kujutusviis. Esimeseks küpseks viljaks sel alal on poeem «Muraavia maa» (1936), mille teemaks on nõukogude küla astumine kolhoosikorra teele.

Poemi peategelane, väiketalonik Nikita Morgunov hoiab kümne küünega kinni oma eramajapidamisest. Ta on kuulnud õnnistusrikkast Muraavia maast, kus talupojad elavad jõukalt ja kellestki sõltumata. Seesugust õnnemaad asubki Nikita otsima. Teekonna kestel näeb ta palju — laostuvat ja vaenulikku kulaklust, virelevaid ja põikpäiseid üksiktalupoegi. Sedamööda kuidas elupilt avardub, varisevad põrmu illusioonid jõukast ja murelahedast peremeheelust. Morgunovi rännu lõppjaamaks on kolhoos. Siiras jutuajamin kolhoosi esimehega ja kolhoosielu jälgimine omaenda pilguga kinnitavad Nikitas lõpliku veendumuse:

Nüüd aga kõik on selgem mul,
poolt ilma olen näind.
Kurb ainult see, et hiiglahulk
tööpäevi kaotsi läind.

See pisut humoristlik puänt võtab tegelikult kokku paljud katsumused ja kannatused, sügava mure elu ja tuleviku pärast ning tähistab väljajõudmist kolhoosikorra lootusrikkale teele. Poemi süžee on üles ehitatud peategelase rohketele kohtumistele mitmesuguste inimestega. Seesuguses süžeearenduses on tunda Nekrassovi poemi «Kellel on Venemaal hea elada» mõju. Õnnestunult on kasutatud rahvaluule eeskujuga ja motiive.

Sõja ajal kirjutas Tvardovski värssföljetone elutargast sõdurist Vassili Tjorkinist, kes kõigist olukordadest võidumehena välja tuleb ning rindel kangelasteo imesid korda saadab. Tjorkini kuju hakkab järk-järgult aina selgemaid piirjooni omandama ning sügavamalt sisu kehastama. Niiviisi sündis sõja-aastate vältel poem «**Vassili Tjorkin**», mis sai nõukogude lugejate, eriti rindevõitlejate lemmikteoseks. Poem hõlmab kõiki sõja põhietappe, alates esimestest sõjapäevadest ja lõpetades võiduga vaenlase üle.

Kõiki sündmusi ühendab peakangelane Vassili Tjorkin. See ere ja paeluv tegelane köidab lugejat algusest peale. Ja ometi ei ülanda autor teda legendaarse kangelase tasemele.

Tjorkin, mis ta on ja kes?

Ausalt ütleksime:

ta on päris lihtne mees,
täitsa tavaline.

Muide, ta on selliseid,
eal kes meelt ei heida —
igas roodus, rühmas neid
alati võib leida.

Sõja algusjärgus, mil Nõukogude armee pidi vaenlase ülevõimu ees taanduma, ilmutab Tjorkin talle loomuomast optimismi:

Kordasin ühtainsat vestlust:

«Ära lase longu pead!»

«Ei jää löksu — läbi murrad,
kui ei sure — ellu jääd.

Tuleb aeg, need kodunurgad
jällegi on meie käes!»

Poemi järgmised peatükid jutustavad mitmesugustest rindejuhtumustest ja võitlusepisoodidest Tjorkini sõduriteel. Autor tutvustab oma kangelast ikka uuest ja uuest küljest. Kord on esiplaanil Tjorkini vaprus («Tjorkin on haavatud»), kord toonitatakse tema tagasihoidlikkust («Aumärgist»), kord leidlikkust ja julgust («Kes laskis?») ning loomupärasest lõbusust ja huumorit («Lõõtspill»). Erilise tundesügavusega on kirjutatud peatükk «Surm ja sõdur». Haavatuna lumeväljale jäänud Tjorkin trotsib saagimaist vikatimeest:

«...Nutan, ulun valust karmist,
kaon või väljal jäljetult,
aga minu allaandmist
eal ei maksa loota sul!»

Autor on leidnud nõukogude võitleja elutahtele ja vaimujõule suurepärase poetilise väljenduse: usk elusse ja võidusse on tugevam surmast.

Kokkuvõttes saame Tjorkinist tuhandete ja tuhandete võitlejate koondportree. Kirjanik rõhutab seda sihipäraselt terve pea-

tükiga «Tjorkin — Tjorkin», milles kohtuvad kaks nimekaimu, kaks Tjorkinit. Värsid

Igal rühmal minu poolest
oma Tjorkin olla võiks

rõhutavadki selle peatüki mõtet.

Poemile annab erilise veetluse autori ja tema kangelase seesmine lähedus, nende tunnete ja mõtete poeetiline ühtesulamine, mida luuletaja ka ise märgib:

Kodumaale raskel tunnil,
Vasja Tjorkin, olen ma
rindeteedel, sõja sunnil
sõbraks saanud sinuga.

Tvardovski poem kätkeb rahva kangelasmeelt ja elujõudu, mis karmil sõjaajal nii eredalt ilmsiks tuli. Ühtaegu ulatub autori mõte kõrgemale rindeolustikust ja võitluse üksikepisoodide kujutamisest; ta näeb selgesti käimasoleva võitluse suurt maailmaajaloolist tähtsust ning ülevat ja õnnetoovat lõpptulemust, mille tuhanded ja tuhanded tjorkinid kangelasvõitluse ja elu hinnaga kätte võitsid.

«Vassili Tjorkin» on oma sisusügavuse ja kõrge poeetilise meisterlikkuse poolest nõukogude kirjanduse tippsaavutus.

Tvardovski poem «**Kaugused kauguste taga**» on valminud terve aastakümne jooksul ja peegeldab luuletaja ande suurust ning luulekunsti küpsust.

Poem on kirjutatud reisipäeviku vormis, tema peatükke seob lüüriline kangelane, kes kaugesõidul Moskva—Vladivostok vaatab tunde- ja mõtteerksa pilguga elu enda ümber, mõtiskleb kaasaja, lähema ja kaugema mineviku üle. Seesugune ülesehitus, mida poemi puhul vene ja maailmakirjanduses on laialdaselt viljeldud, loob rohkesti võimalusi probleemide avardamiseks.

Juba alguspeatükid nakatavad lugejat mõtte- ja probleemirikkuse ning erutava meeoluga, mis luuletajat ennast juba reisi hakul valdab. Autor astub algusest peale lugejale väga lähedale, nad on otsekui vestluskaaslastena kodunenud. Seda meeleolulist intiimsust süvendavad tundeHELLAD pildid luuletaja lapsepõlvest ja noorusajast, kodupaigast ja lähedastest inimestest («Kaks sepapada»). Ometi ei jää need lugejale üksnes ajakaugeks idülliks — neist sünnivad tähendusrikkad mõtisklused rahva elust.

Peatükkides «Siberi tuled», «Angaraal», «Seitse tuhat» kangastub kodumaa suurus, võimsus ja ilu, rahva jõud ja võitlev minevik. Seda kõike sümboliseerib suur ja kaunis Volga, «Euroopa-Vene vete ema»:

Ta kaua voolas keset steppi,
kus tema iidne ase on,
ja läände mööda kivitreppi
siis sinna läks, kus voolab Don,
teed kõigi meredeni rajas —
nii meie päevil tõeks sai see,
mis unelm oli Peetri ajal,
põlvkondi erutav idee,
suur siht ja tungiv tarve, mida
ka keset kõiki tuhandeid
muid töid ja tarbeid silmas pidas
suur Lenin, kui ta juhtis neid...

Neis peatükkides on luuletaja kaasajatunne, kommunistliku eluperspektiivi nägemine eriti sugestiivne.

Mõttega rahva tulevikust on otseühenduses arutlused inimeste üle, kes seda rajama peavad. Peatükis «Moskva teel» näeme neid kahe noore inimese näol, kes on leidnud teineteise ja elumõtte:

Ei taha silmakirjatseda,
justkui ei paeluks Moskva meid,
et järsku maha jätta teda
ei ole hale meel. Oh ei,
mul kahju on ta tulesärast.
See kaugusest veel kaunim näib.
Kas aga Moskva ilu pärast
ma peaksin käima longuspäi
ja kandma nahahoidja nime?
Ei, selleni mind küll ei vii!
Me omal soovil saabusime.
Eks ole, naine, on ju nii?

Neid kaht kaasajale tõeliselt ustavat noort ellu saates ei jäta autor iseloomustamata ka teistsuguseid:

... Üks linna ehitab Kamtšatkas,
kuid maja Moskva külje all,
ja teine taob küll vastu rinda,
et ta on Siberile truu,
kuid Moskva elamisepinda
ei anna käest ta küljeluu...

Tvardovski paelub lugejat kõigepealt siira ja üleva kodaniku-tundega, mis seob teda kodumaa ja rahva saatusega. See sügav tunne rajaneb osasaamisel rahva saatusest heas ja halvast:

Su teed, oh rahvas, kaasa tehes,
veel olgu eel mistahes käänd,
su toel ma ikka sirgeks jään,
mu kilp ja sau,
mu elu ehe,
mu kõigi laulude refrään!

Vastutustunne rahva ja partei ees kujundab kirjaniku loomistöö eetika ja eesmärgi ning nõuab nii heale kui halvale mehist ja

julget silmavaatamist. Luuletaja meenutab südamevaluga neid aegu, mil isikukultuse vari meie elul lasus («Nii see oli»), varjamaata tõde, kui raske ja kibe see ka poleks:

Ei poe me vabanduste taha:
«See möödus on... Nüüd ühest suust
me salgame kõik lihtsalt maha...»
Ei, me ei ole sellest puust.

Peatükis «Lapsepõlvesõber» kõlab see teema erilise tundesügavusega — ta on avatud kirjanikule väga lähedase inimese elusaatuse najal. Selles on palju valusat traagikat, kuid kuskil ei loorita minevik luuletaja optimistlikku elluvaadet, usku rahva jõusse, partei õiglasse tahtesse ja taas leninlikule teele pöördunud kaasaega:

Said vabaks nagu paisu takka
jõud, mille võimas hoog ei lakka,
ei peatu mingi tõkke ees.
Me edu eitama ei hakka
nüüd sõber ega vihamees.

Vaadeldavas teoses on palju elevust ja pinget, on nooruslikku teguderomantikast ja tarka, sügavamõttelist eluvaatlust. Igas värsis on tunda kaasaja elavat tukset; poeem tervikuna ongi kirglik kutse kommunistlikku homsesse.

Tvardovski viimases poeemis «Tjorkin teises ilmas» (1963) kohtuvad lugejad vana tuttavaga — ammust ajast koduseks ja armsaks saanud sõduri Vassili Tjorkiniga. Uus kohtumine on üllatavalt ebaharilik.

Tjorkin on uusaasta ööl lahingus langenud ja saabub teise ilma. See ümbrus paneb sõduri lausa jahmatama:

Madalam on võlvikaar,
valgus märksa napim.
Ümber tuntud inventar:
seifid, nišid, kapid.
Riiulid seal asuvad
otsekui apteegis,
köited hiiglasuna,
kaustad, kartoteegid.
Võimsa võre taga on
vägev laud, mil vägev
sisemine telefon.

Esmasest kokkumisest toibunud, asub ta ennast uues keskkonnas vormistama. Kuid sellega seoses satub vahva sõdur uskumatute takistuste bürookraatlikku labürinti:

Andis andmed oma soost.
Algas äti eluloost.

— — — — —
Jätkas, kuni oli reas
kõik ta üles lugend,
need, kes elavate seas,
need, kes mulda pugend.

Paljude sekelduste järel kohtab Tjorkin vana rindesõpra, kes talle teise ilma sisekorralduse üksikasju tutvustab. Ühtaegu saab ta teada, et maa peal on toimunud suuri muutusi: seal valitsevad arukus ja õiglus. Nupuka sõduri peas küpseb otsus. Kui sõber talt tulevikukavatsuste üle pärib, vastab Tjorkin kõhklemata:

«Arvan nii, et elan veel.»

Ja tjorkinliku leidlikkusega asubki ta oma kavatsust ellu viima.

Poem on satiiriline. Teise ilma keskkond ja asukad on isikukultuse aja teravmeelne allegooria. Tjorkini, vakra sõduri terve loomuse paigutamine sellesse keskkonda loob eriti pineva vastuolu. Selles, kuidas Tjorkin ennast taas normaalsesse ellu välja võitleb, väljendub sümbolisel kujul nõukogude rahva elujõud, otsustav jagusaamine isikukultuse raskest pärandist.

A. Tvardovski on oma loominguga tõusnud nõukogude luule tippu, ta on andnud küpseid luulevilju, mis rikastavad miljoneid lugejaid nii meil kui mujal. Tvardovski põhiteosed on ilmunud ka eesti keeles, peajasjalikult A. Sanga tõlkes.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Lugege õpikust läbi ülevaade A. Tvardovski loomingust. Nimetage tema põhiteoseid. Leidke poemist «Kaugused kauguste taga» peatükke (katkendeid), milles luuletaja teeb tagasivaateid oma elu lähemasse ja kaugemas minevikku. Jälgige luuletaja mõtisklusi iseendast ja möödunud luuletuses «Ei, ma ei tohi nuriseda...» (Vt. õpiku lisa.)

2. Missugust ajajärku nõukogude elust kujutab poem «Muraavia maa»? Millist luuleteost vene klassikalisest kirjandusest meenutab see poem oma ülesehituse poolest?

3. Lugege läbi poem «Vassili Tjorkin». Milles seisneb peatüki «Surm ja sõdur» sügav mõte? Millist ideelist taotlust teenib peatükk «Tjorkin — Tjorkin»? Milline põhimeeleolu valitseb poemis algusest lõpuni? Koostage suuline vastus teemal «Millisena kujutan nõukogude võitlejat Vassili Tjorkinit?» Mis on selle teose suure populaarsuse aluseks?

4. Iseloomustage poemi «Kaugused kauguste taga» ülesehitust. Millised kaalutlused võisid autorit ajendada just sellist kompositsioonilist lahendust valima?

Milliseid probleeme meie rahva olevikust ja minevikust käsitletakse peatükkides

- a) «Lapsepõlv», «Nii see oli»;
 - b) «Moskva teel»;
 - c) «Kirjanduslik kõnelus», «Teel»;
 - d) «Siberi tuled», «Angaraal», «Tee lõpul», «Uute kaugusteni»?
5. Lugege õpiku lisast läbi luuletused «Emale», «Aknapooled valla lõin...», «Loll oled, surm...». Milline tundetoon nendes luuletustes (ja kogu Tvardovski luules) on valdav?

6. Mis paelub teid Tvardovski luules kõige enam?

NÕUKOGUDE KIRJANDUSE ARENGUJOONI KOMMUNISMI EHITAMISE ETAPIL

Kahe sõjajärgse viisaastakuga taastas Nõukogude Liit purustatud rahvamajanduse ja arendas seda niisugusel määral, et võis päevakorda võtta meie maa peamise ülesande — kommunismi ehitamise. NLKP XX kongress (1956) mõistis hukka isikukultuse kui marksismile-leninismile vastuvõtmatu nähtuse ning taastas leninliku seaduslikkuse ja elunormid partei ja kogu ühiskonna elus. See oli pöördeliseks sündmuseks meie maa elus, kõrvaldas tõkkes majanduse ja kultuuri arengu teelt. NLKP XXII kongress (1961) võttis vastu uue NLKP programmi, NLKP XXIII kongress (1966) määratles teaduse saavutustele toetudes Nõukogudemaa majandusliku ja kultuurilise edasiarenemise järgnevaks viisaastakuks.

Kommunismile jõudmine eeldab suuri muutusi ühiskondlikes suhetes, kogu ühiskondliku elu korralduses. Inimene kujuneb uueks. Tulevikuinimese vaimse ja kõlbelise elu kujundamisel on ülimalt tähtis osa kunstil ja kirjandusel. Nõukogude kirjanduse olemusjooned ja arengusuunad on kokku võetud NLKP programmis. Selles öeldakse:

Nõukogude kirjandus ja kunst, mis on tulvil optimismi ja elujaatavaid kommunistlikke ideid, etendavad suurt ideelis-kasvatustlikku osa, arendavad nõukogude inimeses uue ilma ehitaja omadusi. Kirjandus ja kunst peavad olema rõõmu ja innustuse allikaks miljonitele inimestele, väljendama nende tahet, tundeid ja mõtteid, aitama kaasa nende ideelisele rikastamisele ja kõlbelisele kasvatamisele.

Kirjanduse ja kunsti arenemise peajooneks on kindlustada sidemeid rahva eluga, tõetruult ja kunstimeisterlikult kujutada sotsialistliku tegelikkuse rikkust ja mitmekesisust, innustavalt ja ilmekalt esile tuua uusi, tõeliselt kommunistlikke nähtusi ning paljastada kõike seda, mis takistab ühiskonna edasiliikumist.

Rahvalikkuse ja parteilisuse printsüübile rajatud sotsialistliku realismi kunstis on julge novaatorlus elu kunstilisel kujutamisel ühendatud maailmakultuuri kõigi progressiivsete traditsioonide ärakasutamise ja edasiarendamisega. Kirjanike, kunstnike, heliloojate, teatri- ja filmitegelaste ees avaneb laialdane tegevusväli

isikliku loomingulise initsiatiivi ning kõrge meisterlikkuse avaldamiseks, loominguliste vormide, stiilide ja žanride varieerimiseks.

Nende eesmärkide kõrgusel võib seista üksnes sotsialistliku realismi meetodi alusel loodud ja kommunismi ehitamist teeniv kirjandus. Seepärast on mõistetav Kommunistliku Partei püsiv hool ja tähelepanu kirjanduse ideelise selguse ja kõrge kunstitaseme eest. Tähtsates parteidokumentides on üksikasjaliselt käsitletud kunstiloomingu sisu ja suuna küsimusi. Kirjandust hingestavad kahekümnenda sajandi kõige üllamad ideed: rahu, kommunism, inimeste õnn.

Suurt eesmärki — olla rõõmu ja innustuse allikaks miljonitele, kasvatada inimesi partei eesmärkide vaimus — täidab kirjandus nii uut, kommunistlikku toetades kui ka vananenut, negatiivset hukka mõistes ja välja naerdes.

Isikukultuse mõju kallutas kirjanikke tegelikkust lihtsustama, vastuolusid ja puudusi varjutama, inimese sisemaailma lihtsustama. See tõi kaasa elu pealiskaudse kujutamise, illustratiivsuse.

Kuid sotsialistliku realismi kõige kõrgem kriteerium on elutõde. Selle põhimõtte valgusel analüüsis nõukogude kirjanduse olukorda ja edasilikumise teid Nõukogude Liidu kirjanike III kongress, mis toimus 1959. aastal. Erilise keskendumisega arutati kirjanduse suhet kaasajaga ning positiivse kangelase tähtsust kirjanduses.

Kongressil märgiti, et nõukogude kirjanduse paremaid saavutusi ühendab elunähtuste kunstiline kujutamine inimese sisemaailma sügavama nägemise kaudu. Peamiseks meie kirjanduses on sügav humanism, kõikehõlmavaks teemaks — inimese-teema.

Uus, loomiserõõmus õhkkond innustas kirjanikke uut sõna ütlemata, kommunismi rajamisest osa võtma. Tähelepanavat loomingulist elavnemist võib märkida nõukogude kirjanduse hilisemas arengus.

Partei XX kongressi järgses luules võib täheldada vanema põlvkonna luuletajate (N. Assejev, A. Prokofjev, M. Svetlanov jmt.) loomingulist virgumist.

Uue värskusega kõlavad Majakovski sõbra ja luulekaaslase N. Assejevi värsid. Tema luules paneme tähele niihästi majakovskilikus laadis lüürilis-publitsistlikku kodanikuluulet kui ka peent lüürikat sõprusest, üksmeelest ja õnnest.

Tugeva kodanikutundega on A. Prokofjevi luule, kelle kogule «Kutse rännakule» anti 1961. aastal Lenini preemia. Selles teemade ja meeolude poolest rikkas kogus on kõige tähelepandavam kiindumus kodumaasse ja rahvasse:

Tean — süda silmadest näeb kaugemale,
tal pole kaldaid, nagu öeldakse, —
kõik, mis mu sünnimaale halb ning vale,
ka minule on halb ning vale see.

Prokofjevi luule hõlmab hilisema nõukogude luule tugevaid külgi: kaasajatunnet, lüürilist kodumaa-armastust, looduse ilu siirast tunnetust. Värskelt mõjub luuletaja nooruslikkus ja ajaga kaasapõlemine.

Alles jää, mu põue põlemine,
ära jahtu, hinges õhkuv lõõm!
Kannatlikkus, ära tuimaks mine!
Teie seltsis on mul käia rõõm.

Lähnen, kuhu eales tee mind kannab,
selge sõna värssi toidab mul,
suudan rahva armastama panna
seda tuld, mis rinnas loidab mul.

Kõige enam rikastab nõukogude luulet neil aastail A. Tvardovski. Tema luuletuste ja poemi «*Kaugused kauguste taga*» lüüriline kangeline on väga sugestiivne; ta sisendab kommunistlikku ausust ja põhimõttekindlust, ergutab elus uut ja edasiviivat nägema, harib pinda tõeliselt kauni mõistmiseks. Kõigest ülekäivalt mõjub humanism, ühtekuuluvuse tunne kommunismi ehitava rahvaga:

Ma armastan, ja kogu aja
just nagu ustav armastaja
koos sinuga käin igal pool.

Ja ükski vägi mind ei peata,
ei elu teel,
ei surma teel.
Maailmas kiindumust ei teata,
mis oleks sellest suurem veel.

Nõukogude luulesse on andnud neil aastail väärtuslikku lisa veel K. Simonov, M. Issakovski, O. Bergholz, V. Lugovski jpt.

Proosakirjanduses võime täheldada suuremat kaasajapüüdu ja karakterite süvenenud kujutamist, eriti suurvormides. Nähakse sügavamalt inimese sisemaailma, jälgitakse tema tegutsemise ja käitumise motiive.

Laialdast tähelepanu pälvis G. Nikolajeva romaan «*Võitlus teel*» (1957). Selle teose peategelasesse, insener Bahhirevisse ongi kirjanik püüdnud koondada seesuguseid jooni, mis peavad oma-seks saama kommunismi rajavatele inimestele, ja õnnestunult. Me usume Bahhirevit tema võitluses rutiini, alalhoidlikkuse, võltsi ja silmakirjaliku vastu. Tema energiaküllus ja veendunud jõud nakatavad tervet kollektiivi. Loominguline rahutus ja progressi eest võitlemine ongi kirjaniku ideeliseks taotluseks. Bahhirevi tööandumus ja entusiasm meenutab L. Leonovi romaani «*Vene mets*» peategelast Vihrovit.

Olevikuainet käsitlevad oma romaanides veel V. Kotšetov («*Vennad Jeršovid*»), D. Granin («*Pärast pulmi*»), M. Bubennov

(«Kotkastepp»). Noorsoo hulgas sai väga populaarseks A. Kuznetsovi «Legendi järg», mis väljendab lüürilise päeviku vormis noore kangelase kirglikku pürgimist täisverelise elu poole.

Kuni viimase ajani on nõukogude kirjanduse rikkalikuks ainevallas jäänud rahva revolutsiooniline minevik — Oktoobrirevolutsioon, Kodusõda, Suur Isamaasõda. Paljude selleaineliste teoste põhjal (K. Simonov «Elavad ja surnud», V. Panova «Sentimentaalne romaani» jt.) on saanud selgeks, et minevikuvõitluste kunstiline elustamine annab väga kaasaegse kõlajõu, mõjutab tänast lugejat homse suunas.

Näitekirjanduses on saavutuseks N. Pogodini «Kolmas, pateetiline» (1958). See lavateos kuulub triloogiasse, mida ühendab suure Lenini kuju (eelmised osad «Inimene relvaga» ja «Kremlis kellad») on aastate jooksul omandanud püsiva koha nõukogude dramaturgias). Kogu triloogiat seob Lenini võitlus uue elu ja uue inimese eest, tema vankumatu usk inimesesse.

«Kolmas, pateetiline» räägib Lenini surmast ja surematusest — inimestest, kes jäid tema tööd jätkama, parteist, kes seda võitlust kõige suuremaid raskusi trotsides edasi viis. Varasemate aegadega võrreldes on märksa suurem osa kirjaniku kujundaval fantaasial, kronoloogilise täpsuse taotlus jääb enam tagaplaanile. «Mulle on tähtis näidata niihästi ülevat, pateetilist kurbust, mille põhjuseks on see, et ta on meist lahkunud, kui ka seda, et ta on jäänud meiega,» ütleb kirjanik.

Kunstiliselt kordaläinud teos Leninist pälvis üldise tunnustuse ja sai 1959. aastal kõrge autasu — Lenini preemia.

Teatrirepertuaari on kõnesolevail aastail rikastanud veel A. Arbuzov, N. Virta, A. Sofronov, V. Rozov jt.

* * *

*

Pärast partei XX kongressi on meie ühiskond elanud elevusrikkas loomispinges. Teaduse ja tehnika saavutused, uute eluvormide sünd nõuab ka kirjanduselt uut sõna, elunähtuste avaramat mõistmist. Uus elus virgutab ka kunstis uut otsima. Nüüdisaegses nõukogude kirjanduses ongi kaasakiskuvat vormivärskust. Novaaatorliku poole pürgides on ette tulnud küll ka formalismi takerdumist, ideelist ähmasust ja asotsiaalsust, eriti noorema põlvkonna kirjanike loomingu. Kuid need on olnud loomult kasvunähtused.

Maailma arenil käib lepitamatu võitlus kahe ideoloogia vahel. Marksistlik-leninliku ideoloogia alusel arenev kirjandus ei saa selles võitluses kaitseolukorda jääda. Kirjanduses ja kunstis avaldub meile vaenulik, imperialistlik ideoloogia peajasjalikult ideelise sisu kõrvaletõrjumise ja ähmastamise, formalismi ja abstraktsionismi näol.

Selliseid nähtusi meie kirjanduses ja kunstis on partei täie põhimõttekindlusega kritiseerinud. Selle kriitika eesmärgiks on ideelisi kõrvalekaldumisi ja kunstilisi ebaõnnestumisi hoolikalt arutada ning õigele arenguteele jõudmises abiks olla. Võitlus kirjanduse ja kunsti rindel käib mitte inimeste, vaid halbade ideede vastu — inimeste eest.

Küsimusi ja ülesandeid.

1. Mida peab partei ideoloogilise töö peamiseks ülesandeks praegusel etapil (NLKP programmi alusel)? Kuidas on NLKP programmis kokku võetud nõukogude kirjanduse olemusjooned ja arengusuunad? Milliseid sotsialistliku realismi põhijooni eriti rõhutatakse?

2. Milles seisnes isikukultuse kammitsev mõju kirjanduse arengule? Meenutage A. Tvardovski mõtteid selle kohta.

3. Millal toimus Nõukogude Liidu kirjanike III kongress? Millised probleemid olid kongressi töö keskpunktis?

4. Nimetage vaadeldava perioodi kirjanduse silmapaistvamaid saavutusi kõigis põhižanrides. Milliseid Lenini preemiaga autasustatud teoseid teate? Nimetage oma lemmikteoseid (autoreid) uuemast nõukogude kirjandusest. Milliseid neist tunnete filmi kaudu?

TEKSTINÄITEID

Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus.

V. I. LENIN.

Uued sotsiaaldemokraatliku töö tingimused, mis on kujunenud Venemaal pärast oktoobrirevolutsiooni¹, on tõstnud päevakorda parteilise kirjanduse küsimuse. Erinevus illegaalse ja legaalse kirjanduse vahel — see pärisorjusliku, isevalitsusliku Venemaa ajastu kurb pärandus — hakkab kaduma. See erinevus pole veel kadunud, kaugeltki mitte. Meie peaministri silmakirjalik valitsus määratseb veel niivõrd, et «Tööliste Saadikute Nõukogu Teatajat»² antakse välja «illegaalselt», kuid ei midagi peale häbi valitsusele, peale uute moraalseste löökide temale, ei tule välja rumalatest katsetest «keelata» seda, mida valitsus ei suuda takistada.

Sel ajal, kui oli vahe illegaalse ja legaalse kirjanduse vahel, lahendati küsimus parteilisest ja mitteparteilisest kirjandusest äärmiselt lihtsalt ja äärmiselt väärtalt, moonutatult. Kogu illegaalne kirjandus oli parteiline, seda andsid välja organisatsioonid, organiseerisid grupid, kes olid ühel või teisel viisil seotud partei praktiliste töötajate gruppidega. Kogu legaalne kirjandus polnud parteiline, — sest parteilisus oli keelatud, — kuid ta «kaldus» ühe või teise partei poole. Ebaloomulikud liidud, ebanormaalsed «kooselud», võltskatted olid vältimatud; sunnitud ütlematajätmisega inimeste poolt, kes soovisid väljendada partei vaateid, segunes mitte-lõpunimõtlemine või mõtteargus nende poolt, kes polnud nende vaadete kõrgusel, kes õieti polnud parteinimesed.

Mõistukõnede, kirjandusliku orjameelsuse, orjakeele, ideelise pärisorjuse neetud aeg! Sellele alatusele, millest lämbus kõik elav ja värske Venemaal, tegi proletariaat lõpu. Kuid seni on proletariaat Venemaale kätte võitnud ainult poole vabadust.

Revolutsioon on alles lõpuni viimata. Kui tsarism *ei ole enam*

¹ V. I. Lenin peab silmas 1905. a. oktoobris toimunud revolutsioonilisi sündmusi.

² «Известия Совета Рабочих Депутатов» («Tööliste Saadikute Nõukogu Teataja») — Peterburi Tööliste Saadikute Nõukogu ametlik häälekandja, ilmus 30. oktoobrist kuni 27. detsembrini 1905.

suuteline võitma revolutsiooni, siis revolutsioon *ei ole veel* suuteline võitma tsarismi. Ja me elame niisugusel ajal, millal kõikjal ja kõiges annab ennast tunda see avaliku, ausa, otsekohese, järjekindla parteilisuse ja põrandaaluse, varjatud, «diplomaatilise», põikleva «legaalsuse» ebaloomulik kombinatsioon. See ebaloomulik kombinatsioon annab ennast tunda ka meie ajalehe¹ juures: kuipalju hr. Gutškov² ka teravmeelitseks sotsiaaldemokraatliku türannia arvel, mis keelab liberaal-kodanlike, mõõdukate ajalehtede väljaandmise, kuid fakt jääb ikkagi faktiks, Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei keskhäälekandja «Proletari» jääb ikkagi *isevalitsuslik*-politseiliku Venemaa ukse taha.

Kuidas ka ei oleks, kuid poolik revolutsioon sunnib meid kõiki viivitamatult asja uuesti käsile võtma. Kirjandus võib nüüd, isegi «legaalsena», olla $\frac{9}{10}$ parteiline. Kirjandus peab saama parteiliseks. Vastukaaluks kodanlikele kommetele, vastukaaluks kodanlikule eraettevõtjate, äritsejate kirjandusele, vastukaaluks kodanlikule kirjanduslikule karjerismile ja individualismile, «här-rasanarhismile» ja kasude tagaajamisele, — peab sotsialistlik proletariaat üles seadma *parteilise kirjanduse* põhimõtte, arendama seda põhimõtet ja selle võimalikult täielikul ja terviklikul kujul ellu viima.

Milles siis seisab see parteilise kirjanduse põhimõte? Mitte ainult selles, et sotsialistlikule proletariaadile ei või kirjanduslik tegevus olla isikute või rühmade kasusaamise vahendiks, ta ei või üldse olla individuaalseks, proletariaadi üldisest üritusest sõltumatuks asjaks. Maha parteitud literaadid! Maha literaadid-üliinimesed! Kirjanduslik tegevus peab saama üldproletaarse ürituse *osaks*, «rattakeseks ja kruvikeseks» ühes ühtses, suures sotsiaaldemokraatlikus mehhanismis, mille paneb liikuma kogu tööliklassi kogu teadlik avangard. Kirjanduslik tegevus peab saama organiseeritud, plaanipärase, ühendatud sotsiaaldemokraatliku parteitöö koostisosaks.

«Iga võrdlus lonkab,» ütleb saksa vanasõna. Lonkab ka minu võrdlus — kirjanduse võrdlemine kruvikesega, elava liikumise võrdlemine mehhanismiga. Võib-olla leidub isegi hüsteerilisi intelligentseid, kes tõstavad hädakisa sellise võrdluse puhul, mis kisub alla, suretab, «bürokratiseerib» vaba ideelist võitlust, kriitikavabadust, kirjandusliku loomingu vabadust jne. jne. Sisuliselt oleks säärane hädakisa ainult kodanlik-intelligentliku individualismi väljenduseks.

Pole kahtlust, et kirjandusliku tegevuse suhtes on kõige vähem võimalik mehhaaniline võrdsustamine, nivelleerimine, enamuse

¹ S. o. «Novaja Žizn'i» juures.

² A. I. Gutškov — suurkapitalist, kodanlik poliitikategelane. Kuulus ministrina Ajutise Valitsuse koosseisu. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni — valge-emigrant; võttis osa kontrrevolutsiooniliste väljaastumiste organiseerimisest Nõukogude Liidu vastu.

võim vähemuse üle. Pole kahtlust, et selles asjas on tingimata vaja kindlustada isikliku initsiatiivi, individuaalsete kalduvuste suuremat vabadust, mõtte ja fantaasia, vormi ja sisu vabadust. Kõik see on vaieldamatu, kuid kõik see tõestab üksnes seda, et proletariaadi parteitöö kirjanduslikku osa ei või šablooniliselt samastada proletariaadi parteitöö teiste osadega. Kõik see ei lükka sugugi ümber seda kodanluse ning kodanliku demokraatia jaoks võõrast ja imelikku põhimõtet, et kirjanduslik tegevus peab ilmtingimata muutuma sotsiaaldemokraatliku parteitöö muude osadega lahutamatuult seotud osaks. Ajalehed peavad muutuma mitmesuguste parteiorganisatsioonide häälekandjateks. Literaadid peavad tingimata kuuluma parteiorganisatsioonidesse. Kirjastused ja laod, kauplused ja lugemistoad, raamatukogud ja mitmesugune raamatukaubandus — kõik see peab muutuma parteiliseks, aruandekohuslikuks. Kogu selle töö järele peab valvama organiseeritud sotsialistlik proletariaat, kes peab kõike seda kontrollima, tooma kogu sellesse töösse ilma ühegi erandita elava proletaarse ürituse elavat hoovust, võttes nii igasuguse pinna igivanalt, poolobloomovlikult, poolsahkerduslikult vene põhimõttelt: kirjanik vähehaaval kirjutab, lugeja vähehaaval loeb.

Muidugi ei ütle me, et see aasialiku tsensuuri ja Euroopa kodanluse poolt rüvetatud kirjandusliku tegevuse ümberkujundamine võiks toimuda korraga. Me oleme kaugel mõttest jutlustada mingit ühetaolist süsteemi või ülesande lahendamist mõningate otsuste abil. Ei, skemaatilisusest võib sel alal kõige vähem juttu olla. Asi on selles, et kogu meie partei, et kogu teadlik sotsiaaldemokraatlik proletariaat kogu Venemaal tunnetaks seda uut ülesannet, seaks selle selgelt üles ja asuks kõikjal selle lahendamisele. Pärisorjusliku tsensuuri vangistusest pääsedes ei taha me minna ega lähe kodanlik-sahkerduslike kirjanduslike suhete vangi. Me tahame luua ja me loome kirjanduse, mis on vaba mitte ainult poliitseilikus mõttes, vaid ka selles mõttes, et ta on vaba kapitalist, vaba karjerist; — vähe sellest: ka selles mõttes, et ta on vaba kodanlik-anarhistlikust individualismist.

Need viimased sõnad näivad paradoksina või lugejate pilkamisena. Kuidas! pistab võib-olla karjuma mingisugune intelligent, vabaduse tuline pooldaja. Kuidas! Te tahate allutada kollektiivsusle säärast peent, individuaalset asja nagu kirjanduslik loomingu! Teie tahate, et töölisel otsustaksid häälteenamusega teaduse, filosoofia, esteetika küsimusi! Teie eitate absoluutselt-individaalse ideelise loomingu absoluutset vabadust!

— Rahustuge, härrased! Esiteks, jutt on partei kirjandusest ja selle allutamist partei kontrollile. Igäühel on vabadus kirjutada ja kõnelda kõigest, mis talle meeldib, ilma vähimate kitsendusteta. Kuid igal vabal ühingul (sealhulgas partei) on samuti vabadus minema kihutada selliseid liikmeid, kes kasutavad partei firmat parteivastaste vaadete propageerimiseks. Sõna- ja trükivabadus

peab olema täielik. Kuid täielik peab ju olema ka ühingutevabadus. Olen kohustatud andma sulle sõnavabaduse nimel täieliku õiguse karjuda, valetada ja kirjutada, mis sulle meeldib. Kuid sina oled kohustatud mulle andma ühingutevabaduse nimel õiguse sõlmida või lõpetada ühendus inimestega, kes kõnelevad seda ja seda. Partei on vabatahtlik ühing, mis laguneks paratamatult, esmalt ideeliselt, hiljem aga ka materiaalselt, kui ta ei puhastaks end liikmetest, kes propageerivad parteivastaseid vaateid. See aga, mis määrab kindlaks piiri parteilise ja antiparteilise vahel, on partei programm, on taktika kohta käivad partei resolutsioonid ja tema põhikiri, on, lõpuks, kõik rahvusvahelise sotsiaaldemokraatia kogemused, kõik proletariaadi rahvusvaheliste vabatahtlike ühingute kogemused. Proletariaat on pidevalt võtnud oma parteidesse üksikuid mitte täiesti järjekindlaid, mitte täiesti puhtmarksistlikke, mitte täiesti õigeid elemente või voolusid, kuid on samuti pidevalt ette võtnud oma partei perioodilisi «puhastamisi». Nii kujuneb, härrad kodanliku «kriitikavabaduse» pooldajad, ka meil, *parteis*: partei muutub meil nüüd korraga massiliseks, me elame nüüd läbi järsku pööret avalikule organisatsioonile, paratamatult tulevad meile nüüd paljud ebajärjekindlad (marksistlikult seisukohalt) inimesed, võib-olla isegi mõned kristlased, võib-olla isegi mõned müstikud. Meil on tugevad kõhud, me oleme kaljukindlad marksistid. Me seedime need ebajärjekindlad inimesed läbi. Mõttevabadus ja kriitikavabadus parteis ei sunni meid kunagi unustama inimeste vabadust grupeeruda vabadesse ühingutesse, mida nimetatakse parteideks.

Teiseks, härrad kodanlikud individualistid, peame teile ütlema, et teie jutud absoluutsest vabadusest on paljas silmakirjatsemine. Ühiskonnas, mis on rajatud raha võimule, ühiskonnas, kus töörahva hulgad on viletsuses ja käputäis rikkaid elab teiste arvel, ei saa olla reaalselt ja tõelist «vabadust». Kas teie, härra kirjanik, olete vaba oma kodanlikust kirjastajast? oma kodanlikust publikust, kes nõuab teilt pornograafiat raamides ja piltidel, nõuab prostitutsiooni «täiendusena» «pühale» lavakunstile? See absoluutne vabadus on ju kodanlik või anarhistlik fraas (sest maailma vaatena on anarhism pahupidi pööratud kodanlikkus). Pole võimalik elada ühiskonnas ja olla ühiskonnast vaba. Kodanliku kirjaniku, kunstniku, näitleja vabadus on ainult maskeeritud (või silmakirjalikult maskeeritav) sõltuvus rahakotist, äraostmisest, elatise andmisest.

Ja meie, sotsialistid, paljastame selle silmakirjatsemise, kisume maha valelikud sildid, — mitte selleks, et saada mitteklassilist kirjandust ja kunsti (see on võimalik üksnes sotsialistlikus klassideta ühiskonnas), vaid selleks, et silmakirjalikult vabale, tegelikult aga kodanlusega seotud kirjandusele vastu seada tõeliselt vaba kirjandus, mis on *avalikult* seotud proletariaadiga.

See on vaba kirjandus sellepärast, et mitte omakasu ja karjäär,

vaid sotsialismi idee ja töörahva poole hoidmine värbab tema ridadesse üha uusi jõude. See on vaba kirjandus sellepärast, et ta ei teeni blaseerunud kangelannat, igavust tundvat ja rasvumise all kannatavat «ülemist kümmet tuhandet», vaid miljoneid ja kümneid miljoneid töötajaid, kes moodustavad maa paremiku, selle jõu ja tuleviku. See on vaba kirjandus, mis viljastab inimkonna revolutsioonilise mõtte viimast sõna sotsialistliku proletariaadi kogemuste ja elava tööga, loob alalise vastastikuse mõjutamise mineviku kogemuste (teaduslik sotsialism, mis viis lõpule sotsialismi arenemise tema primitiivsetest, utoopilistest vormidest) ja oleviku kogemuste vahel (seltsimeeste tööliste kaasaegne võitlus).

Tööle siis, seltsimehed! Meie ees on raske ja uus, kuid suur ja tänuväärne ülesanne — organiseerida laialdane, mitmekülgne, mitmekesine kirjanduslik tegevus, mis on tihedas ja lahutamatus seoses sotsiaaldemokraatliku tööliikumisega. Kogu sotsiaaldemokraatlik kirjandus peab muutuma parteiliseks. Kõik ajalehed, ajakirjad, kirjastused jne. peavad asuma viivitamatult reorganiseerimistööle, sellise olukorra ettevalmistamisele, et nad kuuluksid ühtedel või teistel alustel tervenisti ühtedesse või teistesse partei organisatsioonidesse. Ainult siis muutub «sotsiaaldemokraatlik» kirjandus tegelikult selliseks, ainult siis suudab ta täita oma kohuse, ainult siis suudab ta ka kodanliku ühiskonna raamides pääseda kodanluse orjamisest ja liituda tõeliselt eesrindliku ja lõpuni revolutsioonilise klassi liikumisega.

MAKSIM GORKI

(1868—1936)

Tütarlaps ja surm.

Muinasjutt.

I

Läbi küla tsaar läks sõjast sõites.
Musta kurjust süda täis on tal.
Leedri all, mis üleni on õites,
neidu näeb — see naerab laginal.
Vihapuna tõusis tsaari näkku,
kortsu tõmbus ruske kulmupaar.
Nagu maru, kannustades täkku
tütarlapse poole tuiskas tsaar.

«Totter plikatirts!» ta toorelt karjus.
«Mis sa lõkerdad seal põõsa varjus?
Vaenlased mu üle võidu said,
pool mu ihukaitsest vangi sattus.
Lähnen tooma uusi malevaid.
Haavav mulle on su hoolimatus.
Tsaar on hädas — sulle on see naljaks.
Arutult siin ajad hambaid paljaks!»
Jakki rinnal kohendades neid
vaikselt vastas: «Jäta riidlemine!
Räägin kallimaga... Parem mine,
isake, sa ainult segad meid.»

Milleks tsaari, kui on armastus?
Kus siis tsaariga veel juttu vesta?
Sageli ju küünlast kirikus
kauem armastuse leek ei kesta.

Vihahoos tsaar hakkas värisema,
käskis oma ustavaid vasalle:
«Vangitorni kohe heitke tema,
või veel parem — silmus kaela talle!»
Söötsid kohe, käsku täide saates,
vürstid, sulased kui sortsikari
neiu poole — võigas irve vaates.
Surma kätte andsid kaunitari.

II

Surmal, demonite ümmardajal,
polnud seekord rõõmu saaki leides.
Armastus ja elu võrseid ajab
kevadell ka temas, vanaeides.
Surma tüüdanud on pehkiv liha,
vastumeelt on rahvast maha niita,
hauda kanda. Surmalgi on iha
mõnikord niisama aega viita.
Ühtegi ta veel ei olnud näinud,
keda viimsel tunnil hirm ei paina.
Vastumeelseks Surmale on läinud
rahva õudu, haudu näha aina.
Korralikult teenib inimsugu
râpases ja tõbises maailmas,
aga tema tööst ei peeta lugu —

liigne on ta inimeste silmas.
Arusaadav, et see tänamatus
kutsus välja Surma meelepaha
ja ta mõnegi, kes ette sattus,
enne õiget aega niitis maha.
Saatanat ta kaelustama ruttaks,
põrgu lõoska ahnelt hingaks, aga
armastusevalu välja nutaks
leegilokilise Saatanaga!

III

Kohkumatu oli piiga pale
oodates, et langeb Surma vikat.
Lausub Surm — tal hakkas ohvrüst hale:
«Näe, kui noor veel! Oi sind juhmi plikat!
Miks sa mõnitasid võimumeest?
Hukkama pean sinu selle eest.»
Vastas neid: «Sa ära kurjaks mine!
Ilmaaegne on su riidlemine!
Esmakordselt elus armsamaga
suudlesime leedripõõsa all.
Mis seal tsaarist . . . Paraku see aga
sõjast tulles sõitis tänaval.
Alandlikult seisan tsaari ees,
halba sõna lausuda ei tahaks.
Ütlen: «Mine'nd siit, ah, kulla mees!»
Aga näe — ta siiski pani pahaks.
Kahju küll, et surra tuleb juba . . .
Liiga vähe armastada sai . . .
Kulla Surm! Sind palun, ole pai,
kas või kordki suudelda veel luba.»
Keegi veel ei olnud nõudnud seda
Surma käest. Ta mõtles: «Küll on lugu!
Millega siis minul tegelda,
kui ei suudle enam inimsugu?»
Kevadpäike kuumalt hõlmas maad.
«Olgu siis!» Surm ütles tüdrukule.
«Mine suudle nii et küllalt saad,
aga koiduks tagasi mul tule.»
Istus maha. Madu juurde ruttab,
noolib vikatit. On õites nurm.
Neiu ootamatust õnnest nutab.
«Mine'nd juba, mine!» ühmab Surm.

Mahedasti paistis kevadpäike.
 Surm nüüd jalast võttis katkend viisud,
 heitis maha kivile ja uinus,
 ja ta nägi halba unenägu.

Nägi unes Kaini, oma isa,
 tema lapselast Iskariotti,
 mõlemad on vanadusest väetid,
 nagu maod nad märke vingerdavad.
 «Issand!» oigab süngelt Kain ja tõstab
 tuhmid silmad üles taeva poole.

«Issand, Issand!» öhkab tige Juudas
 silmi põrmust üles pööramata.

Harja kohal punapilves puhkab
 Issand lahtilöödud raamatuga,
 taevatähtedest on selle kiri,
 linnutee on seal üks lehekesi.
 Kõrgel harjal seisab peaingel,
 valge käega hoiab välgukimpu.

Karmilt kõneleb ta tulijaile:

«Minge! Issand vastu teid ei võta!»

«Miikael!» Kain kaebab haledasti.

«Tean, maailma ees mu patt on raske,
 kirka Elu tapja sigitasin,
 olen neetud, jälgi Surma isa.»

«Miikael,» ta poole öhkab Juudas.

«Minu patt on suurem veel kui Kainil.

Neetud Surmale ma müüsin maha
 südame, mis särav nagu päike.»

Ühel häälel koos nad hädaldavad:

«Miikael! Kui ainult sõnakese
 lausuks Issand, kaasa tunneks meile!
 Andestust ei palugi me enam.»

Vaikselt nendele peaingel vastab:

«Kolmel korral sellest kõnelesin.

Midagi kaks korda ta ei öelnud,
 kolmandal pead raputas ja lausus:

«Kuni Surm maailmas elu hukkab,
 andestust ei leia Kain ja Juudas.

See, kes Surma võidab igaveseks,
 ainult see võib neile andeks anda.»

Kibedasti puhkesid nüüd nutma
 Vennamõrtsukas ja Äraandja,
 kaelastikku koos nad libisesid
 mäe all lehkavasse mädasoosse.

Laukas hullumeelset võidukisa

tõstsid pärglid, sortsid ja vampiirid,
äraandjatele sülitasid
siniseid sootulukeši näkku.

V

Raskest unest lõuna paiku alles
virgus Surm. Ei neidu kuskil näi.
Ühmas Surm: «Näe kelmi! Kas siis talle
seegi öö veel lühikeseks jäi?»

Tara tagant päevalille noppis,
mõnuledes vaatas päiksetuld.

Halja haavapõõsa igas sopis
valgus väreles kui elav kuld.

Seisis päikses, vahtis taevasina,
ümismema hakkas läbi nina:

«Inimesed ligimest
julma käega tapavad,
matavad ja laulavad
haua: «Õnnist hingamist!»

Tõesti, aru ma ei saa!

Õel despoot on rahva rist.

Kärvab ta, siis kogu maa

laulab: «Õnnist hingamist!»

Vaese koristan või rikka,
aus või varas, rauk või noor,
haua sama kurvalt ikka
sama laulu laulab koor.

Vabanegu inimsugu

kaabakast või tolvanist,

ikka on neil sama lugu,

ikka: «Õnnist hingamist!»

VI

Laulis laulu, hakkas tigenema.

Aeg on täis, ei piigat kuskil leida.

Tüssata ehk Surma mõtleb tema?

See on paha. Nalja Surm ei heida.

Kängis jalad, tardund sooni tasus.

Järjest suurem viha teda vaevas.

Vaevalt tõusis kuu, kui teeles asus,

süngem veel kui rüngas sügistaevas.

Kõnnib tunni — ees on metsasalu.

Äkki märkab: rohus täiskuu kumal

halja sarapuu all paljajalu
istub tütarlaps kui kevadjumal.
Katmata on rind — nii häbituna
kevad el on paljas mullapind.
Siidsel hirvenahal tätraid punab —
huulte jälgi kannab piiga rind.
Rinnapead on nagu tähepaar.
Nagu tähed on ta pehmed silmad
pöördud sinna, kus on taevakaar,
sinihiukselise öö maailmad.

Punab suu kui haav — nii niiske, hele.

Sinetavad varjud silme all.

Toetanud pea neiu põlvedele,
uinub poiss kui väsind hirvetall.

Vaatab Surm, ja raueb meelepaha,
mis ta tarretanud rinnas kees.

«Miks sa peitsid ennast põõsa taha
nagu Eeva oma looja eest?»

Üle kalli, teda püüdes katta,
kummardab kui taevas üle maa
tütarlaps ja vastab kohkumata:

«Oota'nd, oota, ära kurjaks saa!

Vaene kohkuks. Jäta vahe vikat!

Tean, et minu koht on mulla sees,

aga olgu võimalikult pikad

minu kallil elupäevad ees.

Andesta, et oodata sind lasin.

Mõtlesin — on elu niigi kasin.

Las veel kaela hakkan kallimal.

Minu seltsis hea on olla tal.

Ja ka tema on mul hirmus kena.

Näed sa märke üle näo ja rinna

leegitsemas tulimoonidena?

Minu kalli suu need jättis sinna.»

Hakkas Surmal seda kuuldes häbi

ja ta vaikselt muigas:

«Kulla neid!

Suudlesid ja aitab! Aeg on läbi.

Täna tapma pean veel tuhandeid.

Aja teenrina teen ausalt tööd.

Olgugi et juba hall on pea,

väsimata rühman päevad, ööd.

Mul on rutt. Noh, laps, end valmis sea!»

Aga neiu jätkab:

«Kalli süles

unub kõik — nii maa kui taevas kaob.

Ebamaine jõud mind tõstab üles,

ebamaine valgus hinge vaob.
Saatuski ei pane kartma mind,
inimesi, jumalat ei vaja.
Üksindust ei tunne rõõmus rind,
armastusest elab armastaja.»

Vaikib Surm — tal mõtlik helk on silmas.
Näeb, et neiu laulu ta ei peata.
Päike kauneim jumal on maailmas,
lõõma armust võimsamat ei teata.

VII

Vaikib Surm, kuid kadeduseleegi
tütarlapse kõne põues läidab.
Nii ei ole talle rääkind keegi.
Mis see on, mis Surma rinda täidab?
Süda mõistust juhib tal. Ka tema
on ju naine, kuigi mitte ema.
Igatsus, kaastunne, viha tal
koos on põue põhjas sügaval.
Valvanud on nende voodi taga,
kelle rinda iial rõõm ei mahu.
Öösel neile hella sosinaga
ennustades õndsust — hauarahu.
«Olgu!» ütleb Surm. «Las sünnib ime!
Ela edasi! Kuid igal pool
saadan sind kui ustav seltsiline,
Armastusega käin ikka koos.»

—
Nagu õed nad kindla liidu täheks
mõlemad seitsaadik ühte jäid.
Kuhu iial Armastus ka läheks,
Surm kui kosjamoor tal kaasas käib.
Ustavalt ta õega igas majas
kaasa kõnnib, olgu pulm või peied,
Armastuse rõõmu kõikjal rajab,
Elu õnne lakkamatut heiet.

Tõlkinud A. Sang.

Laul Tormilinnust.

Laia, halli mere kohal pilvi kokku ajab tuul. Pilvede ja mere vahel lehvib uhkelt Tormilind, musta välgu sarnane.

Tiivaga kord laineid riivab, nagu nool siis kõrgustesse sööstab lind ja — pilvedeni kostab rõõm ta julges hõikes.

Tormi-ihaldus on selles! Viha jõudu, kire leeki, võiduveendumust ta hõige pilvedele kuulutab.

Ärevuses enne tormi kiljub kajakate kari, kiljub, viskleb mere kohal, selle põhja peita tahtes oma õudu tormi ees.

Kartes kaurid kiljuvad. Eluvõitlusest nad, kaurid, joovastust ei suuda tunda: kõue hää! neid kohutab.

Aralt peidab juhm pingviin kaljudesse tõntsi keha... Ainult uhke Tormilind lehvib, kartmatu ja vaba, vahust halli mere kohal.

Süngemaks ja madalamaks muutub taevas üle mere. Lauldes ajavad end lained püsti, vastu äikesele.

Kõmab kõu ja vahus meri oigab võidu tuulega. Aga tuul see võimsa käega kaissu haarab lainekarjad, õela hooga virutab vahuks-tolmuks vastu rahne rohelisti vetevalle.

Kisendades mere kohal tiirleb tormikuulutaja, musta välgu sarnane. Nagu nool ta pilvedesse üles sööstab, laineharjalt vahtu lõikab tiivaga.

Seal ta lehvib nagu deemon, tormideemon — must ja uhke, naerab, nuuksub korraga... Pilverünki tema naerab ja ta nuuksub rõõmu pärast!

Kõue raevus selle nõrkust ergas deemon näeb, — ta teab: ialgi ei suuda pilved päikest katta, ei, ei suuda!

Ulub tuul ja kargib äike!...

Sinitules lõkendavad pilved põhjatuse kohal. Piksenooli püüab meri, oma põues kustutab. Leekivate siugudena vee peal väänlevad ja kaovad välgutule vastuhelgid.

Maru! Varsti puhkeb maru!

Uhkelt lehvib keset välke märatseva mere kohal kokkumatu Tormilind, hüüab võiduprohvatina:

«Võimsamini puhke, maru!...»

Tõlkinud A. Sang.

V. I. Lenin.

(Katkendeid.)

Vladimir Lenin on surnud.

Isegi mõned tema vaenlaste leerist tunnistavad ausalt, et Lenini isikus kaotas maailm inimese, «kes oli kõigi oma kaasaja suurte inimeste hulgas kõige väljapaistvam geniaalsuse kehastus».

Saksa kodanlik ajaleht «Prager Tageblatt», avaldades Lenini kohta artikli, mis on tulvil aupaklikku imetlust tema hiiglasliku kaju ees, lõpetab selle artikli sõnadega:

«Suur, kättesaamatult kõrge ja kohutav näib Lenin isegi surmas.»

Artikli toonist on selge, et artiklit ei põhjustanud mitte füσιο-

loogiline rahuldustunne, mida küüniliselt väljendab aforism: «Vaenlase laip lehkab alati hästi», ega ka see rõõm, mida tunnevad inimesed, kui nende hulgast lahkub suur tülikas inimene, — ei, mitte see. Selles artiklis kõlab inimlik uhkus inimese üle.

Vene emigrantide ajakirjandus ei leidnud endas jõudu ega takti suhtuda Lenini surmase selle lugupidamisega, mida kodanlikud ajalehed osutasid oma hinnanguis inimesele, kes oli üks gigantsemaid elutahte ja mõistuse kartmatuse väljendajaid.

Tema portree maalimine on raske. Väliselt kattis Leninit sõnadekest, nagu soomused katavad kala. Ta oli lihtne ja otsekohene nagu kõik seegi, mis ta rääkis.

Tema kangelaslikkusel puudus peaaegu täiesti väline sära, tema kangelaslikkus oli see Venemaal küllalt sageli esinev tagasihoidlik, askeetlik enesesalgavus, mis on omane ausale vene haritlasele-revolutsionäärile, kes kaljukindlalt usub, et sotsiaalne õiglus on maailmas võimalik, tema kangelaslikkus oli inimeste õnne eest käimas oleva võitluse pärast maailma rõõmudest loobunud inimese kangelaslikkus.

See, mis ma temast üsna pea tema surma järel kirjutasin, on kirjutatud rusutud meeolus, kiiruga ja halvasti. Mõnda asja ei võinud ma üldse kirja panna, arvan, et täiesti mõistetava «taktitunde» pärast. Teravapilguline ja tark oli see inimene, kuid «rohkes tarkuses on rohkesti valu».

Mööldes ja kõneldes üheksateistkümnenda, kahekümnnenda, kahekümne esimese aasta inimestest, nägi ta kaugele ette ja aimas sageli eksimatult, milliseks nad mõne aasta pärast muutuvad. Mitte alati ei tahtnud uskuda tema ettenägelikkust ja tihti olid tema ennustused väga ebameeldivad, kuid kahjuks oli küllalt inimesi, kes hiljem näitasid, et tema skeptilised iseloomustused olid õiged. Minu mälestused temast, peale selle et nad on kirjutatud halvasti, on kirjutatud ka järjepidevuseeta, kahetsusväärsete lünkadega. Ma oleksin pidanud alustama Londoni kongressist, nendest päevadest, kui Vladimir Iljitš kerkis mu ette ümbritsetuna ühtede kahtlustest ja umbusust, teiste ilmsest vaenust ja isegi vihkamisest.

Mu silme ees seisavad praegugi selgelt Londoni agulis asuva, oma armetusega naeruväärsena mõjuva puukiriku paljad seinad, väheldase ja kitsa, mõne vaese kooli klassitoaga sarnaneva saali teravakaarelised aknad. See hoone meenutas kirikut üksnes väljast, sees aga puudusid täiesti jumalateenistuseks vajalikud esemed ja isegi jutlustaja madal kantsel ei seisnud mitte tagapool, saali sügavuses, vaid kiriku sissepääsu juures kahe ukse vahel.

Enne seda polnud ma Leninit kohanud ega olnud teda ka lugenud nii palju, nagu oleksin pidanud lugema. Kuid see, mis mul oli õnnestunud lugeda, iseäranis aga teda isiklikult tundvate seltsimeeste vaimustatud jutud temast, kiskusid mind suure jõuga tema poole. Kui meid tutvustati, uuris ta, mu kätt kõvasti pigistades,

mind teraste pilkudega ja ütles vanale tuttavale omase tooniga ning naljatades:

«See on hea, et tulite! Te ju armastate kakelda? Siin tuleb suur löömine.»

Ma ei oodanud, et Lenin on selline. Minu silmis jäi temas midagi puudu. R-tähte hääldab ta kõristades, käed topib kuskile kaenla alla, seisab nagu kehkadivei. Ja üldse on ta kuidagi üleliia lihtne, temas ei ole tunda midagi, mis meenutaks «juhti». Mina olen kirjanik. Minu elukutse kohustab mind märkama piasjasju, see kohustus on muutunud harjumuseks, mõnikord isegi tüütavaks.

— — —
Ja siis läks Vladimir Iljitš tõtates kõnetooli ja ütles r-tähte kõristades «tovarištši». Mulle tundus, et ta kõneles halvasti, kuid mõne hetke pärast olin ma nagu kõik teisedki tema kõne «võimuses». Esimest korda kuulsin ma, et kõige keerulisemaist poliitikatüüpimustest võib rääkida nii lihtsalt. Too mees ei püüdnud koostada ilusaid lauseid, vaid pakkus iga sõna otsekui pihu peal, avades üllatava kergusega sõna täpse mõtte. Väga raske on edasi anda seda erakordset muljet, mille ta tekitas.

Tema väljasirutatud ja pisut ülespoole tõstetud käsi, tema kämmal, mis otsekui kaalus hindavalt iga sõna ja hajutas vaenlaste fraase, asendades neid mõjukate seisukohtade ning väidetega, et töölisklassil on õigus minna ja ta peab minema omaenda teed mööda, mitte aga lonkima kuskil taga või koguni kõrvuti liberaalse kodanlusega, — see kõik oli enneolematu ja kõlas Lenini suus hoopiski mitte tema mõttena, vaid tõesti nagu ajaloo tahtel. Tema kõne oli terviklik, täiuslik, sirgjooneline, jõuline; kõnetoolis seisis ta otsekui klassikaline kunstiteos: kõik oli omal kohal, polnud midagi üleaarust, midagi ilustavat, ja kui seda oligi, siis polnud seda näha, sest kõik oli niisama loomulik, niisama vajalik nagu kaks silma inimese näos ja viis sõrme inimese käel.

Kui arvesse võtta aega, siis rääkis ta vähem kui teised kõnelejad, kes enne teda esinesid, kui aga arvestada mõju, siis kõneles ta palju rohkem. Seda tundsid teisedki, mu selja taga sosistati vaimustatult:

«Õige jutt...»

— — —
Ta oli vene inimene, kes elas kaua aega väljaspool Venemaad, kuid pidas oma maad hoolega silmas, — eemalt paistab ta kaunim ja helgem. Ta hindas õigesti tema potentsiaalset jõudu — rahva erakordset andekust, mis ilmnis alles nõrgalt, mida raske ja igav ajalugu polnud veel äratanud, kuid mis siiski kõikjal avaldus ja fantastilise vene elu tumedal taustal kuldsete tähtedena hiilgas.

Sellesinase maailma suur ja tõeline inimene Vladimir Lenin on surnud. See surm tungis väga valusalt nende inimeste südamesse, kes teda tundsid, väga valusalt!

Kuid must surmajoon kriipsutab terve maailma silmis vaid teravamalt alla tema tähtsust, kogu maailma töörahva juhi tähtsust.

Ja kui tema vihkamise pilv, tema nime ümbritseva vale ja laimu pilv oleks veelgi tihedam, ei leiduks ikkagi jõude, mis suudaksid varjutada tungalt, mille Lenin tõstis meeletu maailma lämmatavas pimeduses.

Pole olnud inimest, kes tõepoolest pälviks maailmas igavest mälestust nii kui see inimene.

Vladimir Iljitš on surnud. Tema mõistuse ja tahte pärijad elavad. Nad elavad ja töötavad nii edukalt, nagu maailmas pole töötanud ei keegi teine, ei kunagi kuskil.

Tõlkinud *L. Rimmelgas*.

Kuulsad kirjanikud Gorkist.

Ta elas nii, nagu polnud elanud ükski kunstnik maailmas. Oma loomingus kehastas ta rõhutatud töötava inimkonna suure unistuse vabast, õiglasest elust, tõest, õnnest, vabast inimesest, inimese tööst...

A. Fadejev.

... Milline tormitsev, oma ümbrust vapustav ja valgustav vaim! Igast reast hoovab loov armastus ja viha.

Miks ei leidunud minu noorpõlves meie kirjanduses sellist juhtivat vaimu! Oleks jäänud paljugi tegemata, mida peab nüüd tagantjärele kahetsema.

Fr. Tuglas.

Maksim Gorki, meie maal on teie poolt kõige uhkemad südamed, kõige ülevamad hinged.

A. France.

Olen õnnelik, et inimkonna hulgas on selline nimi.

J. Galsworthy.

Gorki on laiendanud kirjandusliku loomingu ala, on avanud uusi teid ja väljavaateid maailmakirjandusele. Ta andis uued teemad ja uue lugeja. Gorki oli esimene, kes tõi kirjandusse kangelaste näol selle klassi esindajad, kes seni polnud kirjanduses esindatud...

H. Mann.

... Gorki kangelased kandsid endas revolutsiooni ja sellepärast olid Gorki raamatud õitsengu raamatuteks.

B. Shaw

Maksim Gorki looming seisab uue aja lävel otsekui suur ja pidulik sissejuhatus tulevikku. Ta on vene kirjandusele sillaks tuleviku ja mineviku vahel... See on kogu nõukogude kirjanduse läte, võib-olla mitte küll ainus, kuid peamine läte.

L. Aragon.

VALERI BRJUSSOV

(1873—1924)

Vene revolutsioonile.

Löönd tagasi vaenuväed, laimu,
blokaadide rõngad pihustand,
ikka edasi, edasi ainult,
punane ratsur, kihuta!

Kesk kirumist, halinat, kära
nagu sarvehääl kajab ööst
sinu kõmisev, helisev, särav,
üha hoogustuv edasisööst.

Aja iganend müürid su tahtel
raiub rusudeks rautatud jõud,
ning õudne on murduvail rahnel
su armutu kapjade kõu.

Hulljulge! Su raevunud hüpped
vana põrmugi õhku on viind,
hall-süngete udude rüpest
lööb kiirgama koidurubiin,

ning prohvet ja pimegi hoopis
näo itta on pööranud kõik.
Nad näevad Pariisis, New Yorgis,
kuis kulgeb su leegitsev sõit.

Kas julgelt või aralt nad kaevad,
sult pöörata pilku ei saa:
Kreml'i kummitist koitval taeval,
punast kummitist vaatleb maa.

Tõlkinud *J. Semper*.

MIHHAIL PRIŠVIN

(1873—1954)

Risttee.

(Miniatuure kogust «Phacelia».)

Seal, kus seisab tulp, hargneb tee kolmeks: lähed esimest, teist või kolmandat teed — igal pool ootab ise häda, aga üks ja sama hukatus. Õnneks ei lähe ma sinnapoole, kus tee hargneb, vaid olen sealt tagasi tulemas — minu jaoks ei hargne hukatust toovad teed, vaid ühinevad. Tulp rõõmustab mind ja ühtainust kindlat teed mööda jõuan ma koju tagasi, meenutades teeristil oma hädapäevi.

Veetilk ja kivi.

Jää akna all on kõva, kuid päike soojendab, räästasse tekivad purikad, hakkab tilkuma. «Mina! Mina! Mina!» heliseb surses iga veetilk; tema elu kestab murdosake sekundist. «Mina!» — see on jõuetusevalu.

Agas juba on jäässe tekkinud õnar, uure, jää sulab, teda pole enam, katuselt aga kõlisevad ikka veel alla heledad tilgad.

Kivile kukkudes lausub iga veetilk selgesti: «Mina!» Kivi on suur ja kõva, ta seisab siin võib-olla veel tuhat aastat, tilk aga elab üksnes hetke ja see hetk on jõuetusevalu. Agas ometi — «tilk uuristab kivi», palju «minasid» liitub niivõrd võimsaks «meieks», et see suudab — vähe sellest, et kivi läbi uuristada, — mässavas voos ta mõnikord koguni minema kanda.

Goethe eksis.

Märkasin esmakordselt, et peoleod laulavad igaüks isemoodi, ja mulle meenus Goethe mõtteavaldus, et loodus loob ebaindividuaalset, individuaalne aga saab olla üksnes inimene. Ei, mina mõtlen, et ainult inimene on võimeline looma vaimsete väärtuste kõrval ka täiesti isikupäratuid mehhanisme, aga nimelt just looduses on kõik isikupärane, kuni looduseadusteni välja — isegi need seadused võivad elavas looduses muutuda. Nõnda et isegi Goethel pole igas asjas õigus.

Suurvee ajal ujus hiir kaua vees, otsides maad. Surmväsinult märkas ta viimaks veest väljaulatuvat põõsast ja ronis selle otsa. Siia maani oli hiir elanud nagu kõik hiired, vaatas, kuidas teised teevad, tegi samuti, ja elas pealegi. Nüüd aga katsu ise, kuidas hakkama saad. Päikese punane loojangukiir valgustas pisikest hiirelaupa nii kummaliselt, nagu oleks see inimlaup, ja hiire muidu tavalistes mustades silmahelmekestes süttis punane tuluke. Neis süttis saatuse hooleks jäetud hiire mõte, isepärase hiire mõte, kes on tulnud maailma üksainus kord ja peab nüüd, kui ta pääseteed ei leia, igaveseks lahkuma. Ja uute hiirte lugematud põlvkonnad ei sünnita enam ialgi täpselt samasugust hiirt.

Nooruses juhtus minuga samasugune lugu nagu selle hiireke-sega: mind haaras oma võimusesse küll mitte vesi, vaid armastus, mis on samuti loodusjõud. Ma kaotasin tookord oma *Phacelia*¹, kuid oma õnnetuses viibides sain ma mõnestki asjast aru, ja kui armastustorm oli vaibunud, tulin ma inimeste juurde nagu päästvale kaldale, kaasas oma armastusesõna.

Sügislehed.

Otse päikesetõusu eel langeb aasale esimene hall. Peita end, oodata legendikuserval — mis seal siis kõik sünnib, seal metsa-llegendikul! Koiduhämaruses tulevad sinna nähtamatud metsa-olendid ja asuvad üle kogu legendiku valgeid kangaid laotama. Esimesed päikesekiired korjavad kangad ära ja valgele väljale jääb roheline laik. Vähehaaval kaob valge tervenisti ja üksnes puude ning mätaste varjus püsivad veel kaua valendavad kiilud.

Helesinises taevas kuldsete puude vahel toimub midagi arusaamatut. Kas keerlevad seal lehed tuules või on pisikesed linnud parvedesse kogunenud ja ära lendamas kaugele soojale maale.

Tuul on hoolikas peremees. Suve jooksul jõuab ta igal pool viibida ja ka lausa tihnikus ei jää talle ükski leheke tundmatuks. Nüüd on saabunud sügis ja hoolikas peremees kogub oma saaki.

Lehed sosistavad langedes, jätavad igaveseks hüvasti. Nendega on ju alati nõnda — oled sa oma koduriigist lahti rebitud, siis jäta aga jumalaga, oled kadunud hing.

Jälle meenus mulle *Phacelia*, ja sügispäeval, nõnda nagu keva-delgi, täitis rõõm mu südant, mulle viirastus: nagu puuleht rebenesin ma lahti oma armastatu küljest, kuid ma pole puuleht, olen inimene. Võib-olla oli mul seda koguni tarvis: sellest lahkumisest, *Phacelia* kaotamisest sai võib-olla alguse minu tõeline lähenemine kogu inimmaailmale.

¹ *Phacelia* (lad.) — siniseõieline meetaim. Käesolevates miniatuurides sümboliseerib ta kirjaniku noorusaja armastust.

Võitlus elu eest.

On aeg, kus kased puistavad oma viimse kulla kuuskedele ja uinunud sipelgapesadele. Isegi okaste läiget teerajal lojuva päikese kiirtes märkan ma ja ma aina lähen, lähen imetledes, lähen lõputult mööda metsateed. Ja mets muutub mulle samasuguseks nagu meri, metsaserv on mu meelest nagu kallas ja lagendik metsas nagu saar meres. Sel saarel kasvavad tihedasti koos mõned kuused, nende alla istun ma puhkama. Selgub, et neil kuuskedel on kogu elu koondunud latva. Seal käbide varamus on peremeheks orav, käbilind ja arvatavasti veel paljud mulle tundmatud olendid. Maas aga, kuuskede all, on kõik sünge nagu tagatrepil, näed ainult, kuidas käbisoomused lendavad.

Leidub sul tarka tähelepanu elu suhtes ja kaastunnet igasugu olevuste vastu, siis võid ka siin lugeda põnevat raamatut. Võta kas või need kuusesemned, mis maha langevad, kui oravad ja käbilinnud käbisid lüdivad. Kunagi langes säärane seeme kase alla, tema maapealsete juurte vahele. Kase poolt päikeselõõsa ja pakase eest kaitstuna hakkas kuuseke kasvama. Ta tungis kase pealmiste juurte vahelt sisse, kohtas seal uusi kasejuuri ja oma juuri polnud tal kuhugi ajada. Siis kergitas ta oma juurekesed üle kase omade, läks neist üle ja ajas nad teispool kaske maa sisse. Nüüd on see kuusk kasele järele jõudnud ja seisab ühtepöimunud juurtega tema kõrval.

Suur vesi.

Goethe on kuskil selgesti öelnud, et loodust vaadeldes ammutab inimene iseenda sisemusest kõik selle hea, millest ta kõneleb. Kuid miks siis mõnikord juhtub, et lähed suure vee äärde piskese tühise hingega, mida mõni kodune tüli on veelgi pihustanud, kui aga vaatad suurt veevälja, muutub hing suureks ja suuremeelselt andestad sa kõik?

Circulus vitiosus.¹

Oli aeg, kus ma imestasin, kuidas kiilaspäistel pole häbi elada, kust võtavad nad energiat ja millele nad loodavad, kui nad oma viimased pikad juuksekarvad kuklast üle lagipea kammivad, neid mingi võide abil päris korralikult paigale kinnitades. Kiilaspäised kõhukad mehed frakkides, koltunud paledega vanapiigad briljantides ja sametis. Kuidas pole neil kõigil häbi näidata ennast päise päeva ajal ja uhkeldada kallites hilpudes? Möödus kaks-kolm

¹ Formaalses loogikas kasutatav termin tõestusvea kohta. *Tõlk.*

aastakümnet ja mul endal tuli juuksed tagant ettepoole kammida. Ükskord avastas keegi selle ja ütles: miks te peidate, teil on nii õige laup, suurepärane paljak. Ja vähehaaval ma leppisingi täiesti oma palja pealaega. Leppisin kõikide puudustega... Leppisin isegi oma nooruse Phacelia kaotamisega. Kiilaspäised, kõhukaad, kolletanud ja põdurad ei häiri mu mõttelendu ja üksnes andetud jäävad mulle veel põiki ette. Kuid ma mõtlen, andega on sama lugu mis palja pealaega: anne võib mööduda, kirjutada pole enam tahtmist, ja sa lepid sellegagi. Sest ega sa annet pole ise endale loonud, see kasvas sul, nagu kasvavad paksud juuksed. Ja kui teda enda hooleks jätta, kulub ka tema ära nagu paksud juuksedki: kirjanik on ennast «tühjaks kirjutanud». Asi pole mitte andes, vaid selles, kes annet valitseb. Teda juba kaotada ei tohi, see kaotus oleks asendamatu: see pole enam mingi paljas pealagi või suur kõht, see oled sa ise. Niikaua kui «mina ise» eksisteerib, pole mõtet kaotatud taga nutta — öeldakse ju, et «kellel pea on maha võetud, see juukseid taga ei nuta,» niisiis võib öelda ka nõnda: «Oleks aga pea otsas, küll siis juuksedki kasvavad.»

Vana pärn.

Mõtisklesin säärase krobeline koorega pärnapuu üle. Kui palju aega on ta lohutanud vana peremeest ja kui kaua lohutab ta mind, ilma et ta meile üldse mõtleks! Ma vaatlen, kui isetult teenib ta inimest, ja nagu lõhnav pärnaõis puhkeb minus lootus: ehk õitsen ka mina ükskord koos temaga.

Tõlkinud D. Vaarandi.

ALEKSANDER BLOK.

(1880—1921)

Täissöönud.

Mind piinab ammu oleskelu,
kus unelmaist vaid hõõgub palg,
kus igav on, ja puudub elu,
ja valgeid roose tallab jalg.

Ja näe, kesk söögitube, saale,
kust igav tuimus vastu kaes,
kus kuhjas daame ja pokaale —
elektor äkki kustus laes.

Toob keegi küünla; leegi habin
nüüd kaamelt piirleb palgeid noid,
jutt on kui pärgamendi krabin
ja mõte liikuma on loid.

Nii roiskuvad, kes täis end söönud,
kel igavaks läind pidutrall;
aeg on neil küna ümber löönud,
ning heitlik nende pehkind tall.

On neile vilets saatus see vast:
kottpimeduses ruumid kõik,
ja kõrvus huugab kaebus leivast
ja võõra lipu lõomav hõik!

Las elada nad oma aja, —
narr häirida on rasvaseid!
Kuid süütuil lastel pole vaja
ses tusas jäljendada neid.

Tõlkinud R. Parve.

Kaksteist.

1.

Õhtu must
ja lumi valge.
Tuul ja tuul!
Seisad vaevalt veel jalgel.
Oi, milline tuul
kõikjal sel talvekuul!
Valget kidulund
kihutab tuul.
Lume all jää
libe ja sile,
hoia, pole hää
lennata upakile!

On hoonelt hoonele
pikk tõmmatud traat.
Ja traadil plakat, kust lugeda saad:
«Kõik võim Asutavale Kogule!»
Näeb eideke vaeva,
pead murrab ja kaebab,
et mis sellest hilbust seal kasu
ja kes ta sinna on torgand,
jalarätte saaks terve lasu,
nüüd igaüks paljas kui porgand...

Ja eit teeb lennaku kaarja
kui kana üle hange, laiali tiivad.
— Oh, päästa meid, Maarja!
— Oh, bolševikud hauda meid viivad!

Tuul aga viilib.
Temast ka pakane maha ei jää!
Pursui aga tänavaristmikul hiilib,
endal krae varju tõmmatud pää.

Ent too kes on? — Õlani juus
ja sosinad suus:

— Reetjad!
— Otsas on Venemaa!

Küllap mõni poeet ja
tõugu vist peenemat...

Ent kes see pikarüüne
seal vargsi komberdab?

Miks täna sa nõnda tüüne,
seltsimees papp?

Ehk veel mäletad sa
endist kõndimist:
läikis keset vatsa
rahva poole rist?

Üks karakullis prouake alustab juttu
ja teisele usaldab:
— Oli meilgi rohkesti nuttu...

Samas libastab
ja pikali prantsatab!
Ai, ai!
Tõmba üles, ole pai!

Tuul aga lõõtsutab,
vahel röömus, vahel kuri,
seelikuid õõtsutab,
käijaid pikali virutab,
rebib, sasib ja sirutab
plakatit, mis on kui puri:
«Kõik võim Asutavale Kogule!»
ja eemalt sõnu hõljutab:

...Olime meiegi koos...
...vaidlusehoos...
...arutasime —

otsustasime:
hetkeks kümme, öö pealt kakskümmend
viis ...

... Teadke siis:
... ei kellelki vähem ...
... Lähme ...

Õhtu hiline.
Tänav on tühi.
Ainult üks hulgas
kühmunult rühib.
Tuul aga vilistab ...

Kui on julgust —
ligine!
Suudleme ...
Leiba!
Mis on seal ees?
Kao, seltsimees!

Taevas on must, nii must.
Rind on täis tigidust ...
Sellise ilmaga
õelana salvata ...
Tuleb, seltsimees,
valvata
mõlema silmaga!

2.

Tuul hulgab, lund hõljub pilve seest.
Kesk tänavat kõnnib kaksteist meest.

Püss rihmal, astub iga mees,
ning tuled on taga, tuled ees ...

On hambus plotski, peas mütsinäss,
veel kuluks selga ruutuäss!

Oi vabadus, vabadus,
las käia ilma ristita!
Tra-ta-ta!

Külm on, seltsimehed, külm!

— Kuid Vankat-Katjat kõrtsinukas ...
— Sel pikal kerenskid on sukas!

— Ja Vanka nüüd on rikas mees...
— See meie poiss nüüd sõjamees!
— Hei, Vanka, tõprapoeg, pursui,
saad minult musu, turteltui!

Oi vabadus, vabadus,
las käia ilma ristita!
Mis on Katjal Vankaga?
Mis peab sellest mõtlema? ...
Tra-ta-ta!

On tuled taga, tuled ees ...
Püss rihmal, astub iga mees ...

Revolutsioonilist käigem sammu!
Veel pole murtud vaenlase rammu!

Kui püssi sa, seltsimees, hoida saad,
siis kõmmuta Püha Venemaad, —
seda vanaverelist,
seda tarelist,
seda paksukerelist!

Eh, las käia ilma ristita!

3.

Läksid aga meie poisid
punakaarti teenima,
punakaarti teenima,
tulle pistma tuisupäid!

Oh sa mure, murekè,
magus eluke!
Räbal palituke,
püssiloksike!

Nüüd pursuidel vesi ahjus,
maailm, lõõska tulekahjus!
Tuleleek — meil veres ta!
Issand, ise õnnista!

4.

Kutsar karjub, lumi keeb,
Vanka Katjal sõitu teeb —
«lektri» latern sädeleb

aisa ees

tuisu sees...

Vankal seljas sõdursinel,
nägu totralt naeruvinel,
keerab aga musta vuntsi,
keerutab
ja naljatab...

Vaat mul Vankat nupukat,
vaat mul Vankat jutukat!

Katjat muudkui meelitama,

Katjat keelitama...

Katja selga visand pea,
hambad nagu pärliread...

Oh mu Katja lokiline,
pruntismokaline...

5.

Sul on kaelal, kulla Katja,
alles värske noatärk.

Rinna all sul, kulla Katja,
värske kriimustusemärk!

Hei, hei, tantsi mul!

Jalad toredad on sul!

Pitsipesus jalutasid,
jaluta veel, jaluta!

Ohvitseri hullutasid,
hulluta veel, hulluta!

Hei, hei, katsu mul!

Süda võpatab kui hull!

Mäletad veel ohvitseri,
kes sai tunda, mis on puss?

Kas ei tuksata su veri?

Kas kõik meelest läind sul, uss?

Katsu mul veel olla nii,

oma voodisse ta vii!

Kandsid hallis kattes kingi,

minjon-šokolaadi sõid,

junkrutega käisid ringi,

nüüd käib soldatiga sõit?

Hei, hei, pattu tee,

südamele kergem see!

6.

... Taas kutsar vastu kihutab
ning hüüab, hõikab, kisendab ...

Pea, pea! Andrjuhha, aita sa!
Petruhha, ette jookse sa!

Trah-tararah-tah-tah-tah-tah!
Käib vastu taevast lumevaht!

Kaob kutsar Vankaga kui tuul ...
Veel pauk! Veel järgi püssikuul!

Trah-tararah! Nüüd aru saad,
et võorast plikat sõidutad! ...

Läks, saatan! Ei saand lahti reost,
oot, homme sa ei pääse peost!

Kuid Katja kus? — Ah, külm kui jää!

Tal kuulist läbi lastud pää!

Noh, Katja, said nüüd? Oled vait ...

Võid lamada seal lumel, mait! ...

Revolutsioonilist käigem sammu!

Veel pole murtud vaenlase rammu! ...

7.

Püssid seljas, läbi lume
jälle sammuvad kaksteist.
Palgelt kadunud on jume
ainult ühel, vaesel, neist ...

Astub järjest kiiremini,

tahaks otse liduda,

kaelarätti paremini

ümber kaela siduda ...

— Miks sa, vennas, nõnda ruttad?

— Miks, Petruhha, kähku käid?

— Kas sa Katjat taga nutad?

— Miks nii norus näoga näid?

— Oh mu sõbrad, oh mu kallid,

meeles mustad, joobnud ööd ...

Kui sa tüdrukut nii sallid,

eks siis valu südant söö ...

Ah, see tulekeelekene
tema pilgus kelmikas,
tume sünnimärgikene
tema kaenla õnaras —
siit läks viltu meelekene,
see mind nõnda hukutas!
— Juba tõinab, vaata lolli!
Ära, Petka, ole memm!
— Milleks meenutad, mis oli?
Unusta! On hubasem!
— Enda üle pea kontrolli!
— Ole uljam, mehisem!

— Ajad pole praegu nõnda,
et võiks su'ga jännata!
Raskusi veel tuleb mõnda,
pea vastu, kannata!

Juba Petka veidi virgub,
juba samm tal tasaneb ...

Kõrgemale pea tal sirgub,
tujukene laheneb ...
Eh, nüüd poleks patt
teha miskit lõbusat!
Sulgege nüüd majal lukk,
algab röövkäik, algab hukk!

Jätke ainult avatuks
pättidele keldriuks!

8.

Oh sa mure mõrkjake,
tüdimus nii tüütu,
surmamaigune!

Küll saab ajakestki
viidetud, viidetud ...

Küllap kukulakestki
süगतud, süगतud ...

Küllap seemnekestki
näritud, näritud ...

Küllap pussikestki
susatud, susatud!

Sa, pursui, tee jalgel' tuld!
Verd veel imen sult
oma tulisilmse,
oma mustakulmse eest...
Issand, heida armu vaese **patuse peale...**

Tüütu kõik!

9.

Ei kuskil mingit lärmi lahti,
ka Nevski tuksub tasemalt.
Ei nähta enam linnavahti,
nüüd, poisid, laskem julgemalt!

Pursui teekäänul seisab norgus,
krae varju peidetud tal palg.
Ta kõrval kõssis, saba sorgus,
üks kärnas peni, lonkurjalg.

Pursui see nagu peni nälgiv
seal seisab hääletult kui känd.
Ta varjus aga peni jälgiv —
see vana maailm, sorgus händ.

10.

Pääsend lahti lumesajud,
oi mis tuisk, oi mis tuisk!

Vaevalt naabrit kõrval tajud.
Tohutu on lumepuist!

Lumi lehtriks veeretub,
üles sambaks keerutub...

— Oh sa Issand, kuidas tuiskab!

— Ütle, Petka, ära luiska,

kas siis tõesti sinu tuju

päästis kuldne pühakuju?

Mõistust peas sul tõesti polnud,

aga mõtle, mis kõik olnud,

kas ei nõrgu käed sul verest,

Katja armastuse pärast?

— Revolutsioonilist käigem sammu!

Veel pole murtud vaenlase rammu!

Nüüd edasi, edasi vahvalt,
sa töötav rahvas!

11.

... Läbi lumesaju sammub üha
edasi kaksteist...

Pole miskit püha
ainsalegi neist...

Nende teraspüssikesed
vastu vaenlast suunatud...
Ees neil tänavsopikesed
tuisused ja silmitud,
puhevili hangekesed
jalast viivad säärikud...

Hõljub mujal
lipp punane.

Samm las kajab
meil ühtlane.

Vastu ajab
veel vaenlane...

Vastu nägu vihur lööb,
silmi sööb
päevad, ööd...

Nüüd edasi, edasi vahvalt,
sa töötav rahvas!

12.

... Läevad võitja sammudega...

— Kes seal ees nii põrmitseb?

Tuul see lipu punasega
mängib, teda sõrmitseb...

Jõuavad nii hangedeni,

— Kes seal hanges kohmerdab?

Ainult vilets näljapeni
nende järel komberdab...

— Korista end, koeranäru,
kõditan sind täägiga!

Las see maailm saab mul särü
kõige vana jäägiga!

... Hambad irvi, susi nälgiv
maha kuidagi ei jää,
saba sorus, ikka jälgib.

— Kes seal kõnnib, kes on sääl?
— Kes seal vehib punast lippu?
— Vahi hästi uttu, vend!
— Ära vargsi mööda kipu
maja varju peites end!

Niikuinii sind kinni nabin,
allu parem elusalt!
— Algab muidu kuulirabin,
katsu siis veel hoida alt!

Trah-tah-tah! Ja kuule kiunub,
kajab vastu majadest ...
Ainult tuisk veel pikalt viunub
üle joostes hangedest ...
Trah-tah-tah!
Trah-tah-tah! ...

... Nii nad võitja sammul läevad,
verev lipp — see lehvib ees,
taga nälgind peni näevad,
kuna tuisus nähtamatult,
kuulist igipuutumatul,
pärlendaval lumekastel
õrnal, õhulisel astel
kõnnib valges roosikees
Jeesus Kristus kõige ees.

Tõlkinud J. Sempe.

NIKOLAI ASSEJEV

(1889—1963)

Majakovski väljak.

(Katkend poemist «Majakovski algab».)

Trollibuss ruttab
mööda Gorkit, —
kõik sõitjad
kuulevad, kui konduktor hõikab:
«Puškini väljak,
järgmine — Majakovski!»
Ja sa mõistad,

kuis linn on temaga harjunud,
et ta on kõigile omane
kõiges ja kõigiti oma,
et tema värsside hoog
on nii õiglaselt otsene.

Oheliku otsas
või käsu korras
sa ju kedagi omaks ei võida,
südame juurde ei too...

Võib vahel juhtuda,
et mälupettel
sassi ta värssid mul lähevad,
ja sedamaid... öeldakse ette —
vähemalt
sada suud korraga kõnelevad
ühtses õhinahoos
nagu mina ei oleks see,
vaid nemad,
kes temaga
tuhandeid kordi on olnud koos.

Ei sääraseid asju
hoobeldes, kelkides
mõelda välja:
siin ta on — asfalt
laternahelkides,
kogu see väljak
hoonete kaardudes,
oma uue nimega —
Puškini naabruses!

Ta päevast päeva
on igapäevasem,
tuttav kõikjal —
maailmaomane ammu.

Sageli on siia toonud ta
juba lapseea sammud
mööda Presnjat, Sadovajat
mööda pehmet lund nagu patju
mööda kruusatist rähklist,
rabadat killustikku
või muhklikku munakasillutist,
mööda hingetust ähkimisest
rasvases suus
läks tema mehiste sammude suund.

Nüüd on see väljak
Majakovski-nimeline, —
pole veel lõplik ta kuju,
puudub veel mõndagi,
mitmetaolise tajuga
rüsivaid rahvajõuke
tungleb ja tõukleb
kärsitu sammuga.
On siin veel lamedust lammutada,
aga tore ju nõndagi:
vanade hoonete ring,
aga inimestes
vastsete tavade hing.
Sissekäigul, mis avatud
kõigile, kõigile, kõigile,
näeme me tähti,
mis tehtud
täpses kvadraadis,
selges, jõulises laadis
kui tavatult
võimsate õlgade rühti:

M M

Moskva Metroo —
allmaarongid tulevad,
lähevad
huugava hooga.
Tema ei näinud neid teraskolonne
ega seda, kuis tuled
neil säravad tuhande tähena.

Heidad väljakul pilgu
piki neid muutunud müüriivõlve —
kas mitte tema laiade hõlmade
vari seal praegu ei vilgu?
Kas pole need tema õlad,
kas pole see tema, kes tuleb
ja viipab kaabuga tragidalt?
Jah, ta on siin,
igavesti
siin meie keskel —
rahva tihedas saginas
tunneb ta end hästi.

Tõepoolest, tema ise seal astub —
suur ja tugev, erilise huvita
oma mitte just kõigiti korras,
aga kuulsa saatuse vastu!

Juba ammu
ma hästi
õppisin tundma ta sammu:
mehiselt tugeva
rühiga virutab ta
läbi Moskva risti ja rästi.
Kamassid
number nelikümmend kuus!
Mõned mehed võiksid pageda
kahekesi sisse ja — passib,
ei saa küll selga sirutada,
aga võib ju end kõveraks kiskuda.

Kuid tema ise ei mõistnud
tõmbuda looka,
vaid seega ta silma on paistnud,
et astus hoogsalt
nagu tavaline mees,
jõulised õlad avali.
Ent iga ta sammu
kannul
legendid keerlesid
otseku tuisukeerised.

— — — — —

Kujurid, jätke
linna keskele seisma ta kuju,
nagu meeles mul püsib ta.
Las hõogub
ta kujust jõudu ja rõõmu
üle argipäevade rüsina,
ja möödaruttajad
las vaatavad teda kui vana tuttavat,
las vaatab täitsamees
nagu koolijütski
laubalt kuklasse lükatud mütsiga.

Nimelt nii — kõiges ja kõigist ees, —
sa ei saa veel suudki lahti,
sõna öelda ei saa veel mahti,
ja juba ta läks,
lustakus ümberringi —
Vladimir Neohodimovitš mingi!
Aga ausammas — mis sellest tolku,
olgu või ärgu olgu!

— — — — —

Tõlkinud M. Raud.

Kevadekvartal.

Ole tänatud, kevad,
et sa helgid ja kiirgad
nõnda soojalt ning siiralt.
Ole tänatud, kevad,
head lootust et üleni lausa
oled täis nii lihtsalt ja ausalt!

Märts:

kevade õhin ja särts;
iga teerist
noori südameid agiteerib —
matkaks treeneri,
alusta rünnakukeerist!

Aprill:

tuultesse lõhnab lill,
sõnagi olgu nüüd õrnem,
lahke ja hea.
Kõrgel
üle su pea
kihutab reaktiiv
ja ta tiib
seal ülal
laulab kui pajupill
üle kasteste ülaste.

Mõtled, ja näikse,
et nimelt nõnda kord Majakovski
läks mööda rentslite koski,
mööda aprille ja märtsi
läbi lobjakulörtsi
rahvamurrus ja päikeses.

Maipäeva säras
voogav rüsinal
pidulik rahvatulv
läbi lippude tuulte.
Miks meenutan siin tema nime,
võidakse küsida.
Küllap just sellepärast,
et tema, hingates kevadetuld,
oligi meie luule
kevadeime.

Märtsis — suurvete kohin,
aprillis — lilled ja rohi,
mai — kogu rahvale rõõmuks:

linnud hõiskavad kõigi keeli,
lilled õitsengulõõmas,
ning meie mõtteid ja meeli
karastab võitude tee.

Ole tänatud, kevad,
et sa helgid ja kiirgad —
nõnda soojalt ja siiralt.
Olge tänatud, kodumaa rannad,
õnne eest, mida te annate
südames kanda.

Veel inimesed raha küljes praegu ...

Veel inimesed raha küljes praegu
on kinni, nagu hoiaksid nad risti
käes mõne sünge pühameha aegu.
Kuid see ei kesta igavesti.

Ja mõni mees veel võimu poole rüüb,
et võib, kes teab mis võib kõik anda,
kuid sellelgi ei ole pikka püsi,
kui uued ajad kinnitavad kanda.

Ennäe — aujahil mõni kihutab,
sest talle näib — on jäädav tuum sel,
kui kuulsus kas või varju nihutab
ausambaks püsti tast posthuumselt!

Võim, rikkus, au, — pean õigeks hüüda ma,
on justkui soolvee sõõmud sulle —
kui tahes aplalt võid neid rüübata,
kuid janu kestab seda hullem!

Sa ise ole kuidas, kes või kus —
ei seega teeni surematust keegi,
vaid inimkonna õnne õitsengus,
mis haarab kogu me planeedi!

Sestsaadik, kui me Maa meid sõidutab,
koivalgus kustub, hommik koidab,
ühtsoodu inimkonnas võidukam
tung kasvanud on ühte hoida.

Et rahvad — mustad, valged, kollased —
kõik tunneksid, mis jõud on vendlus,
kui selleks teedel-töödel ollakse,
et kõiki haaraks õnne embus!

1956.

Tõlkinud M. Raud.

VEERA INBER

(sünd. 1890)

Aasta.

(Peatükk poemist «Pulkovo meridiaan».)

1.

Kesk hüppevalmis vaenlase armeesid
on piiramisrõngas Leningrad.

Küll maa ja taevas tulepõrgus keesid,
kuid me ei loovutand ka tolli maad.

Mis raskused ka meid ei räsitud,
ei Leningradi süda väsinud.

2.

Siis vaenlane, kui nurjus tormijooks,
meid teisel viisil alistada püüdis.

Nõu otsides, mis kindla võidu tooks,
ta Pimeduse, Külma appi hüüdis.

Need lähenesid, võidulootust täis,
ja kolmandana Nälg neil kannul käis.

3.

Ta majast majja hiilis sosinal,
poes leivasabas õudusjutte vestis.

Kuid samal ajal kasvas Laadogal
tee meeterhaaval. Võitlus jääga kestis.

Mis ohtude ja elu hinda nõudis
seal leiva iga gramm, mis linna jõudis!

4.

Jah, Laadoga — meil ikka meeles on ta!

Kui pelikan, kes oma verrega
peab hinges oma väetit pesakonda,

nii hiigellinna toitit Laadoga,
just nagu ema, armastav ja hoolas.

Ja veri lumesulgedele voolas.

5.

Ei asjata ju väitnud innukalt
poes leivasabas keegi eidekene:

«Leib pole must! See on ju Laadogalt,
see rukkileib on, kallis inimene,
on püha leib . . . » Ja nagu palves siis
ta leivapala huulte juurde viis.

6.

Jah, leib! . . . Sel' üldse ära lähene!
Võib juhtuda, et kui kord hakkad sööma,
kaob märkamata annus vähene,
mis pidi terveks päevaks vastu lööma.
Kuid kõik need päevad pingsalt lõpetati —
tööd tehti, õpiti ja õpetati.

7.

Siin tudeng noor . . . Sel poisil polnud kahju
toa viimast tooli kütteks lõhkudes.
Ta tegi lõkke tillukesse ahju.
Nüüd tule ees, mis soojust õhkudes
toakarbikese süngust mahendab,
ta kükakil kontrolltööd lahendab.

8.

Professor-rauk . . . Peas ruuduline rätt
peal akadeemilisel müsilotil,
muhv nõori otsas soojendamas kätt,
ja väike kastrul vahariidest kotis;
ei vihisevast pommisajust hooli —
tööpostile ta tõttab ülikooli . . .

9.

Kui kõikjal sügispimedus ei lasuks!
Oo pikad ööd, mind ärge pilgake!
Kui vee eest kõrbes, tea mis nüüd su tasuks
küll anda võiks, petroolililgake!
Kui ainult lambi taht ei kustuks veel! . . .
Nii vaevaliselt vilgub tulekeel.

10.

Ja ometi mul tuli vastu pidas.
Rasv topsikeses toitis marlist tahti
nii kaua, kuni jälle koitis idas.
Just nõnda valvas jaaniuss peab vahti

ja tunneb, olles jõudumööda töös,
et temagi on väike helk ses öös.

11.

Tean väga hästi, et see ajastu,
suur aasta, tulvil hirmsat sõjamaru,
ehk teiste töödes rohkem kajastub,
kuid ometi ei olnud ülearu
ehk jaaniusski. Öö kui võimust nõudis,
ta valvsaks jäi. Ta tegi kõik, mis jõudis.

12.

Ja Muusalegi julgust sisendas
see tulukeste vapper vilkumine.
Ta tuli öös, sireen kui kisendas,
tal oli seljas tuultest pekstud sinel,
peakoti varjus kiirgav juuksevihk,
kuid pliatsit tal kindlalt hoidis pihk.

13.

Ta trööstis värsimeistrit valvavat:
«Su juurde jään, meid koost ei kisu keegi.»
Et läita Seitsmendat sümfooniast,
ta loitma puhus kehva koldeleegi.
Ja tukike, mil tõusis tulevööt,
lõi laulma nagu soolot huilgav flööt.

14.

Jah, nõnda nagu kaunis vendluses
ringtantsus välja astub helipere,
kui hõbeklapikeste lendluses
viis voolab üle flöödi musta kere,
nii tuletriller äkki tuki läidab
ja kambri kauni paistusega täidab.

15.

Elektrisäras, tulede ovaalis
käis Muusa ringi hiigelvabrikus.
Jääkülmas, sünges masinatesaalis,
seal teda nimetati Püsivus.
Ja tühjas tsehhis nagu tardund kehas
uus elu virgus. Uue hoo sai tehas.

16.

Kõik helgid tema juurde kokku läevad —
tattnina kiirekesed kasinad,
kaarlambid tehastes, kus ööd ja päevad
on tulesäras töökad masinad.
Ja töölistel said sellest rõõmsaks hinged
ja sõdureil ta tõstis võitluspinget.

17.

Teeristmel Muusa valvas hallil talvel.
Et vaenujõud ei võimutseks me seas,
ta oma postil seisis valvel,
must tähega baretikene peas,
ja lihtsa viipega ta labakinnas
eeskujulikku korda hoidis linnas.

18.

Jääd Muusa aitas rookida aprillis.
See oli raske. Talimütsi all
tööst higipärle tihti hiilgas tal.
Tal sobiks kanda süles lumelilli...
Kuid nõndagi — üll vana vatist vammus,
kui Kevad noor ta meie keskel sammus.

19.

Nii veetlev oli ta, nii nõudlik, südi,
et igaüks, kes temaga on koos,
tööd jätkata võib hoopis uues hoos:
«Võin surragi, kuid enne ma ei tüdi,
kui vaenlasest sa lõpuks võidu saad,
mu kallis linn, mu aare, Leningrad!»

20.

Tast igaühe näkku tuli tarm
ja hinge kindel usk ja rõõmus lootus.
Ta oli meie vaibumatu arm
su vastu, Leningrad, ja võidulootus.
Ja kõik... Tal nimesid on leegion.
See oli ta. Ja igavesti on.

Tõlkinud A. Sang.

VLADIMIR MAJAKOVSKI

(1893—1930)

Vladimir Iljitš Lenin.

(Katkend poemist.)

Sõnad

kui rõivadki,
mida kannad,

vananevad

ja kuluvad meil.

Ma tahan

uuesti hiilgama panna
kõige ülevama sõna —

PARTEI.

Mis on üks,

kui mõelda kainelt?!

Ühe hääl

nagu piiksatus urust.

Kes teda kuuleb?

Võib-olla naine!

Ja seegi,

kui lähedal on,
mitte turul.

Meie partei,

see on ühine raju,

mis pressitud

häältest tavalist laadi,

iga vaenlase kindlus

sest

rusudeks vajub,

nagu lõhkevad kuulmekiled

kesk kanonaadi.

Halb on ühel,

nõrk ta jaks.

Üks

on tandril

sõdima jõuetu.

Iga tugev

on talle saks,

kuid isegi kaks meest

ei moodusta jõudu.

Ent kuulud parteisse, võitjana käsi:
 alistu, vaenlane, või surm on sul!
 Partei on miljonisõrmine käsi,
 mis üheks rusikaks surutud.
 Üks on mõttetud, null, laast,
 üks — kui tähtsaimgi oleks sajast —
 viieverssokilist palki ei tõsta maast,
 rääkimata viiekordsest majast.
 Meie partei, see on mitme miljoni
 kokkusurutud õlad ridades ühtseis.
 Parteiga ehitused, paiskame pilvini,
 toetades, tõstes üksteist.
 Partei on töölisklassi selgroog.
 Partei on me ürituse surematus.
 Partei on ainuke, kes mind ei reeda.
 Täna käsutatav, homme loon riike,
 või pühin kaardilt neid.
 Klassi aju, klassi üritus, klassi jõud,
 klassi au — see on partei.
 Lenin ja partei on kaksikvennad,
 neid koos näeb ajalugu võitlusareenil.

kuulina tabas
teade.

Ja otsekui
klaasitäis pisaraid
kallati tööpingi peale.

Isegi talupoeg,
maalapi ori,
kes korduvalt
surma ligidalt näind,
pööras naiste eest näo,
kuid reetis pori,
mis rusikalt
niiskele põsele jäi.

Ka ränikivist inimesi oli,
kuid noodki
huult närisid vereni
meie seas.

Lapsed
tõitsesid tudide moodi,
ja kui lapsed
nutsid tudipead.

Leinateadet
unetule maale
maru ajju rammis,
kuid ei suutnud mõista
võitlev inimkond,
et see puusärk
Moskva külmas kambris
revolutsiooni
poja,
isa oma on.

Lõpp.
Lõpp.
Ei enesepetmist!

— — — — —
Nelisada tuhat
tööpingi juurest,
on Leninile
esimene pärg
parteilt.

— Seltsimees sekretär,
võtke sulg...
Asendame, kõneldakse...
Teisiti ei saa...

Ise olen vana,
on pojapoeg mul,

Käi kõigi
 sortside juurde
 mis-
 tahes sa paber. Kuid selle...
 Piki kajuteid
 ja kupeesid,
 ma näen,
 käib härrandlik
 ametnik.
 Kuna ta
 saab kõigilt passid,
 ka mina säen
 käes
 valmis raamatu punava.
 On mõnele passile —
 muigav huul,
 ja teistele —
 suhe, et süлита.
 Pass, näiteks,
 see võetakse,
 austus suul,
 kus inglise
 lõvisid külitab.
 Silm söövalt
 onule säetakse
 ning kummardus
 risti ja põiki,
 nii otsekui
 jootraha võetakse
 ameerika
 passid kõik.
 Kui sokk
 vahiks
 kuulutustulba ees, —
 kaeb poolaka
 passi politseimees
 oma ahta
 elevantliku püsiga —
 geograafiline
 mis uudis see,
 kust pärit — kui tahaks küsida.
 Ja pööramata oma
 pea kapsapead
 ja tundmata
 tundeid
 mingeid,

Kui hunt sind
 nähriksiid,
 bürokratism.
 Ei austust
 mandaatidele.
 Käi kõigi
 sortside juurde
 mis-
 tahes sa paber.
 Kuid selle...
 Ma võtan
 laiadest pükstest ta
 dublikaadina
 kalleima liigi.
 Te lugege
 kadedalt, —
 kodanik
 ma
 Nõukogude võimsa riigi.
 Tõlkinud J. Kärner.

EDUARD BAGRITSKI

(sünd. 1895)

Pioneeri surm.

Leht väreleb veel äikesest,
 ja värskest särab siis,
 ah, lehelinnu väikese
 kaht silpi kordav viis!...

Valja, Valentina,
 kust sa siia said?
 Keset valgeid seinu,
 valgeid palakaid?
 Sarlakite puna,
 palged kõhetud,
 millel kurjalt kumab
 surmaõhetus...
 Huuled pakatanud,
 rääkida ei saa,
 kuigi targad tohtrid
 juures nõiuvad,
 juuste siiliokkaid
 hellalt siluvad.

Valja, Valentina,
 mis on sinuga?
 Miks on õhk nii raske,
 rohi süsimust,
 vaene pea täis kuuma
 valurammestust?

Miks sul keele alla
 oiged vajuvad,
 ripsmeid ei saa valla,
 pilgud hajuvad?
 Sammud lähenevad.
 (Jätke, jätke mind!)
 Tuli sinu ema,

nuttes vaatab sind.
«Valja, Valjakene,
enam ma ei või!
Sinu ristimise
risti sulle tõin.

Kodus kõik on ripakil,
mustusesse upub,
õuetarad upakil —
kõik mul kätest kukub,
põrsal pole moldi,
kanakuut on lammu,
nälja pärast lehmgi
vihasena ammub...
Valja, miks sa tõrgud,
mis siis sulle teeb
see su väike kuldne
kaelaristike?»

Põselohku nõrgub
palav pisar tal.
Akna taga kõrgub
tume piksevall.

Valja pilgu paotab
raske kulmu all.
Meretuultest kantud,
üle sompus maa
ujub pilveranku
äiksevihmaga.

Ja neid haigla peale
tormab taeva alt,
rida järgneb reale,
salga järel salk.
Välgurätte lehvi
tuules verevalt.
Sähvataval kumal
käiks kui rivid seal,
selgelt joonestuvad
marssijate pead.

Juba heitlus algab,
pais on murtud eest,
valgesärgisalgad
sinetavad veest.

Kutsub, kutsub, kutsub
lahingusignaal.

Haigla aia kohal
nüüd nad koonduvad,
õhtuseks paraadiks
rivvi joonduvad.

Taevas nende varju kaob,
silmapiir on must —
pioneerid Kuntsevast,
pioneerid Setunist,
pioneerisalk Nogini vabrikust.

Aga kambris ema
murest murtult oigab:
lapsekäekest enam
ei saa pihus hoida
ega kõrbend suule
kastet valada —
Valjal kauem pole
antud elada.

«Kas ei kogunud ma
sinu tarvis kõik,
et sa siidis käia,
ehteid kanda võiks.
Unustasin une,
aina orjasin,
võid ja kanamune
kokku korjasin,
et saaks täis su veimevakk
kõike head ja paremat —
seal on pandud kallis
pruudiloorgi valmis.
Miks sa tõrgud, Valja,
mis siis sulle teeb
see su väike kuldne
kaelaristike!»
Tühjad tüütud jutud,
milleks on küll need!
Noorus pole hukkunud,
noorus elab veel!
Meile püssitäägi
kätte surus ta,
mässulist Kroonlinna
jää peal purustas.

Pikad sõjaretked
ühte liitsid meid,

hiigla taplusväljal
kuulid niitsid meid.

Aga verehoigust
püsti viskusime,
oma surnud silmad
lahti kiskusime.

Lahingratsud valjais
hoia, sõjamees,
olgu mõõgad haljad,
kuulid raudades!

Las me palav veri
kärmi pinda kasta —
uus ja tugev noorus
meie luudel kasvab.

Las ses väikses kehas
helisema jääb
meie nooruspõlve
kevadine hääl.

Valja, Valentina,
kas seal värskes tuules
oma laagrilippu
plagisemas kuuled?
Vaata, kuidas teda
päike säratab.
«Valja, ole valmis!»
Pikne täratab.
Helled pilved, kallake
piisku sahinah!
Sinisärgis Valjake
seisab lipu all.

Tasa lapsekäsi,
väeti haige tiib
voodi kohal kerkib:
«Valmis alati!»

«Olen valmis alati!»
Viimne sosin vist...
Põrandale palatis
kukub kuldne rist
ja siis jõuetuna
käsi alla vaob,
patjadele langeb,
palakaisse kaob.

Äkki on nii hele
vaikseks jäänud toas,
suure hella päikese
soojas valgusjoas.
Voodi ääres ema
kummuli on maas.

Lehelinnu laulust
kaigub aed ja aas.

Ongi kõik!

Laul aga
oodata ei saa.
Lastevadinaga
jälle ärkab ta.
Hakkab marsitaktis
kaasa kõlama.
Kerkib salga huultele
ja nii ellu astub
otse marutuultele,
tormidele vastu.

1932

Tõlkinud D. Vaarandi.

SERGEI JESSENIN

(1895—1925)

* * *

Tee kaunist õhtust jäi veel mõtisklema.
Pihl aga kurdab päeva lahkumist
ja läve-suuga tare-vanaema
nüüd mugib vaikust, pehmet, lõhnalist . . .

Õrn sügiskargus vargsi ligi hiilib.
Järk-järgult kaerapõld kaob uduvoos.
Poiss-linalakk toa aknast õue piilub,
kus hakiparv veel keksleb mänguhoos.

Toas kumab vommil, vastu helgib partel
tuhk roheline roosalt koldesuult.
Õö varju läinuist argset nagu kartes
toa taga vestab ahtahuulne tuul.

Ei hõlma neid nüüd nurme kuld ja rohe,
kõik, millest süda tuikab tuliselt.
Ja poetub nokast veniv, nukker ohe
öökullil süngel, turrissulisel.

Ju eha lõke lõpuni on põlend
ja hämar laut on und ja vaikust täis.
Seal hilju hädaldavad odraõled,
suust rippu lehmadel, kes latris noruspäi.

Tõlkinud A. Sang.

Kiri emale.

Oled ikka elus veel, mu ema?
Olen minagi. No tere, eit!
Löögu taas su kambris värelema
õhtuvalge imeline loit.

Kuulsin, et sa oled muremõttes,
et sul minu pärast kurb on meel;
vanamoelist jakki ümber võttes
alla tihti vaatamas käid teel.

Ning et vahel õhtul õudseks sulle
üks ja sama viirastus teeb toa —

nagu oleks kõrtsitüülis mulle
keegi torgand rindu jääga noa.

Ära, kallis, oma südant koorma!
Kõik on jamps ja uni, usu mind!
Pole ma nii põhjakäinud joomar,
et võin surra, nägemata sind.

Olen endist viisi hell ja heagi
ja mul ühest soovist põleb põu:
et ma pääseksin sest kõigest peagi
sinna, kus su madal hütt ja õu.

Tulen kevadel, kui ümber maja
aed meil valendab ja lõhnab meest.
Nõnda vara ainult ära aja
üles mind kui seitsme aasta eest.

Sel, mis möödab, ära tõsta käsi
ega sellel, mis on luhtunud.
Liiga vara kaotused ja väsi
on su pojast üle uhtunud.

Ära paluma mind sunni. Pole vaja!
Vana juurde suletud on piir.
Oled ju mu ainus lohutaja,
ainus imeline päiksekiir.

Ole rahul, ära vaevle mõttes,
ärgu olgu kurb mu pärast meel.
Peetud jakki õlgadele võttes
nõnda tihti ära oota teel.

Tõlkinud E. Niit.

Stantsid.

Pühendatud P. Tšaginile.

Ma väga hästi tean,
mis väärt on anne.
See mind mu töös
alt vedada ei saa.
See, mis mind põletab,
mis painab mind kui vanne,
on armastus su vastu,
kodumaa.

Kes viitsib vähegi,
poeedi nime pärib —
teeb värsse plikadest
ja tähtedest ja kuust...
Kuid teine tunne
minu südant närib,
mu meel on raske
hoopis muust.

Ah, olla tahaksin
ma iga hingekoega
poeet ja kodanik,
eeskuju karm ja hell,
et kalliks peaks
just nagu lihast poega
mind kodumaa — NSVL.

Ma oma koli Moskvast siia tōin.
Ei austa miilits seal
mu luuleandi.

Kui õllepoes ma pisut lärmi
lōin,
mind jalamaid
tsemendi peale pandi.

Heategijad, aitūma hoole eest,
kuid väga kōva seal
on puisel pingil ase
ja nukker purjus laul
mind magada ei lase —
laul vaese puurilinnu eluteest.

Ma pole puurilind!
Ma olen luuletaja.
Demjanidele ma ei ole
paarimees.

Võib-olla vahel rohkem joon
kui vaja,
kuid imekaunid maad
on minu pilgu ees.

Ma kōike näen,
saan väga hästi aru,
et algas teine aeg
me maal oktoobrikuul,
et nimi Lenin käib
maast üle nagu maru,
viib mõtteid liikuma
kui veskitiibu tuul.

Mu kallid, keerelge!
Te vaev ei jookse maha!
Ma olen teie laps,
te mulle onud head.
On aeg, Sergei!
Nüüd istu Marxi taha,
et selgeks sulle saaks
ta kuivad, targad read.

Kui ojakestest jõed,
nii saavad päevist kuud,
kui tähed raamatus
on linnad möödasööstus.
Ma Moskvast viibisin,
nüüd külastan Bakuud.
Meid Tšagin valgustab,
kui tähtis on ta tööstus.

«Puurtornid kõrguvad,» ta
kõneleb,

«kas see
ei ole kaunim pilt
kui kirikute tipud?
Miks müstilisse uttu peitu
kipud?»

Konkreetseist asjadest, poeet,
nüüd laule tee!»

Kui idamaine vaip
veepinnal õli helgib
ja taeva õhtuti
teeb kirjuks tähepaist.
Kuid võiksin vanduda,
et tähis taevatelgist
on ilusam Bakuu,
mis särab laternaist.

Töörütmi liitunud
näen ümber naisi, mehi.
Ma kuulen selle häält ka läbi
öö.

Miks kauem ihata
veel kaugeid taevakehi,
kui valgustada maad on
pakilisem töö.

Ja ratist võttes end
ma ütlen:
«Istu maha!
Ka sina, vennike,
end kätte võtma pead.
On aeg, Sergei!
Nüüd asu Marxi taha,
et sulle selgeks saaks
ta targad, kuivad read.»

Tõlkinud A. Sang.

Ballaad kahekümne kuuest.

*Armastusega — suurepärasele
kunstnikule G. Jakulovile.*

Laula laulu, poeet!
On nii hea
taevasinine sits
pea peal.
Laulust müriseb
meregi suu.
Neid oli
26.
26
neid on siin.
Ei mata neid kalmusid
liiv,
neil, kes langesid
kuulide all
verstal
207-ndal.
Merelt randa vaob
uduhang.
Vaata, liivast on tõusnud
Šaumjan.
Kondiklõbinal sirguvad
maast
veel 50 kätt.
Kooljasaast
neilt kaob. Neid on
26,
läbi puuritud rind
või puus.
«Bakuusse,»
nüüd räägivad nad,
«vaja minna
ja vaadata,
kuni varjab meid
uduvoog,
kuidas Aserbaidžaanis
on lood.»

—————
Kuumelonit veeretab
öö.
Laine laksudes kaldasse
lööb.

Samasugusel ööl tappis
need
26
Briti armee.

Kommunism — see on
vabaduslipp.
Torm tõusis — rahvas
vägilaslik.
Tsaaririiki ründas
ja löi
töölis- ja talupoegade
võim.
Seal, Venes, oli aadlile
vits
ja meile karm isa
Iljitš.
Kuid Idamaal aga,
Bakuus,
neid oli
26.

18-nes aasta...
Meil veel
on valusalt meeles
see,
aserbaidžaanlasi
kui
tapsid kõigi maade
pursuid.
Kommuunile löödi
ränk haav.
Jõud nõrkes ja langes
see maa.
Kuid rängemaks kõigest
muust
kaotusest olid need
26.

Läbi kollaste liivade
vöö
Krasnovodskist nad toodi
sel ööl.

Ja viimseni tapeti
siis.
Nad sängitas tuline
liiv.

Öö on kahvatu täna
Bakuus.

Ja ses varjud on —
26.

26
on neid.

Neist meie laul,
meie lein.

Ei seal tuul nõnda
kahistand.

Kuula, seal räägib
Šaumjan:

«Džaparidze,
ons tõsi, mis näen?

Vaata, vili on
tööliste käes.

Maa veri — must nafta
on neil,

laevu, suitsevaid
vedureid...

Ja olgu see laev
või rong,
ees punane täht
tal on.»

Vastab Džaparidze:
«Just nii.

Häid sõnumeid
kuulsime siin.

Töölisklassil on kindlalt
käes

Kaukaasia maad
ja mäed.»

—————
Sinab öö

vastu koidikut.

Vaikib kallite varjude
jutt.

Kuul rinnas,
või külje sees haav,

Ahtš-Kuimaasse
ruttavad nad.

Tõlkinud D. Vaarandi.

Nõukogude Venemaa.

A. Sahharovile.

See maru möödas on. Meid järele jäi vähe.
Nii paljud puuduvad, kui sõpru üle loen.
Ma jälle unund kodupaika lähen.
Ju aastat kaheksa seal pole käinud poeg.

Kust leida seltsi? Kellega küll jagan
siin kurba rõõmu, et ma ellu jäin?
Lind ühe tiivaga — puutuulik küla taga —
mu poole kõõritab, kui mõttes ringi käin.

Siin mind ei tunne ükski hing.
Kes tundsid kord, on unustanud puha.
Aeg isamajastki, kus üles kasvasin,
on jätnud ainult varemed ja tuha.

Ent elu jätkub.
Askeldus ja töö
käib vanadel ja noortel oma rada.

Ei ükski pilk mind nähes loitma löö.
Ei ühtki, kelle ees võiks mütsi kergitada.

Ja nukrad mõtted parvlevad mu peas:
mis on mu elu siis?

Või kõik on uni ainult?

Kui võõras rändur käin ma inimeste seas.

Ja kus?

Mu enda koduvainul!

See paik ju muuga hoobelda ei või.
Ta ainult sellega jääb kestma üle aja,
et Venemaale talueit siin tõi
kord ilmale skandaalse luuletaja.

Ent aru hääl — see südant noomib nii:
«Miks solvuda? Mees, võta mõistus pähe!
Uus valgus onnidel ju põleb siin.
Uus sugupõlv siin oma rada läheb.

Ju mööda hakkab saama sinu suvi
ja noortega sa võistelda ei saa.
Uus olema peab laul, mis ärataks neis huvi.
Ei emaks küla neil, vaid kogu meie maa!»

Ah kodupaik!

Ons teist nii veidrat veel?

Mu aukus põski värvib häbipuna.

On võõras minule kaaskodanike keel.

Ma kodumaal käin ringi kodutuna.

Näe külarahvast:

pühapäeval koos

nad nagu kirikus on vallamajas.

Neil konarlik, lihtmeelne jutt on hoos —
jutt elust-olust, tööst ja uuest ajast.

On õhtu käes. Köeb eha ahjusuu.
On hallid põllud sulakulda kastund.
Kui vasikad, kes tara taha astund,
on jalgupidi ojas paplipuud.

Seal laisalt mälestusi koogib ajusopist
üks invaliid, kes tulnud Punaväest.
Ta tähtsa näoga räägib Perekopist,
kus valged vatti said Budjonnõi käest.

«No said pursuid ... meilt Krimmis ... tuld ja
tõrva ...
See oli saun, jajah ... ei ütle muud ...»

Ja kikkis vahtratel on pikad oksakõrvad
ja eided ohkavad ja maigutavad suud.

Mäelt küla komsomol sealt tuleb — hoiat alt!
Seal täites agitatsiooniplaani
löötspilli saatel rõõmus-sõjakalt
nad laulda raidutavad vaest Demjani¹.
See on su maa!

Ja sina lärmi löid,
et tunned rahvast! Rahva esindaja!
Sa luule rahuga nüüd nurka heita võid.
Su laule ega sind ju siin ei ole vaja.

Mis siis!
Oh andesta, mind ära halvaks pea,
mu kodupaik, — ma andsin, mis mul oli.
Mis sest, et tänapäev mu laulusid ei tea.
Ma laulsin, kui mu maast sai raske haigus voli.

Ma kannul käin —
te minust mööda minge!
Ma kõigegea jään nõusse, kodumaa!
Oktoobrile ja Maile annan kogu hinge,
vaid kallist lüürast loobuda ei saa.

Ei teda sõber saa, ei naine ega ema.
Ta õige koht on ainult minu käes.
Vaid minu käes ta hakkab helisema
ja õrnu laule rõkkab täies väes.

Oh puhke, saabuv põlv! Õnn järeltulijaile!
Teil uued laulud on ja uus silmaring.
Kuid minu üksik tee viib tundmatuile maile
ja vaikseks jäädavalt jääb mässuline hing.

Ent veel ka siis,
kui lein ei ahista planeeti,
kui enam rahvail vaen
meelt segada ei saa,
mu laulus elab see,
mis erutas poeti, —
maakerast kuuendik,
mil nimeks Venemaa.

Tõlkinud A. Sang.

¹ Demjani — luuletaja Demjan Bednõi.

NIKOLAI TIHHONOV

(sünd. 1896)

Lipp.

Riigilippe mitut värvi
pikil laudadel on reas.
Paistab, nagu nende järgi
istujaidki tundma peaks.

Näe, me punalipp siin leegib...
Ja kes istet võtnud siin,
selge olema peaks seegi.
Kuid ei ole päris nii!

Meil on sõprus kõigest suurem,
kohtadest ei hooli see.
Istub hindu meie juures,
dokitööline Calais'st.

Räägime, kuis oskab keegi,
lihtne keel on südameil.
Juurde istusid ka neegrid —
leidus vabu kohti meil.

Aga kohe juurde kargas,
nagu nuuti näidates,
viha pärast sapikarva
Washingtoni lehemees.

«Kas teil ruumi pole teisel?
Mis teil siit on otsimist!
Lippu, mis siin laual seisab,
te ei tunne ära vist?»

Vana neeger raskelt ohkas,
naeratas, ja lausus siis:
«Kõike selle lipu kohta
teame juba ammugi.

Meie südameisse kallab
oma valgust, soojust ta.
Ja me tahame ta alla
kas või korraks istuda!»

Tõlkinud *D. Vaarandi*.

ALEKSEI SURKOV

(sünd. 1899)

Muldonnis.

Sofia Kreosile.

Ahjus väikeses hubiseb leek,
nagu pisarad halgudel vaik.
Lõõtspill kõneleb muldonni sees
sinu naerust ja silmadest vaid.

Sinust Moskva all lumised puud
mulle vestlevad kõik iga päev,

kui nüüd sinuni kanda võiks tuul
minu igatsust, elavat häält.

Oled kaugel, nii kaugel must sa,
meie vahel on lumi ja jää,
sinu juurde siit kergelt ei saa,
aga surma ehk samm ainult jääb.

Kiusteks tormile laula, bajaan,
kutsu ekslevat õnne, mu laul!
Külmas muldonnis sooja ma saan
oma tundeist, mis iial ei kao.

1942

Tõlkinud H. Mänd.

Kord saabub aeg.

Kui ükskord püssiragin raueb,
aus rahu hõlmab kogu maad.
Ja nagu unenägu kaugel
käib kahurite kanonaad.

Suud lastel imestusest lahti
on sõjajutte kuuldes: «Vaat,»
nad mõtlevad siis salamahti,
«küll aga luiskab vanataat!»

1943

* * *

Sofia Kreosile.

Vaata otse silma mul, palun,
minu õlule pane käed,
siis sa meie päevade valu,
piinu minu südames näed.

Ei saa lõputult käia purdel,
tulle ainiti vaadata.
Me suu ümbert kibedaid kurde
ei nii kergelt pühkida saa.

Isegi kui rahu kord saabub,
rõsked kaevikud tühjaks veab,

oma hingede tasakaalu
meie kätte ei saa niipea.

Kaevikud meil kasvavad rohtu,
välk rakette siis asendab,
kuid ei unusta sõdur ohtu,
sõja meenutus masendab.

Siiski usun, et sõda möödub
meie laastatud kodumaal.
Vaikus, lõpuni puruks löödud,
jälle eluõiguse saab.

Läänerindel 1942

Tõlkinud H. Mänd.

MIHHAIL ISSAKOVSKI

(sünd. 1900)

Tuul.

Tuul käis ümber maja
vargsi varbaotstel.
Hiilis katusele,
kiikus toomeokstel.

Puistas helbeid alla,
pühkis aidaesist.
Narris omapoisse,
vaeseid värvukesi.

Äkki virgeks muutus,
noored tiivad tõstis,
tolmukeeristega
võidu jooksma pistis.

1927

Tõlkinud D. Vaarandi.

Nataša.

Käis nurmel Nataša,
peas kuldane rätt.
Kõrge viljamüür hällis
tal kummalgi kätt.

Tõusis rukis ta ette
ja küsis talt nii:
«Kuhu lähed, Natalja,
miks uitad sa siin?»

Talle vastas Nataša:
«Ma põllule läen.
Oma rõõmu sel põllul
ehk uuesti näen.

Ehk ütleb ta mulle
veel midagi head.
Miks olen ma nukker,
tema seda ehk teab.»

Rõõm oligi vainul.
Oli tore ja suur,
lahti pintsaku hõlmad
ja randme peal uur.

Rõõm oligi vainul,
ju ootaski ees:
«Mulle külla sa tulid,
kui kena on see!»

Hüvastijätt sooja suvega.

Väljul käin ja jumalaga
jätan sooja suvega.
Lehestikus punetavad
küpsed pihlakobarad.

Teedel ühtki häält ei kuule
maa ja taevas — kõik on vait.
Põhukuhjast tõuseb suule
magus värskel leiva maik.

Salud õhetama lõövad
rohul juba kulukarv.

1925

Kuid uhke Nataša
pea kuklasse löi:
«Kas muidu sel vainul
siis käia ei või?»

Tahtsin vaadata vilju,
kas küpsed on nad.
Milleks sellised naljad,
ma aru ei saa?»

Vastu naeratas noormees:
«Meil saatust on üks —
tahtsin minagi näha,
kas rukis on küps.

Pidin vaatama üksi,
kuid nõnda on lood —
seda proovida tuleb
meil sinuga koos!»

Tõlkinud D. Vaarandi.

Nähtamatut nõõri mööda
lendab üle kureparv.

Kustub päev ja taamal lõkkab
ehakaar kui ahjusuu.
Katusele peagi tõttab
jalutama hele kuu.

Varsti vaikselt virvendavad
tähed öisel ojaveel.
Jätan suve jumalaga
ja mul pole nukker meel.

Tõlkinud D. Vaarandi.

ALEKSANDER PROKOFJEV

(sünd. 1900)

* * *

Kuigi unun sul ja armastus on lakand,
endist viisi maa on kallis mul.
Aasad vihmast pestud, öitsma hakand,
halja linikuga kaetud muld.

Selles linikus on kuldsed tähed,
vikerkaar kesk taeva sinimerd . . .
Maa, su ilu kaitstes kas me vähe
vaenlast rünnanud ja valand verd!

Kes su piirist üle astus sammu,
tunda sai me viha sõjateel.
Maaga mina vennastusin ammu —
korduvalt me vennastume veel!

Tõlkinud M. Nurme.

Me steppe kündsime.

Me haavu lugesime kuni tänaseni,
kuid mitte seks, et kurta silmaveel.
Me steppe kündsime kurgaanideni
ja midagi jäi ikka kända veel.

Me tööga seotud nagu käendusleppel.
Ja kuigi võidetud meil edupärg,
jääb meie lastelegi kända steppe
ja lastelastelegi, käes kui nende järg.

Me neile pärandame põlemise, tule —
töö tavalise, igapäevase.
Ning kõik, mis pärib me käest põlvkond tulev,
maailmataie uhkust väärrib see.

No kas või sellepärast, et meil seni
sai loetud haavu — mitte silmaveel —,
et stepid küntud said kurgaanideni,
et jätkub neid, kes võivad kända veel

ja külvata, maailmaruumi sõita
ning koduneda sangarlusega,
maakera hõlmata ning tervenisti täita
me suure eluarmastusega.

Tõlkinud M. Veetamm.

* * *

Ja näis, et loojak verre kastus
ja tuhmus taeva erk türkiis.
Argvaikselt äike algul astus
ja võimsalt kärgatas ta siis.

Välk sähvatas, ja taevast, näis, et
kaob sina viimse sopini,
ja pikne hoogsalt kääriskäised
nüüd üles küünarnukini!

Tuul jooksis ringi pilusilmi
ja tegi vallatusi teel,
maadligi kihutas ta pilvi,
ei tea mis tükke haudus veel!

Kõu kaugenes ja teispoolt Neevat
veel kajastab kaugel kärkimist,
et tundus, langud sõitu teevad
seal mööda katkist sillutist!

Tõlkinud H. Jürisson.

* * *

Minu põlgus, hoi a kinni mind ...

S. Jessenin.

Alles jää, mu põue põlemine,
ära jahtu, hinges õhkuv lõõm!
Kannatlikkus, ära tuimaks mine!
Teie seltsis käia on mul rõõm.

Lähene, kuhu eales tee mind kannab,
selge sõna värssi toidab mul,
suudan rahva armastama panna
seda tuld, mis rinnas loidab mul.

Kus on oldud, kuhu tee ka viskund,
ükstakõik kui karm on paistnud kest, —
kelleltki me pole ära kiskund
leiba, soola, sädet südamest.

Seisime, kus vankumata kindel
seisis lahinglipu all reduut.
Sõbrad, kes me kõrval olid rindel,
hauast juhivad me laulu uut.

Alles jää, mu põue põemine,
ära kustu, hinge hõõguv tuum!
Põlgus, ära põues tuimaks mine
kõige vastu, mis ei ole kuum!

Tõlkinud E. Niit.

ALEKSANDER TVARDOVSKI

(sünd. 1910)

Emale.

Õrnhalja lehestiku arglik kohin
ja jäljed kastest sätendavas rohus
ja üksik kurikas, jõe ääres kaikuv,
ja värske heina nukravõitu lõhnad
ja naiste laulukaja õhtu eeli
ja lihtsalt taevas, hele, sinav taevas
sind mulle ikka jälle meelde toovad.

Tõlkinud D. Vaarandi.

Pärisosa.

Mind jätab külmaks kuulsuskära,
ma võimukire väiklust tean.
Kuid metsarajast koidusäras
ma oma osa saama pean.

Ja lapsepõlve aianurgast,
kus lõhnab kanepine laas.
Ja vihmapestud kaseurvast,
mis varisenult lamab maas.

Ja rannakividest, kus kajab
murdlainetuse võimas hääl.
Ja laulust meie noorusajal,
mis suureks, kordumatuks jääb.

Las rohkeid kaotusi ja võite
ka minu osaks saab mu teel.
Sest kogeda ja näha kõike
ja kõike tunda ihkab meel.

Veel rahu ei saa ühest mõttest:
ma kaljukindlalt teadma pean,
et oma koormat, kokku võttes,
ma ausalt vedasin ja vean.

Tõlkinud D. Vaarandi.

* * *

Aknapooled valla lõin —
taamal keset luhta
hobu puristades sõi,
teine kõrval puhkas.

Lõhnu kandus maast ja veest,
niisket tolmu haistsin.
Õites aiad udu sees
lumivalged paistsid.

Kuulsin, kuskil ligidal
tõusis puudekohin.
Kribinal mu akna all
võrsus värskete rohi.

Tõlkinud *D. Vaarandi*.

* * *

Loll oled, surm, kui oma ööga
meid kohutada loodad. Tea,
et kavatsus meil jõudumööda
on elu jätkata ka seal.

Ka teispoole piiri, haurahus
meil eluga jääb kestma seos.
Need surevad, kes teistest lahus,
meid ainult nii võid hoida peos.

Kuid toime tulla imedega
me võime koos, üksteise toel.
Siis meid ka sinu võim ei sega
ja isa häält võib kuulda poeg.

Ja ikka ühte jääme meie —
kes siin, ja need, kes läinud siit.
Meid liidab nägematu heie.
Kui habras ongi kõitev niit,
kuid seda katkeda ei lasta.
On surmast suurem inimkond.

Oh, järglane, mu sõber, vasta
ja ütle, et mul õigus on! . . .

Tõlkinud *A. Sang*.

Ei, ma ei tohi nuriseda,
et saatus raske kanda on.
Ma külluses sain kõike seda,
mis elul meile anda on.

Sain pidusid ja pillerkaari,
nii vanasid kui uusi ka,
küll neid, kus papid panid paari,
küll neid, kus moodsam muusika.

Ja muinasjutte vanast ajast,
mis juba taandus uue ees,
ja talvi kolkas, kuhu kajas,
kui laane taga laulsid reed.

Ja kevadete vett ja udu,
kui mereks muutub iga paik,
ja lompisid täis konnakudu
ja männikoort, mil hiilgab vaik.

Ja suvist äikest, marju, seeni
ja karjapõlve põnevat,
ja raamatuid, mis silmaveeni
kord liigutasid jõmpsikat.

Ja kibestusest kurgus troppi
ja lapselikku raevugi,
ja vahel koolist teha poppi,
ja vaese elu vaevugi —

hoolet, muret, puudust — kõike seda,
mis nõnda raske kanda on.

Ei, ma ei tohi nuriseda,
sain kõik, mis elul anda on.

Ma sain talt heldelt ihurammu
ja põskedesse punagi,
noort armastust, mis möödas ammu
ja mis ei kordu kunagi.

Ja esimesi värsiridu,
naiivseid, suuri sõnu täis,
ja noorte tulipeade pidu,
kus lõhnav puskar ringi käis.

Ja hommikuni tarka juttu
nii hüvedest kui pahedest,
mis kaovad mineviku uttu,
ja vaidlust klassivahedest.

Koos rahvaga kõik tegin kaasa,
mis tema elus esines.
Ma nägin murrangute aastat
ja neljakümne esimest.

Nii läbi vedela ja paksu
mind elu viis, et ma ei tea,
kust ma küll võtsin selle jaksu
kõik läbi teha ülepea.

Ja kuigi elu jagas muhke
ja nurjumised osaks said —
ma olen õnnelik ja uhke,
et ma ei uidand ääremaid.

Ma ikka keset voolu seisin.
Kus iial higi valati,
seal kaasa lüües keset teisi
ka mina olin alati.

Ja nagu noorukile, kellel
on elu ees, ka mulle see,
mis tehtud, näib vaid osa sellest,
mis oleks vaja teha veel.

Mind, sõbrad, kaasa lüüa laske
koos igal pool kui siiani.

Küll veel võib tulla, et on raske,
kuid et on hirm — ei iialgi.

Tõlkinud A. Sang.

Kaugused kauguste taga.

(Katkend poemist.)

Euroopast Siberisse läheb
noorpaari tee.
Nüüd uusi maid,
uut kaugust enda ümber nähes
kaasreisijaist nad tuge said.

Siin, eemal eilsest eluringist,
nad taipasid: nüüd on nad mees
ja naine,
väljas koolipingist,
nüüd elukool neid ootab ees . . .

Nõuanded, küsimuste rahe . . .
Ja elav jutt on peagi hoos,
ja peagi ümber nende kahe
kõik vaguni aktiiv on koos.

Neist hoovas uue aja hingus.
Neid nähes tundis igamees,
et viriseda, nina vingus,
on piinlik nende noorte ees
või tõsta nutulaulu hädist,
kui vilets veel on siin või seal,
eeskuju võttes mõnest tädist,
kes kogu praegust aega neab,
ja pole lõppu tema halal
ja eluisu viib see toon —
kui kehv on varustuse alal,
kui halb on sealne kliimatsioon!
Ent olles elu voolust eemal,
meid vaevas kõneaine kriis,
ja oma panust andma viis
see teisel tavalisel teemal,
et paradiis on iga maa
koos armastatud olendiga,
ka pärapõrgus pole viga,
kuid naljalt siis, kui hakkab igav,
sa sealt Arbatile ei saa.
Jah, kõik ei pääse aspirandiks
hea elu otsa, see on klaar,
kuid võiks ju näiteks Tuula kandis,
kust Moskvasse on tundi paar.
Nii mõnigi, kes itta matkas,
on vaimus hoopis lähemal:
üks linna ehitab Kamtšatkas,
kuid maja Moskva külje all,
ja teine taob küll vastu rinda,
et ta on Siberile truu,
kuid Moskväs elamisepinda
ei anna käest ta küljeluu . . .

Nii jutt läks õrnemale soole.
Meil nagu mingi salasund

naishingi tõmbab Moskva poole:
nad ainult sellest näevad und.
See jälgib neid kui mingi vanne —
on Moskva mõttes pidevalt
kui unistus,
kui ülesanne,
kui kõigi pingutuste palk.
Ei tea, kust tuleb küll see nähe?
Siin Moskva süü on ainult see,
et ühest Moskvast liiga vähe
on kõigi jaoks —
ka siis, kui teed
kolm korda suuremaks, kõik sinna
ju siiski mahtuda ei saa . . .
Kas noorusel ei tuleks minna
ja kaasas kandes kallist linna
see viia üle kogu maa,
et kiiremini uusi aegu
näeks põlismets ja stepitsoon?
Truu sõber noorus, kas just praegu
see pole sinu missioon? . . .

Jah on!

Sul on seks soov, on õigus
ja on ka vastav häältearv.
Suurt tööd võib teha igas lõigus
meil noorte tulipeade parv.
Ei hällist saadik selleks sulle
ju hool ja hellus osaks saand,
et halvaks peaksid ellu tulles
me kõigi heldet ema — maad,
mil aardeid tulvil täis on sooned,
maad, mille karskel kamaral
nii harva veel on eluhooned
ja harva käib veel inimjalg.
Su ees on kutsuv kaugus valla!
Sa tead — need maad, need jõed ja mäed
on antud sinu hoole alla.
Sa tead, nüüd külge panna käed
on sinu kord!
On sinu esi
kõik see, mis laiub pilgu ees, —
leib, valgus, soojus, õhk ja vesi,
kõik see, mis elu kauniks teeb . . .

Mu nõudlik lugeja, pea meeles,
et kõigest õigus värsireal
on jutustada oma keeles.

Mis sest, et noorpaar tundeid seal
ei väljendanud sõnadega, —
ma nende tuuma välja tõin...

Nüüd teiste jutusse end segas
ka noormees, tõstes käe:
«Kas võin?»

Ta oli vanem vapras paaris
ja näis, et peaga poiss — üks neid,
kes iial raskes seminaris
ei otsi kergeid kõrvalteid.

«Ei, ise,» lausus noormees vaikselt,
«me valisime uudismaa.

Tean küll, et raske on, kuid paikselt
kah häbi on... Me nii ei saa...

Kui tihti mõnelgi, et kuula
ja imesta, on sõnad suus,
ent valib siiski sama Tuula,
kus onu tal on mingi tuus...

Ei taha silmakirjatseda,
justkui ei paeluks Moskva meid,
et järsku maha jätta teda
ei ole hale meel. Oh ei,
mul kahju on ta tulesärast.

See kaugusest veel kaunim näib.

Kas aga Moskva ilu pärast
ma peaksin käima longuspäi
ja kandma nahahoidja nime?

Ei, selleni mind küll ei vii!

Me omal soovil saabusime.

Eks ole, naine, on ju nii?»

Ja minu kõrvalt pingilt vaatas
noormehe otsa silmapaar,
ja sõnatult neid sõnu jaatas
see vaade särav, soe ja klaar.

Tõlkinud A. Sang.

MARGARITA ALIGER

(sünd. 1915)

Zoja.

(Katkend poeemist.)

Mis vaikus!

Kui valatult seisavad puud.
Rohukõrredki enam ei sahise äkki.
Nõnda vaikne kui ilmas ei olekski muud
kui see tüdruk vattpükstes ja läkiläkis.
«Selgub — mina ei kardagi,

mitte üks raas,
suudan kõike, mis kästakse...»

Päev on veel kaugel.

Lõke lõppemas on,

ase mustendab maas,
viimne virvendav suitsuke madalalt laugleb.
«Oota pisutki veel, mul on sinuga hea,
veidi sooja saan nii.

Ära kustu veel ära!

Kolm punast kukke Petrištševo peal!
Seal on kindlasti ärevus, hõiked ja kära.
Mina süütasin need!

Mina süütasin need!
Täpselt teen, mida võitlusekäsk minult nõuab.
Olen vaenlasest tugevam,

tema mu teed
ei tunne,

ta järele mulle ei jõua.

Kas laulda?

Kas naerda?

Ei, aeg pole veel!...

Kord, kui lapsi näen jälle...

Kord uuesti linnas...

Nõnda rahutu oled,

nii rõõmus on meel.

Süda ärevalt peksleb su palavas rinnas.
Küll on rõhuv see vaikus, mis ümbritseb sind.
Üksi tuisanud kuusk tasa sahiseb vainul.
«Ah, kui tore on linnul!

Kui ma oleksin lind,
 ema juurde siis lendaksin —
 hetkekski ainult.
 Ema, emake, palju nüüd teisiti teeks!
 Olin halb,
 vahel pahuraid sõnugi langes.
 Olen teine, kui tulen...
 Ju kustuski leek.
 Üksi seisan siin südaööl jahedas hanges.
 Õigeid sõpru nüüd leian, kui tulen,
 küll näed,
 saan koguni teiseks —
 heaks, lihtsaks ja siiraks...
 Sa mõtlikult istud, ümber põlvede käed,
 järjest tihedam vaikus sind vallina piirab.
 Oled üksinda.
 Ah, kuidas vaikne on kõik.
 Aga valvel, mu laps,
 ära usalda seda!
 Nõnda vaikne, et kuulda on kaugemgi hõik,
 kogu maa,
 kogu rinne,
 kus määratseb sõda.
 Kuuled kõike, mis vaenlane kuulda ei saa.
 Pime öö üle ilma on laotanud tiivad.
 Ree jalaste all kriuksub külmanud maa.
 Rasket koormat seal arukad hobused viivad.
 Keset lumiseid laasi, mil kuupaisteloor,
 läbi rindejoone, ja tule, blokaadi
 toiduaineid viib linnale punane voor,
 ettevaatlikult roomab ta Leningradi.
 Kuude kaupa peab rändama, tohutud maad.
 Mis raskusi, hirme nad kõik ei talu!
 Meie mure su pärast on see, Leningrad,
 Saksa tagalas Venemaa viha ja valu.
 Vahest pisutki abiks on sulle mu töö?
 Toome leiba ja liha —
 need praegu on hinnas.
 Seal ta seisab —
 see linn, —
 ümber piiramisöö —
 ja sina ei ole veel olnud ses linnas.
 Võõras kahurituli nüüd üle käib tast.
 Kuidas hingab ta külmas,
 kas jutustan sulle?
 Kuidas ema, kes leinad veel kaotatud last,
 võõrast lapsukest päästma end lohistab tulle!

Inimelu — maailmast üks tilluke lõik,
ja siiski kui palju!

Ka hädade ajal
oma viimse jõuga veel püüavad kõik
seda päästa — sest äkki on kodumaal vaja.
Nõrk kuhugi nurka end surema veab:
«Minu tilluke jõud maailma ei muuda!»
Kuid võitmiseks võiduni elama peab!
Kas suudad mind mõista, mu Zoja?

Jah, suudan!

Juba homme mind vaenlane tunda saab.
Ja mind nad ei leia,

ja mina ei väsi.

Ma aitan sind!

Leningrad! Leningrad!

Ainult käsi mind!

Teen kõik, mida käsid! ...

Ja su soolole saateks,

noor, vasardav põu,

nagu vastus,

kanonaad, kuule,

korraga puhkes.

Kõrges bassis Kroonlinnast lööb kõlama kõu
ja Malahhi kurgaan vastu tühiseb uhkelt.
Suurte pilvede purjete aeglane lend
üle inimsoo tuhandeverstase vaeva.
Vene suurtükivägi seal ilmutab end,
Läänemerest Musta mereni kõniseb taevas.
Sevastopool!

Kui ulguveelt kohinal löi
randa üheksas laine,

selle särava linna —

sõjakantsi

voog valgele rannale tõi.

Ja sina ei olegi saanud veel sinna!

Rahvas kallastel käib...

Mis on kangelasmeel?

Veed ohkavad...

Keel on vastuseks kidas.

Sevastopool...

Kuid vait!

Sel ajal ta veel

ju elas, kas mõistad,

ta vastu veel pidas...

Jah, mõistan!

Fašistide tallid ja laod
juba homme ma süütan,
nii nagu mind kästi.
Sevastopol, kõik teen, et su kannatus kaoks.
Olen osav ja väle...

Ma varjan end hästi.
Sa varjad end hästi?

Kuid äkki...
Kas saad,
kas suudad ka kõigele vastu siis panna?
Veel suurem on vaikus, mis võtab nüüd maad.
Tüdruk sõnatult tõuseb,
nii vastuse annab.

Sureb kusagil sõdur,
ja ema on tal,
kes lämbudes meeletult pisaraid valab.
Oigab isa mulla hirmsate pankade all,
noor lesknaine orbusid emmates halab.
Õo hingust ses vaikuses kuulata võid,
sa haige planeedi noor, ärevil asuk.
Mu kallid!

Ma tahan ju aidata teid!
Mind käskige:

Lähnen!
Kohust täitma ma asun.
Aga vaikus on, vaikus on taga ja ees.
Külm kõveneb,
kõveneb,
kõveneb aina.
Peagi täitub su saatus,
ah, homme veel.
Sõna lämbub mu suus,
rinda ahastus painab.

Tõlkinud A. Sang.

KONSTANTIN SIMONOV

(sünd. 1915)

* * *

V. S-ile.

Oota mind, küll tulen kord,
mul on selge siht,
oota siis, kui kallab morn
sügisene vihm.

Oota siis, kui mässab tuisk,
oota kuumaga,
oota siis, kui enam muid
oodata ei saa.
Oota siis, kui kaugelt teelt
kirju post ei too,
kui on juba heitnud meelt
kõik, kes oodand koos.

Oota mind, küll tulen kord,
ära soovi head
neile, kelle jutt on morn:
unustama pead.
Kui mu ema ja mu poeg
surnuks peavad mind,
kui mind elavaks ei loe
enam ükski hing,
sõpradele kibe viin
kergendust kui toob —
oota. Ära sina siis
nende seltsis joo.

Oota mind, küll tulen veel
surma kiuste sealt.
Kes on juba heitnud meelt,
öelgu siis, et «veab...»
Ega mõista nendest muist,
kellel jahe rind,
oma ootusega kuis
päästsid sõjas mind.
Seda ühes minuga
ainult sina tead —
lihtsalt suutsid oodata
kui ei keegi eal.

1941

Tõlkinud V. Beekman.

Elas mehike ettevaatlik...

Elas ettevaatlikult arana
mees, kes hirmunud suurest saatusest,
igast küljest piiratud taraga
omaenese ettevaatusest.

aga olgu ta
ausalt asjalik.
Kas ta kasu toob,
asja parandab,
kas ta algab,
kus peabki algama,
või on pandud ta
sellise tarana
omaenda
heaolu valvama?

1954

Tõlkinud V. Beekman.

NÄITEID TEISTE NÕUKOGUDE RAHVASTE KIRJANDUSEST

Nõukogude kirjandus on paljurahvuseline kirjandus, sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik. Nõukogude rahvaste kirjanduse õit-seng põhineb Nõukogude Liidu vabade ja võrdõiguslike rahvaste sõprusel ja loomingulisel koostööl.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon lõi tingimused kõigi Venemaa rahvaste rahvuslikuks arenguks. Partei ja nõukogude võim hoolitsesid sotsialistliku ülesehitustöö kõigil etappidel meie maa rahvaste kultuurilise edenemise, rahvuskeelte arengu, koolide, kunsti ja kirjanduse eest.

Nõukogude kirjandust ühendab kokkukuuluvus marksismi-leninismi ideede, sotsialistliku realismi meetodi ja ühise eesmärgi — kommunistliku ühiskonna ehitamise alusel. See määrabki Nõukogude rahvaste kirjanduse sotsialistliku sisu ja põhiliste kunstiprintsiipide ühtsuse. Kirjanduse sotsialistlik sisu aga väljendub rahvuslikus vormis (emakeel ja sellest tulenev kunstiline eripära, rahva psühholoogia erijooned, miljö, olustik, rahvuskultuuri traditsioonid).

Juba nõukogude võimu algusaastail tuli rahvusvabariikide kirjandusse andekaid sõnameistreid, kes kinnitasid oma emakeeles sotsialismi ideid ja revolutsiooni võitu. Järgnevatil sotsialistliku ülesehitustöö aastail käis koos vene nõukogude kirjandusega tõusuteed rahvusvabariikide kirjandus.

NSV Liidu rahvaste kirjanduse arengus oli suur osa ühtse Nõukogude Kirjanike Liidu moodustamisel, mis ühendas kõigi meie rahvaste kirjanikud. Esimesel nõukogude kirjanike kongressil esines nõukogude kirjandus juba üleliidulise kirjandusena. Seda rõhutas kongressi avasõnas ka Gorki: kokkutuleku tähtsus on «selles, et kõikide meie vabariikide erihõimne, paljukeelne kirjandus astub ühtse tervikuna Nõukogudemaa proletariaadi ette, kõigi maade revolutsioonilise proletariaadi ja kogu maailma meile sõbralike kirjanike ette».

Pärast esimest kirjanike kongressi võttis vene kirjanduse tõlkimine vennasrahvaste keeltesse ja rahvuskirjanduse tõlkimine vene keelde suure ulatuse, mille tulemusena on kujunenud ühine paljumiljoniline lugejaskond meie maal.

Teine ja kolmas kirjanike kongress võis märkida püsiva loomingulise koostöö kujunemist ning selle saavutusi. «Kogu meie rahvaste kirjanduse arenemise tähelepanavamaid tulemusi kahe kongressi vahel on vennasrahvaste kirjanduse kasvav loominguline koostöö ja vastastikune mõju,» ütles A. Surkov oma ettekandes teisel kirjanike kongressil.

Nõukogude Liidu lugejale on hästi tuttavaks saanud ukraina luuletajate Pavlo Tõtšina ja Mikola Bažani, näitekirjaniku Aleksander Korneitšuki, prosaisti Oless Gontšari, valgevene nõukogude kirjanduse rajajate Janka Kupala ja Jakub Kolasi, läti proosakirjanike Andrei Upiti ja Vilis Lācise, leedu poetide Salomeja Nerise ja Eduardas Mieželaitise, armeenia poetide Akop Akopjani ja Avetik Isaakjani, gruusia kirjaniku Leo Kiatšeli, turkmeeni kirjanduse ühe rajaja Berdō Kerbabajevi, kasahhi kirjaniku Muhtar Auezovi ning paljude teiste NSV Liidu rahvaste silmapaistvate kirjanike teosed.

Tunnustusväärseks osaks meie maa paljurahvuselises kirjanduses on saanud ka eesti nõukogude kirjandus. Eesti klassikalist kirjandust on hulganimi tõlgitud vene ja teiste nõukogude rahvaste keeltesse. Paljud meie kirjanikud (J. Smuul, A. Hint, A. Jakobson, R. Sirge, E. Krusten, H. Leberecht) on nõukogude lugejaskonnas laialdaselt tuntud. J. Smuuli «Jäisele raamatule» anti 1961. aastal Lenini preemia.

Suurt mõju meie maa rahvuskirjanduste arengule on avaldanud vene klassikaline ja nõukogude kirjandus. Eriti määrav on olnud juhtivate nõukogude kirjanike (Gorki, V. Brjussovi, V. Majakovski, A. Tolstoi, M. Šolohhovi, A. Fadejevi, N. Ostrovski) osa. Gorki kandis suurt hoolt rahvuskirjanduste arenemise eest; ta propageeris ukraina, valgevene, gruusia, armeenia ja läti kirjanike loomingut ning aitas kaasa rahvuskirjanike ühinemisele. V. Majakovski virgutab oma rohkete ja laialdaste esinemistega kõikjal kirjanduslikku mõtet ning innustas loomingulist koostööd.

Rahvaste kultuuriline lähenemine ja tulemusrikas vastastikune mõju süveneb eriti kommunismi ehitamise ajajärgul. NLKP programmis rõhutatakse: «Kommunistliku ülesehitustöö suur ulatus ja kommunismi ideoloogia uued võidud rikastavad NSV Liidu rahvaste sisult sotsialistlikku ja vormilt rahvuslikku kultuuri. Suureneb rahvaste ja rahvusgruppide ideeline ühtsus, nende kultuuride üksteisele lähenemine. Sotsialistlike rahvaste arenemise ajaloolised kogemused näitavad, et rahvuslikud vormid ei tardu, vaid muutuvad, täiustuvad ja lähenevad üksteisele, vabanedes kõigest iganenust, mis on vastuolus uute elutingimustega. Areneb kõigile Nõukogude rahvastele ühine internatsionaalne kultuur. Iga rahvuse kultuuri varasalv täieneb järjest rohkem teostega, mis omandavad internatsionaalse iseloomu.»

PAVLO TÕTŠINA

(sünd. 1891)

Ukraina poeet Pavlo Tõtsina sündis endises Tšernigovi kubermangus külavaimuliku pojana. Õppis vaimulikus seminaris ja Kiievi Kaubandus-instituudis.

Luuletusi hakkas Tõtsina kirjutama juba enne revolutsiooni, kuid tema ande suurus ilmnis alles Oktoobri-järgses loomingus. Kogumikus «Ader» (1920) ülistas luuletaja Oktoobrirevolutsiooni heroismi, Punaarmee võitlejaid ning partisane. Järgmises värsikogus «Tuul Ukrainast» (1924) kujutab Tõtsina sotsialistliku ülesehitustöö esimesi samme. 1938. aastal ilmus luuletuskogu «Ühtse pere tunne», mille peamine idee on Nõukogude rahvaste vendlus ja sõprus. Selles leidub häid luuletusi Gorkist, Džambulist, Ševtšenkost ja teistest meie kodumaa kuulsatest inimestest. Laialdase keelteoskuse tõttu võis Tõtsina tegelda Nõukogude rahvaste luule viljaka tõlkijana.

Suure Isamaasõja aastate looming — luuletused, laulud, poeemid ja publitsistlikud artiklid — on pühendatud nõukogude rahva võitlusele rindel ja tagalas. Sõjajärgse luule peamiseks kangelaseks on kommunismiehitaja, kelle töö «kasvab iluks».

Perejaslavi Raadal.

Kellahelin. Lumesära.

Selgelt tõusva päikse kuld.

Perejaslav... Linna turul

voogab kärav rahvatulv.

Sõjasõnum? Ei, vaid vendlus!

Rahvas turul tunneb end

rõõmsana kui sinitaevas

tuviparve helkjas lend.

Astub välja katedraalist

rahva ette nüüd Bogdan.

Venemaa bojaar ta kõrval,

ühtne, sõbralik neil samm.

Hetman tõuseb... Tungleb aina

tihedamalt rahvavoog.

Lippe nagu punast metsa

õotsuma lööb tuulehoog.

Siis jääb vaiki kellahelin,

rahvas hinge kinni peab:

rõõmu sõnumist, mis tuleb,

enamus ju ette teab.

Tõstab Bogdan Hmelnitski

oma sau a särades,

lausub: «Sõbrad, teie rõõm on

sama minu südames.

Ustava ja õige sõbra

saatis meile Venemaa.

Näete, kuidas päike särab?

Kõik meil selgemaks nüüd saab!

Mida võiksin öelda teile?
 Mured nüüd meilt lähevad.
 Venemaaga vennasperes
 oleme nii lähedad.
 Lähedad me keel ja süda,
 samad meie vaenuväed.
 Selleks siin me, Alta kaldail,
 kindlalt kokku lööme käed!»
 Rahvas mürinal hurraatab,
 mütse keerutavad käed:
 «Sõprus, ustavus ja vendlus!
 Oo, mis rõõmurikas päev!»
 Siis bojaari käteviiped
 rahvamurru vaiki said:
 «Vene rahvalt toon ma teile
 tervitusi palavaid!»
 Jälle hõisked, rõõmuhüüded
 lainetava rahva suus:
 «Moskva sõpruses ja liidus
 koidab õnneaeg meil uus.»
 Rõõmsalt lendavad papaahad
 õhku rahvahulkadest:
 «Elagu me vennalikkus
 igavesti tänasest!»
 Kellahelin. Lumesära.
 Selgelt tõusva päikse kuld.
 Perejaslav... Linna turul
 voogab rõõmsalt rahvatulv.

Tõlkinud *M. Raud*.

VOLODIMIR SOSJURA

(sünd. 1898)

Tervitus Eestile.

Me rivid võit ja tandriteestik
 on liitnud üheks tervikuks.
 Ukraina rahvalt sulle, Eesti,
 kuum siiras sõbratervitus.

On vabad anastaja painest
 taas iga linn ja tare meil,
 töökäras nõnda kui Ukraina
 ka Eesti kerkib varemeilt.

Meid ühendavaks vennasvereiks
 on töö ja eesmärk ühine.
 Seepärast ühes võimsas peres
 õlg õla kõrval rühime.

Mu laul on sõna kallimale,
 piisk sõprusmerest pervitust, —
 siin Kiievilt on Tallinnale
 ukraina rahva tervitus.

JANKA KUPALA

(1882—1942)

J. Kupala esines kirjanduses juba enne revolutsiooni. Tema esimene luuletuskogu «*Zaleika*» (karjuse vile) ilmus 1908. aastal, kuid korjati võimude poolt ära ja autor anti kohtu alla.

Juba siis pööras Janka Kupala luulele tähelepanu M. Gorki. Ta kirjutas: «Kas Te tunnete valgevene poeete Jakub Kolasit ja Janka Kupalat? Ma tutvusin nendega hiljuti. Meeldib! Lihtne, liigutav ja nähtavasti tõeliselt rahvalik.»

Pärast Oktoobrirevolutsiooni arenevad Janka Kupala luules uued, elujaatavad motiivid — patriootilise uhkuse tunne, suured muutused Valgevenemaa elus, rahva loov töö. Valgevene nõukogude kirjanduse kõige tähelepandivamad teosed on Kupala poem «*Oressa jõe kohal*» (1933). Selles on kujutatud külakommuuni organiseerijate võitlust Polesje soo kuivatamiseks.

Suure Isamaasõja aastate luule kõlab kirkliku võitlussekutsena. Hitlerlaste poolt okupeeritud Valgevenemaa sai partisaniliikumise alaks. J. Kupala luuletus «*Valgevene partisanisalk*» sai võitleva valgevene rahva võitlus-hüüdeks.

J. Kupala luuletused ja laulud on sügavalt rahvalikud. Nende mõtte-rikkus, lihtsus, lüürilisus ja lauldavus tegid nad Valgevenemaal ja kogu Nõukogude Liidus väga populaarseks.

Tarassi saatus.

(Katkendeid Tarass Ševtšenkole pühendatud poemist.)

III

Oli pime nagu hauas
sellel umbsel ajal.
Rahvast suri hulgakaupa,
tuikus kepi najal.
Polnud koitu, polnud naeru.
Õö ja vari aina
katsid üleni Ukraina —
ning kas vaid Ukraina?!
Ketid üksnes kõlisesid
ühest päevast teise.
Panid parseldasid rahvast
nii kui tummi veiseid.
Orja peale kaarte taoti —
mis sest isandatel?!
Otsa ega äärt ei olnud
vaeste pisaratel.

Ei neid vaevu kirja panna
enam suuda suled.
See on möödas. Ainult laulus
vahel meelde tuleb.

IV

Ahelates siia ilma
sündis siis Tarasski.
Vennikesed — lapsest saadik
küll on orjus raske...
Ahelate-aeg ka minul
poole noorust laastas.
Ah, kui saaksin, põletaksin
tules kõik need aastad!

Möödus aeg. Kui pappel väljal
kasvas-sirgus Tarass.
Hüvad inimesed ostsid
orjusest ta vabaks.
Pani neetu käed said raha —
orjamüük on äri...
Aga tukatitel helkis
sunnismaiste veri.
Helkis isa-ema veri,
kes jäid orjaliisku,
helkis terve kütkes rahva
tummi verepiisku.

V

Varssavist kord Peterburi
läbi Valgevene
tõttas härra tõlla järel
Tarass-noorukene.
Pani-saksa orjast teener...
tõttas ühtevalu.
Pan on rikas, aga tema
kehv ja paljajalu.
Noorukile, kel Ukrainas,
kaugel, koduase,
mõtetesse kohisesid
valgevene kased.
Mühas mets ja ojavulün
kaasa käis ta rada.
Oli küllalt noorukesel,
mida imestada.
Nägi uurakile hütte
teede ääres rodus,
inimesi sunnipõlves
samuti kui kodus.

VI

Kuidas küll Tarassi laulud,
millega just nemad
valgevene südamedki
panid kumisema?
Kuidas küll Ukrainast puhus
laulu julgeid tuuli,
mille müha Valgevene
hurtsikuiski kuuldi?

Häda oli Valgevenes
sama mis Ukrainas.
Nutt ja higi... Sama saatus
inimesi painas.
Hällist hauani nad kandsid
ühesugust sundi,
ühes ikkes igatsesid
päevatõusu tundi.
Nende elust, vaevast, surmast
näeb veel siamaani
tummalt tunnistamas mõndki
kääbast ja kurgaani.

VII

Oli laps Tarass, kui talle
sai üks tüdruk kalliks,
ja ta mäletas Oksanat
siis veel, kui jäi halliks.
Ühes hoidsid sigu, lambaid,
võõrast karja puha...
Ühes jooksid paljajalu
jõe üle luha.
Millest nad seal unistasid,
vaesed, kahekesi,
seda teab vaid stepituul
ja Dnepri sügav vesi.
Põu Tarassil armastada
mõistis nagu vaja.
silmad mõistsid taga nutta
kallist eluaja.
Kaasa pan Tarassi vedas,
ära ilma laia.
Leiba teenima Oksana
jäigi võõra majja.

VIII

.....

IX

Kuid Tarassil pole asu,
pole rahu kuskil.
Kuhu vaatab, näeb vaid orjust,
pisaraid ja tuski.

Peavad tsaarid, peavad panid
ikkes inimesi.
Nagu orvul on Ukrainal
varuks silmavesi.
Tsaaridel — pead õlult maha.
Pooge üles panid!
Terve maa Tarassi laulud
mühisema panid.
.....

X

Ning Tarassi julge sõna
lendas ümberringi,
haaras otse südametest
sunnismaiseid hingi.
Kuulatasid inimesed,
pooleli jäid ohked —
mis ta laulab, see on tõde —
laula, vennas, rohkem!
Aga, kuulnud mässusõnu
tuliseid ja karme,
valdas kange hirm nii tsaari,
ljahhe kui sandarme.
Nõu sai peetud, kus Tarassi
tabada on parem,
et kas põllul või kurgaanil
või ehk isa tares.
Ning sai leitud talle nuhtlus,
mis ta tummaks muudaks,
nii et uusi laule luua
iial ta ei suudaks...

XI

XII

Tsaari käsul — Orski türmi!
Ning et oleks julgem:
ärge andke talle kätte
pintslit ega sulge!
Ärgu proovigugi mõelda
mõtteid mässulisi!
Pidi kandma vangis laulik
näe mis piinamisi!

Uneski ta ees on kodu,
teed ja veed ja rohi...
Maaliks! Kas või verega!
Ka verega ei tohi.
Mõtted pakitsevad — tahaks
paberile panna!
Süütut paberitki talle
elajad ei anna.
Kistud juurtelt, mis jäid mulda
kodusesse steppi,
Tarass närbub, tundes turjal
tsaarikroonu keppi.

XIII

Läksid rängad türmiaastad
mööda raskes rodus...
Tarass väljus vanglast, väljas —
vangipõlve kodus.
Vangiraudadest jäid jäljed
hingele ja hoole —
vähem vaatas ta nüüd taeva,
rohkem hua poole.
Ometigi laule loomast
veel ei loobund tema
ega unustanud laulus
ka Ukrainat-ema.
.....

XIV

Tarass suri. Vangla kurnas,
orjus hauda ajas.
Kurvalt-kurvalt Dnepri lainte
tume kohin kajas.
Kohisesid Dnepri lained
mere sinivette.
Kandke, lained, meie valu
kõige ilma ette!
Nuttis pisaraid Ukraina,
nuttis kibedasti,
kui ta kallid poeg, ta laulik
tema mulda lasti.
Kõrge käabas kerkis seal,
kus Dnepr voogab aina,
kerkis paistma üle terve
ääretu Ukraina.

Tarass magab, igaveseks
magab hauas — aga
rahva seas ta laul on elus,
tema laul ei maga.

XV

.....

Tõlkinud *Jaan Kross*.

JAKUB KOLAS

(1882—1956)

J. Kupala kõrval on teine nimekam valgevene luuletaja Jakub Kolas, kes samuti tuli kirjandusse juba revolutsiooni-eelseil aastail.

Tema esikkogu «*Orjuse laulud*» on revolutsiooniliselt meelestatud. Selles kajastub rahva raske elu, unistus õnnelikust tulevikust. «Minu kirjanduslikuks tähiseks sai Maksim Gorki,» meenutab Kolas. «Tema jutustused tõstsid julgust, avasid mingisuguse uue maailma, mis astus vana asemele, äratasid parimaid inimlikke ja loomingulisi tundeid.»

Oktoobrirevolutsioon rikastas ja süvendas Kolasi loomingut nii ideeliselt kui ka kunstiliselt. 20-ndail aastail lõpetab kirjanik töö poemide «*Uus maa*» ja «*Moosekant Simon*» kallal. Esimese poemi kangelane, maata talupoeg Mihhas, unistab oma maalapikesest, kuid hukkub enne oma unistuste teoks-
saamist. Poemi «*Moosekant Simon*» kangelane, andekas külamuusik, ei leia samuti õnne ja peab tagakiusatuna ning üksikuna ringi hulkuma. Poemide värss on tihedas seoses rahvaloomingu ja valgevene luule traditsioonidega.

Kolasi nõukogudeaegses loomingus on valdavam proosa. 20-ndate aastate jutustuses «*Polesje tihnikuis*» ja «*Polesje sügavustes*», millel on autobiograafiline iseloom, kujutab autor külaintelligentsi elu revolutsiooni-eelsel ajal.

Sõjajärgseil aastail sündis suur poem «*Kaluri onn*», mille aineks on valgevenelaste võitlus poola panide vastu ning valgevene rahva ühinemine nõukogude vabariigiks.

Janka Kupala ja Jakub Kolasi loomingus peegeldub valgevene rahva minevik ja tänapäev, sotsialistlik revolutsioon ja suured ümberkujundused nõukogude võimu aastail.

Ahelaist vabastatud Prometheus.

Vabakspääsnud lätteveena
jõud meis puhkes valla,
hakkas kohisema, keema,
tormas paisust alla.

Tõstab kaljud paigast ära,
paneב jõedki töösse,

seks et süttiks tulesära
põlisesse öösse.

Et elektrit tehastele
jätkuks külluslikult.
Et meid rada, hele-hele,
kannaks tulevikku.

Imekaunis maailm loodud
meil on selle jõuga.
Meil on julgust, lennuhoogu
tähtedeni jõuda.

Prometheus nii sirgu ajas
oma tiivad-õlad.
Jutustus me suurest ajast
muinasloona kõlab.

Astuvad meil hiidudena
Demtšenko, Stahhanov.

Kangelasi nagu nemad
ainult meie maal on.

Kust nad pärit? küsitakse,
kust see rikkus saadi?
Vastan — sellised on lapsed
proletariaadil!

Laulan maad, nii suurt ja vaba,
kodunurmi, — niite,
meie bolševiku-rada
koidu selgeis kiirtes!

MAKSIM TANK

(sünd. 1912)

Pidupäev Tallinnas.

Päev õhtule kaldus, ent saatma jäi veel
me lennukitiibu ta soojus,
kuni laevade taha, mis õõtsusid veel,
Balti lahtede taha ta loojus.

Vanad tornid ees küünlaina särama löid —
ühe hetke sai päike neil veeta —,
vanad tornid meid õigele sihile töid:
Pikk Hermann ja Paks Margareeta.

Kitsail tänavail kaaslane juhtis ja viis
meid vaatama keskaegset linna.
Läinud sajandid tõusid me ette, ja siis
kõik jäljed, mis jätnud nad sinna.

Kõik tundusid meile kui muinasloos,
vanad kantsid ja hämarduy Tallinn,
ning tähed, mis laotuses süttisid koos,
ning lainete tormavad vallid.

Merekohin ei lasknud meil uinuda öös,
laineharju torm vahule ajas,
laevamastides ulgus ta iilide sööst, —
reid võidusaluutides kajas.

Kuukarikast valgus siis lauale vein,
kardpeekreid meil kuhjaga täites.
Me jõime, me jõime, jook südameid
nagu elava tulega läitis.

SALOMEJA NERIS

(1904—1945)

Leedu nõukogude kirjanduse rajajaid Salomeja Neris (Bačiuskaite) sündis 1904. aastal. Lõpetanud 1928. aastal ülikooli, hakkas ta töötama gümnaasiumiõpetajana.

Luuletajate alguses ei küündinud Neris veel sotsiaalsete teemade käsitlemiseni, vaid piirdus looduslühirika, intiimse tundepoeesia ja rahvamuinasjuttude luulemaailmaga (esikkogu «*Varahommikul*», 1927). Fašistlik pööre Leedus (1926) avas Nerise silmad ja 1931. aastal ilmunud luuletuskogu «*Jäljed liival*» peegeldab sügavat murrangut luuletaja maailmavaates — hakkas kõlama fašismi vastu peetava võitluse teema. Selle käsitlemine jätkub järgmises kogus «*Mööda murduvat jääd*» (1935).

1941. aastal valiti S. Neris NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuks.

Eriti viljakaks muutub luuletaja kirjanduslik tegevus esimesel nõukogude aastal ja Suure Isamaasõja ajal. Evakueerunud Moskvasse, avaldab ta 1943. a. luuletuskogud «*Laula, süda, elust!*» ja vene keeles «*Läbi kuulide vingumise*». Need on sügavalt patriootilised luuletused ja sisendavad usku Nõukogude rahvaste võidusse. Paljud tema teosed on pühendatud leedu partisanidele. Neist parim on «*Marite Melnikaite*».

Pärast Leedu vabastamist pöördus Neris tagasi Kaunasesse. Peagi ilmus tema uus värsikogu «*Õöbik ei saa olla laulmata*» (1945). Raske haigus aga katkestas tema loomingulise ja ühiskondliku tegevuse. S. Neris suri 7. juulil 1945.

1947. aastal ilmus S. Nerise valitud teoste kogu (venekeelses tõlkes), millele määrati posthuumselt riiklik preemia.

Marite Melnikaite.

Ei räägi sangareist see laul,
neid kuulsussäral kiites.
Nii vara sulgusid su laud,
noor olid sa, Marite.

Näib, nagu käiks veel karjas ta,
silm linaõie karva...
Et sinust kangelane saab,
kes seda tollal arvas!

«Marite, ema hüüab sind.
Kus oled? Kus end peidad?»
Ja otsib noorte rõõmus ring,
ei suuda neidu leida.

On möödas juba kesköötund.
Ta mustad lambatalled
nüüd valgel aasal näevad und.
Küll on need armsad talle.

Tattnina põleb hubinal,
kõik pere vaikselt magab.
Kuis vaprust istuda on tal
veel raamatute taga!

Lööb akendes koidukiir,
on pärani kõik ukсед.
Marite, kuhu kadusid?
Su kodumaa sind kutsub.

Neemeni kaldal neiuke
end ehapaistel pesi.
Ja läbi selge sinivee
ta luges kivikesi.

Ei, see Marite polnud seal!
Vaid päike veeres looja.
Ja paitas iga longus pead
peol hellitaval, soojal.

Sa ristteel seisad, ees on surm.
Su süda tardub rinnas.
On tallatud see õitsev nurm,
on varemeis su linnad.

Surm möllab sinu rahva seas,
hukk varitseb su kodu.
Su vendi orjusesse veab
tumm vaguniterodu.

Ka järved pisaraid ei joo,
mis kodumaa nüüd nutab.
Kui kohkvel varjud uduvoos
on mustad männitukad.

«Kui oma ema kodumaad
ma tahan armastada!»
Nii öeldes läksid kartmata
sa partisanirada.

See surmaohtudesse viis.
Kuid «ma ei saa, ei suuda!»
mu kallis tüdruk, iialgi
ei saadud sinult kuulda.

*

Nad olid rõngas. Ainus tee
vaid jõe vabaks jäi veel.
Suurvesi kobrutas ja kees,
lai, kevadiselt jääne.

«Miks kohkusite, vennad, õed?»
Marite astus ette.
«Meid aitavad me kodujõed!»
ja julgelt sööstis vette.

Külm ihu nagu põletaks
ja hing jääb kinni rindu.
Kust sai see habras tütarlaps
nii palju meeiekindlust?

*

Kõik langesid. Ja saabus
päev...
Karm saatus teda ootas.
Ta elusalt on nende käes,
seal armu pole loota.

Granaat, mis viimseks hoitud
veel,
ei säästnud tema piinu.
Või liiga kuumalt surma eel
sa olid ellu kiindund?

«Eks piinake siis, timukad!
Ma talun kõik, ei oiga.
Las ennem kivid kõnelda!
Vaos suudan ennast hoida.

Mu maa, mu Leedumaa on siin.
Mis võite mulle teha?
Jääb elama mu rahvas-hiid.
Te tapate vaid keha.»

Ja ehmusid ta piinajad,
nad peatusid, täis õudu.
Et nõnda visalt vaikida —
kust sai ta selleks jõudu?

*

Küps nisuväli kollendas
ja virges tuules hõljus.
Pilk pärani ja kustumas,
sa nägid seda põldu?

Ja haljendavat kuusikut,
kus tuvihuikeid kajas,
mäel laiatiibset tuulikut,
mis pilvi taga ajas?

Järv paisus, lainetuisuga
ja vahuga end kattes...

Kui kaunis oled, kodumaa,
ka läbi pisarate!

... Siis vajuks õlale ta pea
ja silmis kustus läige.

Su Leedumaa sind meeles peab
ja viib su tahte täide.

On varsti haljas kodupind,
su järved, kingud vabad.
Hea sõnaga, Marite, sind
me laulud meenutavad.

Tõlkinud *D. Vaarandi*.

Ööbik ei saa olla laulmata.

Ööhallad kaovad, sirel õitsma hakkab,
ja ööbik ei saa olla laulmata.
Ehk küll veel sünge leinaudu katab
me varemeis ja purustatud maad.

Ja laibalehka, püssirohuingu
veel tuules kandub üle väljade...
Pea oras tärkab, haljaks löövad kingud,
ja soojaks muutuvad me koduleed.

Töövaimustus meis hetkekski ei lakka,
ja koidukiirtest varasem on ta.
Ju hallad kaovad, sirel õitsma hakkab,
ja ööbik ei saa olla laulmata.

Tõlkinud *D. Vaarandi*.

EDUARDAS MIEŽELAITIS

(sünd. 1919)

Süda.

(Lenini preemiaga autasustatud kogust «**Inimene**».)

Mis on süda?
Kõva — kivi moodi?
Kas ta punav õun ehk olla saaks?
Ent võib-olla pöörlema ta loodi
hoopis rinda tillukeseks maaks?
Sinna mahub palju ookeane,
inimesed, iga paik ja maa —
kas või kogu maailm põue pane!
Kuid ma ise rahu nüüd ei saa...

Tuvidega tõusen koidu ajal.
Maa peal on ju õnn. Ja rõõm. Ja töö.
Eks mu süda heliseval kajal
nagu kell, täis päiksekiiri, löö!
Vabal, rõõmsal, õnnelikul, hellal
kõlal õhus kajada on hea.
Kitsas tornis ruum liig napp on kellal —
tungib välja, teda rind ei pea.
Löögid helisevad, kumisevad!
Hirmus, et on helinaist nii hell
süda, milles tormitsenud kevad! —
Suurest rõõmust kukub katki kell.
Aga mina laulan täiel rinnal.
Eks mu kell ka lõhkisena löö!

Kuid ei helise mu kodupinnal
mitte ainult õnn ja rõõm ja töö.

Näe, raketid lõhkevad planeedil,
pomminaeru saatel räägib surm,
rinnast selle sajandi poeedil —
inimese rinnast —
nõrgub urm.
Iga kord saan kuuli rinda mina,
kus ka tina tabaks inimest.
Südamesse korjunud on tina
palju,
ta on maani taibund sest.
Kus ka inimese jalg ei talla
tinaraskelt võõrast maad,
on piin
minu põues —
ja süda jalge alla
tallatud kui valu-laetud miin.

Palju on veel viletsust ja häda.
Põues paisuvad mul silmaveed...
Neid kui mahla õun on täis mu süda,
ligi maad mind painutavad need...
Maapind neelab süütut verd veel ikka...
Minu soonte sisse voolab see,
jõuab südamesse tasapikka...
Kas ta talle liiga veel ei tee?
Südamas on tina, verd ja valu
nagu õunas mahla sügiskuul.
Kukub lõhki kord, kui oks ei talu
enam puul...

Mis sest! —

Olgu saatus selline poeedil.
Olgu veritsev tal süda sees.
Lõhke lauluks, rind, et sel planeedil,
sel maailmal kaunim
tulevik on ees...

Tõlkinud *H. Rajamets*:

PÕHIKRONOLOOGIAT

- 1892 — Gorki tulek kirjandusse jutustusega «Makar Tšudra»
1901 — Gorki «Laul Tormilinnust»
1905 — V. I. Lenini artikkel «Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus»
1906 — Gorki romaan «Ema»
1918 — A. Bloki poem «Kaksteist»
1924 — V. Majakovski poem «Vladimir Iljitš Lenin»
1932/1959 — M. Šolohovi romaan «Ülesküntud uudismaa» I ja II
1934 — NSV Liidu kirjanike I kongress
1934 — N. Ostrovski romaan «Kuidas karastus teras»
1936 — Gorki romaan «Ema» eesti keeles
1941—1945 — A. Tvardovski poem «Vassili Tjorkin»
1945 — A. Fadejevi romaan «Noor Kaardivägi»
1954 — NSV Liidu kirjanike II kongress
1959 — NSV Liidu kirjanike III kongress
1961 — A. Tvardovski poem «Kaugused kauguste taga»

SISUKORD

Nõukogude kirjanduse tekkimis- ja kujunemisaastad (1917—1930)	3
Maksim Gorki	12
Vladimir Majakovski	37
Nõukogude kirjanduse arenemisest aastail 1931—1941	53
Mihhail Solohhov	64
Nõukogude kirjandus Suure Isamaasõja ajal	78
Aleksander Fadejev	83
Nõukogude kirjandus sõjajärgseil aastakümneil	90
Aleksander Tvardovski	95
Nõukogude kirjanduse arengujooni kommunismi ehitamise etapil	102
Tekstinäiteid	
V. I. Lenin. Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus ...	107
M. Gorki. Tütarlaps ja Surm	111
Laul Tormilinnust	117
V. I. Lenin (katkendeid)	118
Kuulsad kirjanikud Gorkist	121
V. Brjussov. Vene revolutsioonile	122
M. Prišvin. Phacelia (katkendeid)	123
A. Blok. Täissöönud	126
Kaksteist	127
N. Assejev. Majakovski väljak (katkend poeemist «Majakovski algab»)	136
Kevadekvartal	140
Veel inimesed raha küljes praegu	141
V. Inber. Aasta (peatükk poeemist «Pulkovo meridiaan»)	142
V. Majakovki	146
V. I. Lenin (katkend)	146
Luuletus Nõukogude passist	151
E. Bagritski. Pioneeri surm	153
S. Jessenin.*** (Tee kaunist õhtust jäi veel mõtisklema)	156
Kiri emale	156
Stantsid	157
Ballaad kahekümne kuuest	159
Nõukogude Venemaa	160
N. Tihhonov. Lipp	163
A. Surkov. Muldonnis	163
Kord saabub aeg	164
*** (Vaata otse silma mul, palun)	164
M. Issakovski. Tuul	165
Nataša	165
Hüvastijätt sooja suvega	166

A. Prokofjev. *** (Kuigi unun sul)	167
Me steppe kündsime	167
*** (Ja näis, et loojak verre kastus)	168
*** (Alles jää, mu põue põlemine)	168
A. Tvardovski. Emale	169
Pärisosa	169
*** (Aknapooled valla lõin)	170
*** (Loll oled, surm)	170
*** (Ei, ma ei tohi nuriseda)	171
Kaugused kauguste taga (katkend poemist)	172
M. Aliger. Zoja (katkend poemist)	176
K. Simonov. *** (Oota mind)	179
Elas mehike ettevaatlik	180
Näiteid teiste nõukogude rahvaste kirjandusest	183
Pavlo Tõtšina. Perejaslavi raadal	185
Volodimir Sosjura. Tervitus Eestile	186
Janka Kupala. Tarassi saatus (katkendeid)	187
Jakub Kolas. Ahelaist vabastatud Prometheus	190
Maksim Tank. Pidupäev Tallinnas	191
Salomeja Neris. Marite Melnikaite	192
Õöbik ei saa olla laulmata	194
Eduardas Mieželaitis. Süda	194
Põhikronoloogiat	197

Лехт, Калью

РУССКАЯ СОВЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ДЛЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

На эстонском языке. Обложка Р. Тунгла. Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja V. Parbo. Kunstiline toimetaja H. Keigo. Tehniline toimetaja T. Linkvist. Korrektorid M. Leede ja M. Saks.

Ladumisele antud 9. IX 1966. Trükkimisele antud 28. XI 1966. Trükipooginaid 12,5. Arvestuspooznaid 11,18. Trükiarv 10 000. Tellimise nr. 2550. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tn. 40/42. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik.

Hind 22 kop.

23 kop.

A28287

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00411478 3